

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Bc. Pavla Kalinová

Lesbická identita jako stigma?

Diplomová práce

Praha 2015

Autor práce: **Pavla Kalinová**

Vedoucí práce: **PhDr. Hana Maříková, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2015**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

KALINOVÁ, Pavla. Lesbická identita jako stigma? Praha, 2015. 83 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Hana Maříková, Ph.D.

Anotace (abstrakt)

Diplomová práce si klade otázku, do jaké míry zůstává v České republice lesbická identita relevantní jako stigma. V rámci teoretické části ukazují, jakým způsobem je sexualita a zejména homosexualita ovlivňována a formována společností. Vycházím převážně z odborných textů zahraniční provenience, pro informace vztahující se k České republice čerpám ze zdrojů českých a můj přístup ke studiu sexualit je konstruktivistický.

Ve výzkumné části pak čerpám z analýzy polostrukturovaných rozhovorů s lesbickými ženami. Zpočátku nabízím pohled na to, co znamená být lesbou podle samotných nositelek lesbických identit. V centrální části pak osvětluji, v jakých kontextech a proč bývá lesbická identita zvýznamňována jako stigma. V rámci každodenního života se lesbická identita projevuje jako stigma především v případě, kdy lesby neprošly coming outem, kdy s ní pak jako se stigmatem zachází. Tím totiž zejména do interakcí s lidmi, které znají lépe, vnáší napětí, neboť se neustále zabývají kontrolou informací o své lesbické identitě. V případě, že jsou v partnerském vztahu se ženou, je tajeň lesbické identity ještě obtížnější. Utajování vztahu, které je s tím nutně spojené, navíc ztěžuje jeho rozvoj. Pokud svou lesbickou sexuální identitu neskrývají a v jednání s druhými lidmi ji nepřikládají větší důležitost, projevuje se jako stigma spíše výjimečně, neboť k diskreditaci ze strany okolí dochází málokdy.

Abstract

This thesis raises the question to what extent remains lesbian identity relevant as a stigma in the Czech Republic. The theoretical part shows how sexuality and homosexuality in particular is influenced and shaped by society. I draw predominantly from scientific texts of foreign origin and for information relating to the Czech Republic I draw from Czech resources. My approach to the study of sexuality is constructivist. The research part of my study I drew from the analysis of semi-structured interviews with lesbian women. Initially, I offered an insight on what it means to be lesbian by the bearers of lesbian identities themselves. In the central part of my study, I explained in what context and why are the lesbian identities usually experienced as a stigma. As part of everyday life lesbian identity manifests itself as a stigma especially when a lesbian did not come out and treats her own identity as a stigma herself. By doing so she brings tension into interactions, especially with people who she is closer with, because she constantly deals with the control of information about her lesbian identity. Dissimulation of lesbian identity gets even harder in case that she is in relationship with a woman. Such a thing is necessarily connected with closeting the relationship, which makes it difficult for the development of the relationship. In opposite, if a lesbian does not hide her lesbian identity and does not make it an issue, it appears as stigma rather exceptionally, and discrediting by others occurs rarely.

Klíčová slova

Stigma, homosexualita, lesba, sociologie sexuality, heteronormativita, Česká republika.

Keywords

Stigma, homosexuality, lesbian, sociology of sexuality, heteronormativity, the Czech Republic.

Rozsah práce: 197 482

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ...

Pavla Kalinová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní doktorce Haně Maříkové za odborné vedení práce, věnovaný čas a za cenné rady, které mi poskytla. Děkuji také svým nejbližším, rodině a přátelům, kteří mě podporovali při psaní diplomové práce i po celou dobu studia.

Institut sociologických studií UK FSV
Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce

Pavla Kalinová

Fakulta sociální věd UK

Sociologie, zaměření Sociální konstrukce identit

Pracovní název:

Homosexualita v České společnosti

Představení tématu:

Práce se bude zabývat homosexualitou v naší společnosti, a to její ženskou variantou, tedy lesbami. Vedou mne k tomu dva navzájem propojené důvody. Jednak se jí věnuje méně vědecké literatury, jednak toto téma souvisí s dvojitou stigmatizací žen. Jednou jsou stigmatizovány kvůli tomu, že jsou druhým pohlavím [Beauvoir: 1989] a podruhé proto, že jsou v heteronormativní společnosti orientované homosexuálně.

Podle odhadů týkajících se zastoupení homosexuálních lidí ve společnosti je homosexuálně orientovaný alespoň každý dvacátý člověk.¹ Přitom ve výzkumu o názorech české společnosti na homosexualitu na otázku: „Uvažoval jste někdy nad tím, že by někdo z Vašich blízkých známých mohl patřit k homosexuálně orientovaným lidem?“, odpovědělo 44% lidí, že je to nenapadlo. Známa někoho osobně odpovědělo jen 17,4% respondentů [Janošová, 2000: 108].

Vzhledem k předpokládanému zastoupení homosexuálně orientovaných lidí v populaci toto zjištění vypovídá o tom, že o odlišné orientaci svých známých lidé spíše nevědí, než že by žádní takoví jedinci neexistovali. Homosexuálové tedy mezi námi jsou, ale svou orientaci poměrně často skrývají. Často je tomu tak ze strachu z marginalizace, jíž jsou, i když v menší míře než před několika desítkami let, homosexuálové v České republice podrobováni. Podle průzkumu Evropské unie v posledním roce zažilo diskriminaci či obtěžování kvůli své sexuální orientaci 36 % českých gayů a leseb. Stejný průzkum uvádí, že 89 % českých gayů a leseb v práci skrývá svou homosexuální orientaci [EU LGBT survey: 2013].

¹ O zastoupení homosexuálů nemáme k dispozici přesná čísla, nicméně odhady se pohybují u mužů kolem 4% (někdy až 10%) a u žen 1% a více. [Janošová, 2000:13].

Zároveň se zjistilo, že mezi faktory příznivě ovlivňujícími toleranci k homosexuálům patří to, zda dotázaný zná osobně někoho s touto orientací [Pechová 2007:5, článek Homofobie]. Dá se tedy předpokládat, že pokud by homosexuálové přestali být „neviditelní,“ byla by k nim společnost více tolerantní. Častá námitka zní, proč by o sobě měli lidé rozhlašovat, jakou mají sexuální orientaci? Sex je sice soukromou záležitostí, nicméně partnerství (přinejmenším dlouhodobější) je většinou veřejné. Stačí si uvědomit, jak často je námětem lidských konverzací. Vždyť už jen věta „byla jsem s přítelem v kině“ v sobě zahrnuje informaci, že žena je v heterosexuálním vztahu. Páry spolu dále i chodí do společnosti, představují se rodině i kamarádům a tráví společně s nimi čas. Skrývání odlišné sexuální identity tedy musí být poměrně náročné.

A právě mechanismy zacházení se sexuální orientací v interakcích se budu zabývat v praktické části, kde budu zjišťovat, v jakých interakcích je pro dané osoby vůbec sexuální identita relevantní a proč vlastně. Předpokládám, že sexuální identita bude na jedné straně relevantní kvůli at' už pocíťované nebo reálné stigmatizaci a na straně druhé v kontextu sexuálních nebo partnerských vztahů, proto přidávám dvě podotázky: Do jaké míry zůstává sexuální identita relevantní jako stigma? Jakým způsobem zjišťují orientaci žen, které je přitahují a jak zajišťují, aby byly rozeznány jako lesby?

Výzkumné metody:

První část práce bude vycházet ze sekundárních zdrojů a to jak z prací teoretických, tak i výzkumných, domácí i zahraniční provenience. Budu se v ní zabývat jednak historií homosexuality a nahlížením na ni, abych zkoumaný problém zasadila do historických souvislostí a postihla vývoj pohledu na homosexualitu v rámci moderní společnosti. Následně budu vycházet ze sociologických teorií sexuality, neboť způsob chápání homosexuality vychází z pojetí sexuality obecně, a z teorií zabývajících se stigmatem a specifiky nahlížení společnosti na lesby, což souvisí i s postavením žen v naší soudobé společnosti obecně, nejen se specifickým postavením lesbických žen v ní.

Výzkumná část bude vycházet z hloubkových rozhovorů s ženami, které samy sebe považují za lesby. Komunikační partnerky budu kontaktovat skrze doporučení mých známých, skrze uskupení leseb a jejich diskuzní fóra a samozřejmě se pokusím kontaktovat i lesby, které znám osobně. Plánuji provést nejméně 8 (spíše však 12) hloubkových rozhovorů, které budu nahrávat a později analyzovat.

Předpokládaná struktura práce:

1. Úvod – charakteristika problematiky
2. Náhled společnosti na sexualitu
3. Vynález homosexuality?
 - a) Historie přístupu k homosexuálnímu chování
 - b) Koncept homosexuality
4. Specifika postavení leseb
5. Pojetí identity
6. Výzkumná část – metodologie, limity, výzkumná zjištění
7. Závěr

Orientační seznam literatury:

BEAUVOIR, Simone de, Translated and edited by H.M. PARSHLEY a Introduction to the Vintage edition by Deirdre BAIR. *The second sex*. Vintage Books ed. Vintage Books, 1989. ISBN 06-797-2451-6.

BEM, Sandra Lipsitz. *The Lenses of Gender: Transforming the Debate on Sexual Inequality*. London: Yale University Press, 1993. 244 s. ISBN 0300061633

BEŇOVÁ et al.
Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR. Praha: Úřad vlády ČR, 2007

BUTLER, Judith. *Bodies That Matter. On the Discursive Limits of "SEX"*, London: Routledge, 1993. 288s.

BUTLER, Judith. *Trampoty s rodou: feminizmus a podryvanie identity*. 1. vyd. Bratislava: ASPEKT, 2003, 222 s. ISBN 80-85549-41-7.

BRZEK, Antonín – PONDĚLÍKOVÁ-MAŠLOVÁ, Jaroslava. *Třetí pohlaví?* Vyd. 1. Praha: Scientia Medica, 1992. 124 s. ISBN 80-85526-03-4

EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS. *EU LGBT survey – European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey: Results at a glance* [online]. 2013 [cit. 2013-12-18]. ISBN 978-92-9239-173-7. Dostupné z: http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf

FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Verovany: Jan Piszkiwicz, 2004. 159s. ISBN 80-86768-06-6

FIOCCHETTO, Rosanna, Judith P. BUTLER a Adrienne Cecile RICH. *Lesbická existencia*. Bratislava: Aspekt, 1996, 188 s.

GOFFMAN, Erving. *Stigma: Poznámky o způsobech zvládnání narušené identity*. Praha: Slon 2003. 167s. ISBN 80-86429-21-0

HACKER, Hanna. *Lesby-by-by: aspekty politiky identít*. 1. vyd. Bratislava: Aspekt, 2004, 441 s. ISBN 80-85549-45-x.

HEREK, G. (Ed.). *Stigma nad sexual orientation: Understanding prejudice against lesbians, gay men, and bisexuals*. 1998: Thousand Oaks, Sage Publications.

JENKINS, Rychard. *Social Identity, London: Routledge, 1996, 206 s.*

JANOŠOVÁ, P. *Homosexualita v názorech současné společnosti*. 1. Vyd. Praha: Karolinum, 2000. 218 s. ISBN 80-7184-954-5

MARKOWE, Laura A. *Lesbian and gay identity: European perspectives*. Journal of Community & Applied Social Psychology. 2002, roč. 12, č. 3, s. 223-229. DOI: 10.1002/casp.674.

NEDBÁLKOVÁ, K. *Láska je láska: když choděj kluci s klukama a holky s holkama*. Brno : GaTe : Stud Brno, 2007.

PECHOVÁ, O. *Diskriminace na základě sexuální orientace*. E – psychologie [online]. 2009, roč. 3, č.3. Dostupný na WWW: <http://e-psycholog.eu/pdf/pechova.pdf>

POMSE, Barbara. *Identities in the Lesbian World: The Social Construction of Self (Contributions in Sociology)*. Greenwood Press, 1978, 228s

POTOCZNIAK, Daniel J., Mirela A. ALDEA a Cirleen DEBLAERE. *Ego Identity, Social Anxiety, Social Support, and Self-Concealment in Lesbian, Gay, and Bisexual Individuals*. *Journal of Counseling Psychology*. 2007, roč. 54, č. 4, s. 447-457. DOI: 10.1037/0022-0167.54.4.447.

PROCHÁZKA, I., JANÍK, D., HROMADA, J. *Společenská diskriminace lesbických žen, gay mužů a bisexuálu v ČR*. Praha: Gay iniciativa v ČR. 2003

HENNESSY, R. *Profit and Pleasure: Sexual Identities in Late Capitalism*
U.S.A. 2000: Routledge. ISBN: 041592426X

STEHLÍKOVÁ, D., PROCHÁZKA, I., HROMADA, J. *Homosexualita, společnost a AIDS v ČR*. Praha: Orbis, 1995.

ŠANDEROVÁ, Jadwiga a Olga ŠMÍDOVÁ. *Sociální konstrukce nerovností pod kvalitativní lupou*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, 269 s. ISBN 978-80-7419-015-5.

TURNER, William B. *A genealogy of queer theory*. Philadelphia: Temple University Press, 2000, xv, 256 s. ISBN 1-56639-786-3.

WILKINSON, S., KITZINGER, C. *The social construction of heterosexuality*. *Journal of Gender Studies*, 1994, vol. 3, no. 3, p. 307-317.

WEISS, P. a ZVĚŘINA, J. *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha: Portál, 2001.

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Hana Maříková, Ph.D.

Obsah

1	Úvod.....	3
1.1	Uvedení do tématu	4
2	Náhled do historie „homosexuality“	7
3	Konstrukce sexuality.....	9
4	Teoretický rámec	12
4.1	Lesba	12
4.2	Sexuální Identita.....	13
4.3	Coming out.....	16
4.4	Sociální deviace	17
4.5	Normy	19
5	Stigma	20
5.1	Význam slova stigma	21
5.2	Komponenty stigmatu	21
5.3	Projevy stigmatu.....	23
6	Metodologie výzkumu	25
6.1	Metoda.....	25
6.2	Komunikační partnerky.....	28
6.3	Limity výzkumu	28
7	Žitá definice lesby.....	29
7.1	Co to znamená být lesbou	29
7.2	Vznikání lesby.....	32
8	Kdy lesbická identita působí jako stigma	36
8.1	Kontrola informací	36
8.2	Zasvěcení a nezasvěcení	40

8.2.1	Nezasvěcení	40
8.2.2	Zasvěcení	45
8.2.3	Strategie zasvěcení.....	46
8.2.4	Proč dojde ke změně, tedy k zasvěcení.....	48
8.2.5	Negativní reakce na zasvěcení	49
8.2.6	Našinci	51
9	Kdy lesbická identita nepůsobí jako stigma	55
9.1	Neskrývání lesbické identity	55
9.2	Neutrální reakce na zasvěcení	57
9.3	Důležitá role coming outu	60
10	V rámci partnerských vztahů	63
10.1	Ne/zjišťování sexuální identity druhých.....	63
10.2	Utajované vztahy/closeted relationships	66
10.3	Specifika seznamování	69
11	V rámci rodiny	76
11.1	Primární rodina	76
11.2	Sekundární rodina.....	80
12	Závěr	83
13	Summary.....	85
14	Zdroje.....	88
15	Seznam příloh	96
16	Přílohy.....	97

1 Úvod

Předmětem diplomové práce je zkoumání toho, do jaké míry lesbická identita² Českých žen zůstává relevantní jako stigma. O homosexualitě jako o stigmatu se v odborné literatuře stále píše, ale vzhledem k tomu, že společenský pohled na homosexualitu se v průběhu několika desetiletí výrazně změnil a konkrétně Česká republika se ve srovnávací perspektivě a to jak v rámci EU tak celosvětově jeví jako jedna z nejtolerantnějších zemí vůbec, nabízí se otázka, jestli se lesbická orientace spojená s identitou v každodenních životech českých lesbických žen stále jako stigma projevuje. Z kvantitativních šetření vychází, že k diskriminaci leseb v naší společnosti dochází,³ to rozhodně nechci popírat. Mou tezí však je, že to, zda se lesbická identita bude nebo nebude projevovat jako stigma, je situační. Proto se prostřednictvím rozhovorů s lesbami budu snažit zjistit, jaké faktory ovlivňují to, zda jejich sexuální identita bude prožívána jako stigma.

K myšlence zabývat se tématem leseb v naší společnosti, mne před pár lety přivedlo náhodné setkání se čtyřmi lesbickými ženami. Bylo to na zájezdě a tyto ženy se snažily působit jako kamarádky, ačkoliv to vlastně byly dva páry. Já s přítelem jsme byli jediní lidé, před kým tuto představu přestali udržovat. Kontrast mezi mým vlastním příběhem partnerství s mužem a tím, jak automaticky jsme naše partnerství před cizími lidmi dávali najevo a jejich příběhem se ženou a úzkostné skrývání toho, že jsou v párech, mne překvapil. Byla jsem totiž přesvědčená, že v dnešní době už homosexualita nemůže být v běžném životě „tématem“. A tak se teď k tomuto ne/tématu vracím.

Moje práce má dvě části. První je teoretická a vysvětlují v ní historicko-kulturní kontext a základní pojmy, druhá je praktická a nabízím zde interpretaci rozhovorů, které jsem vedla s lesbickými ženami. V teoretické části zpočátku nastíním historické proměny přístupu k homosexuálnímu chování a k homosexualitě, poté ukáži, že ačkoliv lidé mají tendenci považovat sexualitu za vrcholně osobní záležitost, způsoby jejího prožívání a vyjadřování jsou do značné míry formovány společností. Zvláštní pozornost přitom věnuji ženské formě homosexuality, která je oproti té mužské většinou přehlížena. Následně

² Slovo identita používám hlavně proto, že chci upozornit na fakt, že se nejedná o inherentní vlastnost takto označovaných osob, ale o identifikaci se sociálně konstruovanou kategorií lesba (konkrétní argumenty představím v kapitole konstrukce sexuality a podkapitole sexuální identita).

³ Na diskriminaci lze nahlížet jako na „enacted“ – tedy vykonávané (někdy také překládané jako reálné) – stigma.

představím teoretický rámec a vysvětlím, co znamená pojem stigma (prozatím se spokojme s tím, že se jedná o atribut, který svého nositele silně diskredituje) a jakým způsobem se může projevovat v životě jeho nositelů. Vycházela jsem z děl české i zahraniční provenience, přičemž české knihy a články jsem využívala zejména pro informace konkrétně se vztahující k České republice a pro teoretické ukotvení jsem vycházela převážně z literatury zahraniční, a to z toho důvodu, že konstruktivistický přístup ke studiu sexuality v českých pracích téměř není zastoupen.

Druhá, praktická část bude postavena na vlastním kvalitativním výzkumu toho, v jakých kontextech a proč se lesbická identita projevuje či neprojevuje jako stigma. Vedla jsem polostrukturované rozhovory s osmi ženami, v nichž jsem se zaměřila na dvě podotázky, a to zaprvé, jaká specifika lesbická identita přináší do způsobů navazování a udržování vztahů a co vůbec „lesba“ znamená pro nositelky tohoto označení. Součástí této práce jsou také myšlenkové mapy, pomocí kterých jsem rozhovory po jejich přepsání třídila (příloha č. 1, příloha č. 2).

1.1 Uvedení do tématu

V České republice se homosexualita a vlastně sexualita obecně do veřejných i odborných diskuzí dostala až v posledních několika desetiletích. Zatímco v USA první výzkum sexuálního chování proběhl ve třicátých letech minulého století a v Západní Evropě na konci šedesátých let, pseudokonzervativní režim totalitního Československa obecně výzkumům sexuality nebyl nakloněn (Weiss, Zvěřina 2001:20-27). Na homosexualitu se nahlíželo jako na nemoc, deviaci a hrozbu celospolečenského úpadku morálky, s čímž byla spojena její tematizace v rámci medicíny a práva. V roce 1962 došlo sice k její částečné dekriminální, nicméně homosexuálové mohli být trestáni za „veřejné pohoršování“ a v rámci mainstreamových médií⁴ zůstávali až do roku 1989 gayové a lesbické ženy neviditelní (Sokolová 2006).

Zlom nastal koncem osmdesátých let minulého století v souvislosti s epidemií HIV/AIDS, s čímž je spojeno, že pozornost byla upřena převážně ke gayům a homosexualita byla zkoumána hlavně v rámci diskurzu sexuologie s podporou psychologů ve snaze

⁴ Pokud pomineme vesměs negativní reprezentace v různých filmech.

poskytovat zejména mládeži informace o sexuální výchově, tak aby se neuchylovali k rizikovému sexuálnímu chování. Argumentace prvních oficiálních sdružení homosexuálů⁵ také využívala tématu AIDS k prosazování emancipace homosexuality, a to v tom smyslu, „že změní-li se postavení homosexuálů ve společnosti, nebudou v takové míře vyhledávat rizikové sexuální chování“ (Seidl a kolektiv 2012: 310). Později se snaha převážně mužských homosexuálních spolků (sdružovaných od 90 let v organizaci homosexuálních občanů - SOHO), upínala k zavedení registrovaného partnerství, čehož roku 2006 dosáhly.

Lesbické spolky se vyvíjely do značné míry samostatně a daleko méně se prosazovaly na veřejnosti,⁶ což mělo za následek, že témata spojená s rodičovstvím, která jsou aktuální pro daleko větší procento lesbických žen než gay mužů⁷, zůstala dlouho mimo veřejnou debatu. Na téma adopcí homosexuálními páry se v roce 2007 ve vládě snažila upozornit tehdejší ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny Džamila Stehlíková a pod jejím vedením také vznikla první (a zatím jediná) ucelená studie sexuálních menšin a jejich postavení v ČR (Stehlíková 2007). Od té doby vyšly další dvě práce zabývající se lesbickým rodičovstvím, a to „Plánovaná lesbická rodina“ (Polášková 2009), ve které psycholožka Polášková představuje empirický výzkum lesbických rodin a Nedbálkové „Matky kuráže, lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti“ (Nedbálková 2011), ve které socioložka Nedbálková prezentuje svůj etnografický výzkum lesbických rodin. Tyto dvě práce jsou také v tuto chvíli jedinými vydanými pracemi zabývajícími se žitým světem leseb v současné české společnosti s využitím psychosociologického nebo sociologického paradigmatu. Téma sexuality a homosexuality totiž zůstává převážně kolonizováno medicínskými, biologickými a psychologickými vědami, interpretacemi a diskurzí.

⁵ Homosexuál je výraz označující jak gaye, tak i lesby, nicméně lidé si pod tímto pojmem daleko spíše představí jen muže. Navíc dodnes platí, že pokud se spolek nebo klub označuje za homosexuální, sdružují se v něm převážně muži. Podobné zobecňování mužské homosexuální zkušenosti na zkušenost všech (a tedy i leseb) se ve spojitosti s homosexualitou objevuje často.

⁶ „Lesbická komunita se v devadesátých letech vyvíjela značně nezávisle, přičemž postupně vzniklo několik organizací (L-klub Lambda, Promluv, A-klub), které se značně lišily ve svém chápání lesbické komunity a ve vztahu k feminismu. Nejvýznamnější aktivitou lesbického hnutí bylo pořádání festivalu Apriles. Kromě toho postupně vycházely časopisy Promluv (1993-1998), Alia a Inkognito. Na internetu sehrál významnou roli portál lesba.cz, který ale pro technické problémy radikálně omezil svoji činnost v létě 2005. V současnosti některé jeho funkce zastupuje web bengales.cz. Rovněž festival Apriles se v roce 2003 konal naposledy, ale od roku 2005 jej nahradil skromnější festival Elnadruhou“ (Stehlíková 2007:13).

⁷ Gay rodičovstvím se zabývá studie Sokolové: „Otec, otec a dítě: gay muži a rodičovství“ (Sokolová 2013).

Daleko více prací se v poslední době zaměřuje na společenské postavení LGBT⁸ lidí, a to za použití dotazníkových šetření. Nejnovější a zároveň obsáhlé výzkumné šetření představoval Evropský výzkum LGBT menšiny v roce 2013. Pro nastínění situace, uvedu několik z výsledků. V roce předcházejícímu průzkumu se na základě své sexuální orientace cítilo osobně diskriminováno nebo obtěžováno 36 % českých respondentů (evropský průměr byl 47%). Diskriminováno se cítilo 15 % respondentů, kteří byli v roce předcházejícímu průzkumu zaměstnání (evropský průměr byl 20 %). A 30 % respondentů se ze strachu z nadávek, vyhrožování nebo obtěžování na veřejnosti s partnerem/partnerkou nedrží za ruce (evropský průměr byl 46 %) (FRA Agency 2013). Proklamované přijetí homosexuality je v České republice velmi vysoké. Na otázku, zda by společnost měla přijímat homosexualitu, odpovědělo ano 80 % českých respondentů. Tolerantnější jsou podle tohoto výzkumu jen Španělsko a Německo⁹ (Kohut:2013).

Jak jsem ukázala, v České společnosti existují kvantitativní výzkumy zaměřené na projevy diskriminace (kde se LGBT jedinců ptají na zažitou diskriminaci), ale jemnější projevy stigmatizace se tím nezmapují a ještě méně se v dotaznících zaměřených na zažitou diskriminaci dají zjistit zkušenosti toho, že homosexuální identitu jako stigmatizující nezažívají. Podobně jsem zmiňovala kvantitativní výzkumy, kde byli dotazováni druzí na svůj přístup k LGBT lidem. Můj výzkum má tedy nabídnout náhled do méně prozkoumaného území zejména hůře kvantifikovatelných projevů zacházení s lesbickou identitou jako se stigmatem¹⁰ a zároveň dát prostor i výpovědím, kde lesbická identita jako stigma nefiguruje vůbec. Jsem totiž přesvědčena, že se až moc často vychází z premisy, že být lesbou znamená být nositelkou sexuálního stigmatu, bez toho, aby se dal také prostor zkušenostem, které to nepotvrzují.

⁸ Zkratka odkazující na lesby, gaye, bisexuály a lidi transgener. Poslední dobou se někdy objevuje LGBTI, kde I odkazuje na intersexuály.

⁹ U většiny zapojených zemí je silná negativní korelace mezi počtem věřících a proklamovanou tolerancí. Nižší toleranci homosexuality mezi věřícími lidmi konkrétně v ČR potvrzuje výzkum Janošové (Janošová 2000).

¹⁰ Výzkum rozhodně nemá ambice dané téma popsat v celém jeho rozsahu a vyvozovat všeobecně platné závěry.

2 Náhled do historie „homosexuality“

Pro pochopení současného nahlížení na homosexualitu napomůže shrnutí historického vývoje způsobu nahlížení na homosexuální chování.

Homosexuální chování není výdobytkem poslední doby, ale vyskytuje se už minimálně několik tisíciletí. Jedna z nejstarších zmínek o homosexualitě pochází z Egypta. Ve spise „Naučení vezíra Ptahotepa“ z 24. století před Kristem jsou dospělí muži odrazováni od svádění mladých chlapců. V Mezopotámii existovala i mužská prostituce, v Číně bylo homosexuální chování odsuzováno. Pro Židy byl odpor k homosexualitě jedním ze znaků, kterým se Hospodinův lid odlišoval od pohanského okolí a jako taková byla tvrdě trestána – oficiálním trestem bylo ukamenování (Janošová 2000:35).

Na území Evropy proběhl zlatý věk homosexuality na přelomu mezi matriarchátem a patriarchátem¹¹, a to ve starověkém Řecku. Po určitou dobu a v určitých kruzích společnosti byla homosexualita uznávána podobně jako heterosexualita. Bylo to spojeno s novým ideálem krásy, jímž byl málo vyvinutý dimorfismus. Tento ideál, označován pojmem řeckého původu androgyni, je zobrazen v sochách božstev, na kterých se dá těžko poznat, zda se jedná o muže či ženy. Uznávání homosexuality bylo dále ovlivněno například vlivem Dórských kmenů, které věřily, že homosexuálním stykem předává muž chlapci mužnost, sílu a dospělost. Podobně ve Spartě byl vztah staršího muže a mladíka součástí výchovy válečníka. O ženské homosexualitě neexistují, a to ani z dřívějších dob, téměř žádné záznamy. Jediná žena, která v souvislosti s ní vystupovala, byla Sapphó. Žila v 6. stol. př. Kr. právě ve starověkém Řecku. Ví se o ní, že byla vdanou ženou a že se odstěhovala na ostrov Lesbos, kde založila školu pro dívky Múseion, v níž byla ženská homosexualita rozšířená. Sapphó, díky které vznikl název ženské homosexuality, zemřela kvůli nešťastné lásce k jedné dívce. Už ve starověkém Římě začala homosexualita ustupovat do pozadí a nahlížení na ni se od tolerovaného řeckého zvyku přeměňovalo na důkaz nedostatku mužnosti (Janošová 2000: 35-43).

¹¹ Podle mnoha vědců existuje souvislost mezi postojem společnosti k ženám a postojem k homosexualitě. V matriarchátu homosexuální chování nebylo považováno za důležité. Naopak v patriarchátu, ženy byly považovány za méněcenné, byla homosexualita - a to zejména mužská - potlačována (Brzek, Pondělníčková, Mašlová 1992:105).

Éra odmítání homosexuality společností začala ve starověku s příchodem Konstantina Velikého na císařský trůn a byla spojena s převládajícím působením židovsko-křesťanské tradice. Křesťanství celkově uznávalo sexualitu jen jako součást monogamního a heterosexuálního manželství, takže vůči homosexualitě mělo od počátku odmítavý postoj. Když se k tomu přičte fakt, že křesťanství vychází z velké části z židovství a to trestalo homosexuální chování ukamenováním, je jasné, že homosexualita nemohla být moc respektována. Odmítavý postoj dále vychází z interpretace¹² některých textů v bibli, a to zejména z vyprávění o Sodomě a jejím zničení ve Starém zákoně a na dopisech Pavla z Tarsu. V Sodomě bylo homosexuální chování velice rozšířené a někteří to považují za jeden z hlavních důvodů jejího zničení. Jiní myslitelé to však považují spíše za trest za nepohostinnost (Brzek, Pondělníčková, Mašlová 1992:107).

Zavrhování homosexuálního chování bylo podpořeno právními postoji, které jej tvrdě sankciovaly. Na tomto místě uvedu zásadní milníky vývoje právních postojů vztahujících se na území dnešní České republiky (respektive státních zřízení, kterých tou dobou byla součástí). Od 11. století bylo homosexuální chování trestáno smrtí. Mírnější sankciování zavedl až roku 1781 císař Josef II, který ho klasifikoval jako přestupek a trestem bylo buď vězení, či bičování. Tehdy byla také dekriminlizována masturbace, soulož mimo instituci manželství a pohlavní styk s nevěřícími (Procházka, Graupner).

Další trestní zákon (v zemích Českých uplatňován od roku 1852 až do roku 1950)¹³ obsahoval článek, jenž homosexuální chování hodnotil jako smilstvo proti přirozenosti a stanovoval za něj trest vězení na rok až deset let. Jako homosexuální chování nově definoval nejen soulož, ale i vzájemnou masturbaci osob stejného pohlaví, takže se do této definice zahrnovalo i ženské homosexuální chování¹⁴ (Poláček 1946). K částečné dekriminlizaci došlo roku 1961, kdy byla zrušena trestnost souhlasného homosexuálního chování mezi dospělými osobami staršími osmnácti let. Nicméně zůstala trestnost homosexuálního chování u lidí mladších 18 let (zatímco u heterosexuálních vztahů bylo hranicí 15 let), pohlavního styku za úplatu a styku budícího veřejné pohoršení. Trestnost styku „budícího veřejné pohoršení“ vlastně umožňovala pronásledování jakéhokoliv homosexuála a navíc to

¹² Zmínky o homosexualitě v Bibli jsou pro některé jednoznačně odsuzující, při odlišných výkladech to však není tak jasné. V českém prostředí se tímto tématem systematicky zabývá Martin Putna v knize Křesťanství a homosexualita: pokusy o integraci (Putna 2012).

¹³ S výjimkou let 1941-1945 kdy podle německých nacistických zákonů byli lidé obvinění ze spáchání „morálních deliktů“, mezi něž patřila i homosexualita, posíláni do koncentračních táborů.

¹⁴ To neznamená, že by do té doby bylo ženské homosexuální chování povoleno, ale spíše, že bylo nepředstavitelné (Fajeta 2004:83).

mělo za následek, že o homosexualitě nebyly k dispozici žádné informace, což umocnilo pokračující homofobii většiny společnosti.¹⁵ K úplné dekriminální homosexualitě došlo roku 1990, a v roce 2008 bylo zavedeno registrované partnerství.¹⁶

Lesby jakožto sociální kategorie existovaly od druhé poloviny 19. století.¹⁷ Do roku 1900 byla romantická přátelství žen, a to včetně vášnivých zamilování akceptovanou součástí vládní rodové kultury v mnohých industriálních krajích (zvláště ve vyšších sociálních vrstvách). Takováto přátelství se stala neakceptovatelná se „zrodem“ „ženy sexuální“, tedy s vlastními erotickými touhami a erotickou subjektivitou. V reakci na změnu nahlížení na ženy orientující se na ženy se začala vytvářet kolektivní identita leseb – kolem roku 1900 vznikaly kultury a kontrakultury ve velkých evropských městech, které se definovaly jako lesbické (Hacker 2004: 9-10).

Při pohledu do historie je tedy patrné, že diskurz rovnosti a tolerance homosexuální orientace je novinkou. Lidé, kteří se narodili v komunistickém Československu, ještě žili část života v zemi, kde se o homosexualitě nemluvilo, nebyli k dispozici žádné osvětové publikace a za vzbuzování veřejného pohoršení (za což se dalo označit libovolné chování naznačující homosexualitu) mohli být lidé stíháni, takže docházelo k policejní šikaně (Stehlíková 2007:12).

3 Konstrukce sexuality

Dříve lidé ve společnostech našeho kulturního okruhu považovali „normální“ nebo „běžnou“ sexualitu za něco, co je řízeno instinkty a tedy byli přesvědčeni, že ji není potřeba zkoumat sociálními vědami. První, kdo se vůči této představě výrazně ohradili, byli J.

¹⁵ Podle historika J. Seidla, jenž se zabývá postavením homosexuálů v české společnosti, se dá říct, že: „až do konce 80. let se o homosexualitě veřejně nehovořilo, natož aby se o tématu mohli veřejně vyslovit ti, kterých se to týkalo. Pokud o ní média referovala, tak v rámci černé kroniky“ (Seidl, 2014).

¹⁶ Registrované partnerství je na jednu stranu signálem většího přijímání homosexuálních párů na druhou stranu neposkytuje mnoho práv, které zajišťuje svatba (například pokud spolu pár vychovává dítě, tak to nezajišťuje žádný právní vztah nebiologického rodiče vůči dítěti) Na to, jakým způsobem se to odráží v životě leseb, poukáží ve výzkumné části.

Gagnon a W. Simon se svou knihou *Sexual conduct: the social sources of human sexuality*, ve které lidskou sexualitu vysvětlují skrze teorii sociálních skript, kde skripta, podle nichž lidé chápou situaci a jednají, jsou naučena během socializace. Podle autorů je chování definováno jako sexuální, jenom pokud se aktéři v dané situaci dříve naučili v takovém chování vidět sexuální implikace. Upozorňují také na rozdíl mezi heterosexuálními a homosexuálními skripty v tom, že zatímco heterosexuální skripta jsou veřejná, lidé se je učí během socializace a jsou součástí popkultury, homosexuální skripta jsou privátní (nebo poloveřejná v rámci speciálních míst jako gay bary) a součástí popkultury jsou jen výjimečně (a to ještě často vykreslují negativní chování vůči homosexuálům) (Gagnon a Simon 2005). Dnes jsou sice homosexuální skripta k dispozici výrazně více, než tomu bylo do devadesátých let (nebo v USA let sedmdesátých, kdy knihu napsali), nicméně stále se lidé nemohou nenaučit skripta heterosexuální, zatímco homosexuální spíše potřebují hledat (právě účastí na různých queer¹⁸ akcích nebo skrze četbu či filmy) a v souvislosti se zakládáním a dalším fungováním stejnopohlavních párů pak skripta chybí úplně.

Nejvlivnějším myslitelem v oblasti společenského formování sexuality byl M. Foucault, který v knize *Historie sexuality* jako první upozornil na to, že sexualita byla v západních společnostech strukturována v rámci extrémně represivního sociálního rámce a že byla podrobena velice reálné formální i neformální kontrole. Zatímco v období silného vlivu křesťanství se k sexualitě vztahovalo mnoho morálních pravidel, vycházejících z toho, že jedinou správnou sexualitou je sexualita vedoucí k rození dětí v rámci manželství a všechny ostatní formy byly hodnoceny jako hříšné, s modernitou se začaly uplatňovat argumenty vědecké¹⁹. Tato věda však byla rovněž „bytostně podřízená imperativu morálky, jejíž rozdělení opakovala v podobě medicínské normy. Pod záminkou říkat pravdu vyvolávala všude strach; sebemenším výkyvům sexuality přisuzovala celé imaginární dynastie špatností, které se přenášejí z generace na generaci“ (Foucault 1999-64). Na sexualitu tedy napřed skrze náboženské diskurzy a následně skrze diskurzy medicíny byla a nadále i je uplatňována moc.

Skrze uplatňování moci na sexualitu vznikají ve společnosti představy o tom, jaká sexualita je správná a jaká ne, přičemž dochází ke stigmatizaci těch „horších“ sexualit a

¹⁸ Queer je „označení pro jedince, kteří nechťejí být přiřazováni k jednoznačnému genderu či sexuální orientaci“ (Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR:2007).

¹⁹ Foucault také upozorňuje na to, že homosexualita jakožto kategorie byla vytvořena západoevropskou medicínou a politickou ekonomikou devatenáctého století (Foucault 1999-53).

sexuálních praktik. Americká feministka P. Long popsala hierarchický systém sexuálních hodnot, podle kterého západní společnosti hodnotí sexuální praktiky. Hodnoty, díky nimž, dochází k hierarchizaci praktik, mohou být náboženské, psychiatrické nebo vycházejí z populární kultury. Na vrcholku této pomyslné pyramidy stojí sezdaní heterosexuálové, těsně za tím jsou nesezdaní monogamní heterosexuální páry a za nimi většina ostatních heterosexuálů. Na okraji slušnosti jsou stabilní, dlouhodobé lesbické a gay páry, zatímco homosexuálové uchylující se k nezávaznému sexu jsou v této pomyslné pyramidě postaveni daleko hlouběji. Nejhuře hodnoceni pak jsou transvestité, fetišisté, sadosochisté a sexuální pracovníci a stejně hluboko, ne-li ještě hlouběji, jsou lidé, jejichž sexuální chování překračuje hranice generací. Čím hlouběji je v rámci této pyramidy sexuální chování umístěno, tím spíše jsou ti, kteří ho praktikují, považováni za mentálně nemocné, za zvrhlé nebo za zločince a tím silněji jsou stigmatizováni. Tento druh stigmatizace nazývá Long erotickým stigmatem (Long 2004: 151-152). Vzhledem k tomu, že české právo je v oblasti sexuality méně represivní, než je tomu v USA (Vošmik: 118),²⁰ a morálka lidí je méně formována křesťanstvím, dá se předpokládat, že ve srovnání s USA dochází ke slabší stigmatizaci některých praktik a jejich vykonavatelů.

Zatímco Long používala pojem erotické stigma a spojovala ho s širokým spektrem sexuálních praktik, Herek píše o stigmatu sexuálním a spojuje ho výhradně s praktikami homosexuálními (nebo alespoň neheterosexuálními). Sexuální stigma definuje jako: „společenský negativní pohled na jakékoliv neheterosexuální chování, identitu, vztah, nebo komunitu“ (Herek 2004:15) a konceptualizuje ho jako „společenský systém sdílených přesvědčení, skrze něž je homosexualita zostuzená, diskreditovaná a konstruovaná jako neplatný příbuzný heterosexuality“ (Herek et al. 2007:1). Dále upozorňuje na to, že zatímco homosexuální chování bylo v rámci historie stigmatizováno různě výrazně, stigma spojené s homosexuálními identitami je fenoménem hlavně 19. až 21. století. Při diskusi sexuálního stigmatu je proto užitečné rozlišovat mezi stigmatem přikládanému k homosexuálním touhám a chování a tím, které je namířeno na jednotlivce, kteří jsou díky tomu, že mají homosexuální identitu, nahlíženi jako ztělesnění homosexuality (Herek et al: 2007).

V rámci této kapitoly jsem zatím ukázala několik způsobů, kterými dochází k formování sexuality společností. K tomu, aby se vůbec dalo rozlišovat chování na

²⁰ Regulací sexuálního chování v ČR se zabývá zdařilá diplomová práce: *Regulace sexuálního chování jedince jako politikum* (Vošmik 2014).

heterosexuální a na homosexuální je zapotřebí splňovat ještě jeden základní předpoklad. Tím je rozdělování lidí podle genderu a přiřkládání tomuto rozdělení velkou důležitost. Jak píše C. West a D. Zimmerman: „Gender je mocným ideologickým nástrojem, který produkuje, reprodukuje a legitimizuje volby a omezení připisované pohlavní kategorii“ (West a Zimmerman: 2008: 116). Gender tedy není imanentní vlastností každého jednotlivce, ale spíše něčím, co se (většinou) automaticky naučí považovat za samozřejmé v rámci socializace. A jedno z omezení, které je s genderem spojeno, je regulace touhy vztahované k osobám majícím stejný gender.

Řečeno slovy Judith Butler: „Heterosexualizace touhy si vyžaduje a ustanovuje tvorbu nespojitých a asymetrických opozicí mezi „ženským“ a „mužským“, přičemž tyto opozice jsou chápány jako výrazové atributy „muže“ a „ženy“. Kulturní matrice, prostřednictvím které se rodová identita stává poznatelnou, si vyžaduje, aby některé „identity“ „neexistovali,“ konkrétně ty, při kterých rod nevyplývá z pohlaví a praktiky touhy „nevyplývají“ ani z pohlaví, ani z rodu. Slovo „vyplývat“ v tomto kontextu znamená politický důsledek kulturních pravidel, které vytvářejí a regulují podobu a význam sexuality“ (Butler 1990: 378).

4 Teoretický rámec

V této kapitole přesněji definuji pojmy, které jsou pro pochopení tématu klíčové, a sice lesba, sexuální identita, coming out, sociální deviace a normy.

4.1 Lesba

Kategorii lesby zavedl rakouský sexuolog Richard von Krafft- Ebing skrze kombinování fyzických znaků, genderově převráceného chování a sexuálních tužeb. Pokud bychom hledali definici lesby, našli bychom jich vícero odlišných. V Českém prostředí je například často citována tato:

„Homosexualita je trvalá citová a erotická preference osob stejného pohlaví. Je to celoživotní, neměnný a nositelem nezapříčiněný a nezvolený stav, jenž je charakterizován tím, že jedinec je přitahován a vzrušován osobami stejného pohlaví. Nositelem tohoto stavu

je **homosexuál**, specifické označení pro homosexuálního muže je **gay**, pro homosexuální ženu **lesba**.“ (Brzek, Pondělníčková, Mašlová 1992:19).

Jedná se o definici typickou pro sexuologický diskurz, jenž v České republice v oblasti sexuality dominuje a převažuje. Podle ní, by tedy lesbou byla žena, která je celoživotně a neměnně přitahována a vzrušována ženami. Uvádím zde tuto definici proto, že se vůči ní ve výzkumné části budu vymezovat (a to zejména v kapitole žitá definice lesby). Pojetí této práce je však bližší definice Ann Ferguson: „Lesbicky orientovaná žena, je žena, která je po sexuální a eroticko-emocionální stránce přitahována primárně k ženám, nebo žena, která se cítí být zapojena do lesbické komunity, je sexuálně a eroticko-emocionálně přitahována k ženám a vnímá sama sebe jako lesbicky orientovanou“ (Lesbian Psychologies, 1987:21). A to zejména z toho důvodu, že využívá slova „primárně“ a tedy nevylučuje přitažlivost k mužům a jako variantu nabízí ještě to, že je to žena, kterou eroticko-emocionálně přitahují ženy a sama sebe jako lesbicky orientovanou vnímá. Právě sebeidentifikování se jako lesba (popřípadě bisexuálka) je pro mne klíčové pro zařazení do výzkumu.

4.2 Sexuální Identita

V úvodu této podkapitoly nastíním, co vůbec slovo identita označuje. Dále přidám úvahu k jednomu ze způsobů popisu identity v knize *Stigma* (Goffman 2003) a následně přejdu k nejdůležitější části, která se bude zabývat identitami sexuálními, mezi něž se lesbická identita řadí.

Z širšího pohledu je **identita** spojená s lidským porozuměním toho, kým jednotliví lidé jsou a co je pro ně smysluplné. Tato porozumění jsou formována ve vztahu k určitým atributům, které mají prioritu nad jinými zdroji významů. To, jakým atributům bude dáвана větší důležitost, je záležitostí dané společnosti. V euroamerické kultuře jsou některými z hlavních zdrojů identity gender, národnost, etnicita a sexuální orientace (Giddens 2012: 102).

V rámci knihy *Stigma* popisuje Goffman tři typy identit²¹, ale jak sám dodává, k takovému rozdělení se přiklání za účelem rozvedení tématu stigmatu. Co však je využitelné konkrétně pro moji práci, je koncept virtuální sociální identity. Ta vzniká tím, že lidé o druhých předpokládají, že mají určité charakteristiky, čímž si vytvářejí normativní očekávání toho, jací by měli být. „Když se před námi objeví cizí osoba, první dojem nám velmi pravděpodobně postačí k tomu, abychom předjímalí její kategorii a atributy, její sociální identitu.“ Taková očekávání nazývá virtuální sociální identitou. Oproti tomu staví skutečnou sociální identitu, která je tvořena kategoriemi a atributy, které jsou danému jedinci skutečně vlastní. Mezi tím potom vzniká diskrepance, čímž vzniká napětí (Goffman 2003: 10). Když tento jeho koncept aplikuji na téma homosexuality, domnívám se, že lidé automaticky předpokládají heterosexuálnost. Pokud je tedy osoba, se kterou se setkávají, ve skutečnosti homosexuální, vzniká mezi jejich představou o její sexualitě a její skutečné sexualitě nesoulad a z něj vyplývající napětí. Připadá mi to dosti podobné již zmiňovanému termínu heteronormativita, z čehož vyvozují, že Goffman mohl být „původcem“ této ideje.

Většina dřívějších prací zabývajících se formováním lesbické a gay identity navrhovala, že se vyvíjejí postupem skrze různá vývojová stádia²². První etapy těchto modelů popisovaly zvýšenou citlivost vůči zkušenostem, které by později mohly být interpretovány jako homosexuální, přidávaly zmatenost nebo rozpor identity a pokračovaly fází prozkoumávání, označení pocitů za homosexuální, toleranci identity a její přijetí, což nakonec vyvrcholilo ve stabilní integrované identitě (například Cass 1979: 219-235, Lewis 1984: 464–469, Plummer 1975). Nicméně představa lineárního postupování skrze dané etapy byla jak v rámci samotných studií tak i pozdějšími studiemi zpochybňována (například Kahn 1991). Další výzkumy poukazyvaly na diverzitu lesbických a gay identit a zdůrazňovaly důležitost historického a sociálního kontextu. Příkladem může být kontrast mezi „prvotními lesbami“, které vnímaly, že ohledně své sexuality neměly na výběr a „lesbami volbou“, které si uvědomovaly svou vědomou volbu (Golden 1987). A. Coyle konceptualizoval vývoj lesbické a gay identity jako soubor úkolů a problémů tvarovaných

²¹ Konkrétně se jedná o identitu sociální, osobní a ego identitu. Jak sociální, tak i osobní identita reprezentují, jak daného jedince definuje jeho okolí. Rozdíl mezi nimi je spíše na úrovni abstrakce (osobní identita představuje souhrn informací, které druzí o daném aktérovi mají k dispozici, prokazuje se například občanským průkazem). Ego identita pak stigmatizovanému umožňuje tematizovat, jak na své stigma nahlíží a jak ho zvládá.

²² Většinou se jednalo o práce amerických psychosociologů a sociologů.

sociálním kontextem (Coyle 1998: 163–187). Nedávné práce zabývající se lesbickou identitou v Severní Americe se zaměřovaly zejména na témata fluidity²³ a na limity dichotomní definice sexuality (například Diamond a Savin-Williams 2000: 297–313).

Je důležité zmínit, že ve vývoji lesbické a gay identity jsou jak podobnosti, tak i jisté odlišnosti. Ty jsou do určité míry spojeny s nerovnostmi mezi muži a ženami a rozdílnou socializací genderových rolí (jak jsem zmínila již dříve). Mezi navrhovanými rozdíly je důraz na sexuální aspekty u mužů v kontrastu s důrazem na emocionální aspekty u žen a přímočařejší vývoj sexuální identity u mužů oproti větší fluiditě u žen (například DeMonteflores a Schultz 1978). Dalším specifickým je, že pro některé lesby je lesbická identita explicitně informována feministicky politickou perspektivou, která nebývá všeobecně sdílená muži (například Gren 1997). Lesbická feministická politická perspektiva však v České republice nemá silnou tradici – jedinou výjimku představovalo sdružení Promluv, které fungovalo mezi lety 1993 a 1998 a vydávalo časopis Promluv. V tomto časopise napsala Monika S. Benešová příspěvek o konstrukci sexuální identity, v němž vysvětlila, „že konstrukce vlastní sexuální identity je ovlivněna prostředím, v němž člověk žije, a vzory, které má k dispozici, a že změní-li se tyto vnější podmínky, může doznat změny i chápání sebe sama. V tomto smyslu považovala za pochopitelné, pokud v období informačního vakuu za komunistického režimu měly ženy přitahované ženami tendenci chápat sebe samé do jisté míry jako muže, protože jinou interpretaci sexuální atrakce ženami neznaly. V povědomí žen se mohly objevit rovnice: žena + muž = láska a žena + já = láska → já = muž“ (Seidl a kolektiv 2012, 353).

Jak jsem vysvětlila dříve, zatímco chování, které je dnes označováno za homosexuální, se vyskytovalo jak v různých společnostech, tak i v různých dobách, myšlenka stabilní sexuality a s ní spojených sexuálních identit je spíše moderní záležitostí. Sexuální identitu tedy nepovažuji za inherentní vlastnost osob, ale spíše za typifikační schéma vytvářené jazykem a věděním.²⁴ Pokud tedy společnost udržuje genderové

²³ Sexuální fluidita (neboli pružnost) je schopnost eroticky reagovat na druhou osobu bez ohledu na vlastní sexuální orientaci. Tento koncept upozorňuje na to, že lidská sexualita je proměnlivá v čase a v závislosti na prostředí, takže sexuální preference, chování, postoje a identita můžou být do určité míry flexibilní (Diamond 2009).

²⁴ K roli jazyka a věděním se vyjadřují P. Berger a N. Luckmann, kteří popisují, že lidé obvykle „realitu“ kolem nich nezpochybňují a nerozlišují mezi tím, co je sociální konstrukcí a co je dáno biologicky. Ke zpochybnění danosti „reality“ docházejí až ve chvíli, kdy je rozpor mezi jejich biologickou realitou a realitou společenskou natolik velký, že ho už nelze přehlížet. (Berger a Luckmann 1999: 177-180) Sexualita je společností formována směrem k jejímu heterosexuálnímu vyjadřování a jediné pokud je to v silném rozporu vůči zažívané přitažlivosti (tedy vztaheno k lesbám když je žena přitahována ženami), dochází ke zpochybnění samozřejmosti heterosexuality a k nutnosti vytvoření odlišné sexuální identity a tedy zařazení se do nějaké z jiných existujících kategorií sexuální orientace.

rozdělení, vytváří tím kontext, ve kterém se konstrukce lesbických a gay identit stává nezbytnou, a to částečně už jenom proto, aby se zachovaly identity heterosexuální (neboť ty dávají smysl jen v kontrastu). A pravděpodobně by konstrukce sexuálních identit zůstala nezbytnou, i pokud by vztahy stejnopohlavní byly hodnoceny stejně pozitivně jako vztahy různopohlavní (Markowe 2002).

4.3 Coming out

Proces vývoje sexuální identity je někdy nazýván „coming out“. Popisován bývá rozdílnými způsoby, a protože v mé práci bude zejména ve výzkumné části hrát také svou roli, uvedu dvě z definic jiných autorů a potom upřesním způsob, kterým pojem uchopuji já.

Procházka ho definuje jako: „Coming out je proces rozpoznání, sebeuvědomění, přiznání své sexuální orientace a schopnost sdělit ji důležitým osobám (rodičům, přátelům).“ (Procházka,

2002: 26) Janošová dělí coming out na dvě části, kdy první zahrnuje vnitřní procesy (které zároveň jsou samozřejmě ovlivňovány společenským nahlížením na homosexualitu) a tedy „zjištění skutečnosti o svém zaměření a její akceptace“ a druhá část procesy vnější, tedy „uspořádání života v jejím souladu“ (Janošová 2000: 20-21). Beňová upozorňuje na to, že vnější CO (CO je zavedená zkratka pro „coming out“) je v jistém smyslu celoživotním procesem, který nikdy není zcela ukončen (Beňová a kol., 2007, str. 10). Jako problematické vnímám zobrazení CO jako rozpoznání sexuální orientace či jako zjištění skutečnosti neboť, jak jsem ukázala dříve, sexuální orientace je sama o sobě sociálním konstruktem. Za součást vnitřního CO tedy považuji zorientování se ve společenské kategorizaci citové a sexuální touhy a její přijetí a následné zařazení se do jedné z nabízených kategorií.

Ve své práci se přikláním k dělení CO na vnitřní a vnější, přičemž pozornost přikládám zejména tomu vnějšímu, neboť ten je spojen s interpersonálními vztahy. Za vnější CO

označuji sdělení o lesbické (popřípadě bisexuální) sexuální orientaci důležitým osobám: užší²⁵ rodině a nejbližším přátelům.

Na závěr bych chtěla upozornit, že na CO lze také nahlížet jako na populární vyprávění. Z této perspektivy ho v USA zkoumal Plummer a došel k tomu, že převažující příběhy, CO jsou „příběhy které začínají dětstvím, vypráví o smutku, zásadním momentu LGBT uvědomění, hledání komunity a konečně o vytvoření gay nebo lesbické identity“ (Plummer 1995:87).

4.4 Sociální deviace

Sociální deviace představují oblast, v rámci jejíhož zkoumání, zavedl E. Goffman pojem stigma, což mne vede k tomu, jí zde věnovat trochu prostoru.

Tím, jak definovat sociální deviace se zabývalo několik generací sociologů. Uvedu zde dvě z těch novějších teorií, které staví na práci dřívějších sociologů. Dle G. Munkové je deviace „porušení nebo podstatná odchylka od některé sociální normy, případně od skupiny sociálních norem, porušení formálních očekávání případně neformálních požadavků kladených na lidské chování v dané společnosti“ (Munková 2004: 9). A. Giddens popisuje deviaci jako „nekonformitu vůči danému uspořádání norem, které jsou přijímané podstatným množstvím lidí v rámci komunity nebo společnosti“ (Giddens 2006: 794). V obou definicích je centrální odchýlení se vůči normám, což je důvodem, proč jim věnuji samostatný prostor v příští podkapitole.

Ačkoliv se dá mluvit i o pozitivních deviacích²⁶, daleko častěji se slovo deviace spojuje s jevy negativními. Jde o pojem zahrnující širší spektrum deviací než pojetí právní, náboženské nebo etické. Hodnocení toho, co je a co není deviantní, se jednak mění čase a jednak některé chování je ve stejném čase v rámci různých pohledů na ně hodnoceno různě.

²⁵ Pojmem užší rodina myslím rodinu nukleární (tedy sourozence a jejich rodiče) případně ty členy rodiny, se kterými mě komunikační partnerky vyrůstaly.

²⁶ O pozitivní deviaci lze mluvit například tehdy, když norma, vůči které je jedinec deviantní, je položena na nemorálních základech. Třeba pokud by německý voják za druhé světové války odmítl popravovat Židy. Za deviantního může být brán i abstinent, pokud je ve společnosti běžné pít alkohol.

Homosexualita tak dříve byla považována za deviantní z pohledu právního a jako taková byla kriminalizována, zatímco dnes je nejen dekriminalizována, ale dokonce došlo k umožnění uznání homosexuálního partnerství jako legitimního svazku. Zároveň však je homosexuální chování jako deviantní stále vnímáno římskokatolickou církví a většina lidí více či méně vědomě klade neformální požadavek heterosexuality. Tento požadavek heterosexuality je spojený s jevem nazývaným heterosexismus, což je “přesvědčení o přirozené nadřazenosti jedné formy lásky (lásky muže a ženy) nad všemi dalšími a s tím spojeného oprávnění ke kulturní dominanci.” (Sanders a Kroll 2000:435) Nebo slovy O. Pechové: „Přístup, který (obvykle) nevědomě považuje heterosexuality za jedinou přirozenou či samozřejmou sexuální orientaci.“ (Pechová nedatováno: 3)²⁷ Každopádně daný přístup vychází z převahy heterosexuality ve společnosti a z kultury, v níž byla homosexualita po mnoho století tabu.

V rámci sociologie se vyvinuly dva výrazně rozdílné způsoby nahlížení na sociální deviaci a deviantní jednání. Ten první je historicky starší a vychází z normativního přístupu. Na normy nahlíží jako na něco, co bylo vytvořeno společností a co je dané, takže to na základě empirického výzkumu lze identifikovat. Normativní řád²⁸ je tedy vnímán jako racionální vyjádření nejdůležitějších hodnot a morálních norem společnosti. V centru zájmu tohoto přístupu byla snaha označit lidi, kteří normy porušují a vysvětlit, proč to dělají. Základní charakteristikou deviantního jednání je dle normativního přístupu odchýlení se od sociální normy.

Druhý způsob nahlížení na sociální deviaci je založený na relativistickém pohledu. Pro sociology nahlížející na deviaci skrze relativistickou perspektivu je centrálním rysem společenského života diverzita. Vzhledem ke komplexitě a různosti lidí v moderní industriální společnosti, jim přijde zcestná představa sociální organizace založené na všeobecném normativním konsenzu. S tímto náhledem na deviaci je spojena teorie labellingu (neboli etiketizační teorie). Její vnímání deviací staví na myšlenkách symbolického interakcionalismu, podle něhož je lidské chování, „konstruováno ze subjektivních definic situace a sdílených významů, spíše než určováno podmínkami

²⁷ Tyto dvě definice se značně liší, neboť zatímco jedna zdůrazňuje dominanci, druhá tento jev spojuje spíše s neobvyklostí. V souvislosti s tímto jevem panuje značná názorová roztržitost. Ve skutečnosti totiž různí autoři používají dva koncepty – starší pojem heteronormativita a mladší heterosexismus, které libovolně nahrazují jeden za druhý. V mé práci proto budu používat pojem heterosexismus, když budu chtít zdůraznit postoj nadřazenosti heterosexuality a heteronormativitu v spojení s automatickým očekáváním heterosexuality.

²⁸ Normativní řád je „soubor formálních předpisů a neformálních očekávání vztahujících se na lidské chování.“ (Munková 2004: 9)

prostředí, v němž žijeme“ (Munková 2004:68). Člověk si postupně utváří svoji sebe-koncepci, která je v rámci interakcí s druhými lidmi neustále potvrzována či redefinována. Teorie labellingu se pokouší porozumět dopadům reakcí publika na člověka, který byl definován jako deviant. Pozornost tedy přenáší od deviantů a deviantního chování ke společenským publikům, definičním procesům deviance a na analýzu reakcí jedinců, kteří byli za deviantní označeny (Munková 2004: 66-69).

S touto perspektivou je spojovaný i Goffman²⁹ a jeho rozpracování stigmatu. Pro Goffmana deviantní odchylka také není odchylkou od nějakého objektivisticky vnímaného normativního řádu, ale je vnímána spíše ve vztahu k publiku, což ilustruje tento popis stigmatu:

„Jedinec, který by byl mohl být v běžném společenském styku přijat zcela snadno, je nositelem charakteristického rysu, jenž se může vnutit do naší pozornosti a způsobit, že ti z nás, kteří se s ním setkají, se od něj odvrátí a že bude pominut nárok jiných jeho atributů na nás. Je nositelem stigmatu, nežádoucí odlišnosti od toho, co jsme očekávali. Nás a všechny ty, kdo se nevzdalují v negativním smyslu od konkrétních očekávání, o něž jde, budu nazývat normálními“ (Goffman, 2003:12-13).

Stigma je tedy nežádoucím atributem, a to nežádoucím v daném kontextu a ve vztahu ke konkrétním lidem, s nimiž stigmatizovaný přichází do kontaktu. Slovo „normální“ je pro deviance a pro stigmatizaci extrémně důležité.

4.5 Normy

Na tomto místě se pokusím nastínit, podle čeho se nějaké jevy ve společnosti označují za normální a tak uvedu několik možných náhledů na normy.

Právní normy – jsou formálního charakteru, jedná se o všeobecně závazná pravidla chování, jejichž dodržování je zabezpečeno státem. Pravidla stanovená státem jsou většinou v písemné podobě a mohou být vynucována sankcemi. Hodnocení chování probíhá v rozmezí legální – nelegální.

Statistická definice normy – podle této definice je normální to, co je v souladu skupiny či s většinou. Vychází z tzv. normálního rozložení a ty jevy, které se odehrávají méně často, jsou od normy odchýlné a tedy deviantní. Podle této normy lze tvrdit, že homosexualita je nenormální a vlastně se tím vyjádří, že to není běžné.

²⁹ Mezi další představitelé etiketizační teorie patří Edwin Lemert, Edwin Schur, Howard S. Beckera aj.

Sociokulturní definice normy – zde je vnímání normy podmíněno socio-kulturně, takže je jako normální vnímáno to, co je v dané skupině/kultuře/subkultuře obvyklé. Patří sem například hodnotící pojetí normy, jenž vychází z toho, že normální je to, co se v dané roli od jedince očekává. Dále pak reaktivní pojetí normy, kdy je za normu považováno chování, na které okolí reaguje odměnami nebo alespoň nereaguje tresty. Na těchto pojetích je velice dobře vidět, že záleží na konkrétních lidech, kteří normu utvářejí. V rámci skupiny patnáctiletých spolužáků může být například normální pít pivo, ačkoliv z pohledu norem právních to bude deviantní.

Morální normy – Jsou většinou nepsané. Chování se pohybuje v dimenzích mravný a nemravný, nicméně v mluveném slově se často využívá slov normální a nenormální (například jsem nedávno slyšela říct maminku synovi: „Co tě to napadlo, kopat do lidí, jsi normální?“)

Dalšími normami jsou **normy obyčejové**, mezi něž se řadí zvyky a tradice a náboženské normy.

V běžné komunikaci dochází často k nejednoznačným vyjádřením, neboť když někdo napíše či řekne, že něco je „normální“, není z toho jasné, ke kterému pojetí normálnosti a norem se vztahuje. Pokud někdo řekne „Je to taková normální holka,“ znamená to, že nevybočuje vůči ostatním. Ale čím? Výškou? Inteligencí? Nebo třeba tím, že nekouří stejně jako ostatní? Nebo tím odkazuje k tomu, že se chová morálně?

5 Stigma

Protože koncept stigmatu má v mé výzkumné části centrální roli, je třeba mu zde věnovat náležitý prostor. Pro analýzu budu vycházet hlavně z Goffmanova pojetí stigmatu. Proto začnu popisem toho, co stigma v jeho pojetí znamená. Způsob, jakým jej Goffman popisuje, na první pohled vypadá geniálně jednoduše, koherentně a smysluplně, což je spojené i s formou esejí, jíž v knize používá. Když jsem ale toto jeho pojetí chtěla použít jako návod na analyzování skutečných nositelek stigmatu, došla jsem k tomu, že jeho popis je v mnoha ohledech problematicky neuchopitelný. Pro lepší uchopitelnost tedy uvedu

komponenty stigmatu, které pojmenovali B. G. Link s J. C. Phelanem. Nakonec se vrátím ke Goffmanovi a rozeberu, jakým způsobem se podle něj stigma může projevovat v životě jeho konkrétních nositelů.

5.1 Význam slova stigma

Výraz stigma původně začali používat Řekové a označovali tím znaky, jež vypalovali nebo vyřezávali do těla vězňů či otroků, aby tím poukázali na špatnost těchto lidí. (Goffman 2003:9) V dnešní sociologii a psychologii se však využívá v přeneseném významu, jako atribut, který osobu „odlišuje od jiných osob v kategorii těch, jimiž by mohla být a to atribut poněkud méně žádoucího rázu – v krajním případě z ní pak činí osobu skrznaskrz špatnou, nebezpečnou či slabou. Naše mysl ji tak redukuje z osoby celistvé a obyčejné na osobu, jež je poskvrněna a jejíž hodnota klesla” (Ibid. 10). Podle Goffmana existují tři výrazně odlišné typy stigmat. Prvním jsou ošklivosti tělesné, jako jsou třeba absence pravé ruky nebo slepota. Tím druhým jsou vady charakteru, mezi něž patří kupříkladu duševní poruchy, uvěznění, alkoholismus, nezaměstnanost a homosexualita. Do poslední skupiny se řadí kmenová stigmata rasy, národa a náboženství. Ty se šíří po rodové linii a kontaminují všechny členy rodiny (Ibid. 12). Od dob Goffmana se vyvinulo mnoho dalších definic, kupříkladu pro M. C. Stafforda a R. R. Scotta je stigma „charakteristikou lidí, která je v rozporu s normou sociální jednotky“ (Stafford a Scott: 1986:80) přičemž norma je pro ně „sdílené přesvědčení, že by se člověk měl v určitou dobu chovat určitým způsobem“ (Stafford a Scott: 1986:81). Giddens chápe stigma jako: „Vztah znehodnocení, ve kterém je jednotlivec diskvalifikován z plného sociálního přijetí“ (Giddens 2006:269).

5.2 Komponenty stigmatu

Přínosné rozpracování definice stigmatu nabízejí Link a Phelan, kteří jej stigma jako: „současný výskyt jeho komponent, jimiž jsou labelling³⁰, přisuzování stereotypů, oddělení, snížení statusu a diskriminace.“ Dále poukazují na to, že k tomu, aby se stigmatizace mohla objevit, musí být použita moc (Link a Phelan 2001: 363).

První složkou ve zmiňované definici je labelling, což je proces, ve kterém: „Sociální skupiny tvoří deviaci tím, že vytvářejí normy, jejichž přestoupení naplňuje představu o deviaci, aplikují tyto normy na chování jednotlivých lidí, které pak označují za outsidersy.

³⁰ Labelling občas bývá překládán jako nálepkování.

Z tohoto hlediska deviance není kvalita spáchaného činu, ale spíše souvislosti této aplikace norem a sankcí vůči provinilci ze strany ostatních. Deviant je pak ten, jemuž byla tato nálepka úspěšně aplikována a deviantní chování je to, které tak označili.“ (Becker 1973 in Munková 2004: 83)

Podobně, aby nějaký atribut byl vnímán jako stigma, je možné jedině tehdy, pokud je v rozporu se současnými společnostmi vytvořenými normami. Labellingem tedy Link a Phelan upozorňují na to, že ačkoliv se lidé liší v mnoha různých ohledech, některým rozdílům je ve společnosti dávana daleko větší důležitost než jiným a na jejich základě pak lidé ostatní jedince kategorizují. Takto se lidem s homosexuální orientací – což, jak jsem vysvětlila dříve, je už samo o sobě sociálním konstruktem – vytvořilo označení „gay“ či „lesba“, zatímco pro lidi vysoké či s modrými očima žádné sdílené označení neexistuje.

Druhým komponentem je spojování daného označení se stereotypy, které jsou „souborem nežádoucích charakteristik“ a mnohdy jsou využívány automaticky, neboť napomáhají kognitivní efektivitě. S lesbami jsou například často spojovány stereotypy promiskuity a genderové nekonformity (Crawley a Broad 2004).

Další součástí stigmatu je rozdělování na „my“ a „oni“. Spojování označení s nežádoucími charakteristikami se stává odůvodněním přesvědčení, že negativně označení lidé jsou zásadně odlišní od těch, kteří dané označení nemají – že jsou jiným druhem lidí. V krajním případě je stigmatizovaný na základě svého stigmatu považován za natolik odlišného od „my“, že už vlastně ani není vnímán jako člověk, což stigmatizérům (lidem, kteří stigmatizují) umožňuje extrémně špatné zacházení s osobami stigmatizovanými. Příkladem tohoto jevu – a tedy diskriminace - byla za druhé světové války systematická likvidace Židů a dalších skupin, mezi nimiž byli i homosexuálové.

Posledními komponentami stigmatu jsou snížení statusu a diskriminace. Ke snížení statusu dochází tehdy, když v očích druhých lidí dojde kvůli stigmatu k poklesu prestiže jeho nositele. K diskriminaci pak tehdy, když jsou skrze postoje a způsoby chování lidé na základě stigmatu znevýhodňováni nebo ponižováni. U diskriminace lze rozlišovat na diskriminaci individuální a strukturální, kde individuální diskriminace označuje znevýhodňující či pokořující chování na základě přesvědčení osoby, která se k němu uchyluje³¹. Zatímco ke strukturální diskriminaci dochází, když stigma ovlivňuje strukturu,

³¹ Příkladem individuální diskriminace je situace, kdy s někým na základě sexuální orientace odlišně zachází personál školy nebo univerzity. V rámci výzkum v ČR 19% LGBT osob uvedlo, že v posledních dvanácti měsících tento typ diskriminace vůči své osobě pocítovali (FRA Agency 2013:16).

kteřá jeho nositele obklopuje, a to vede k tomu, že je vystaven nepříjemným okolnostem i bez ohledu na smýšlení konkrétních jedinců. Ve spojitosti s homosexualitou se dnes diskutuje o strukturální diskriminaci v souvislosti se zamezením možnosti adoptovat dítě jednotlivci, který vstoupil do registrovaného partnerství.³² Neboť zatímco každý muž a žena má v České republice právo adoptovat dítě, ve chvíli, kdy gayové a lesby vstoupí do registrovaného partnerství, nemohou adoptovat dítě nejen jako pár, ale ani individuálně.

Dodatkem o použití moci upozorňují autoři na to, že k tomu, aby se něco stalo stigmatem, musí ti, kteří rozlišují mezi „my“ a „oni“ a té druhé skupině připisují nežádoucí charakteristiky, mít dostatečný vliv na to, aby se to stalo natolik všeobecně přijímaným, že ti „druzí“ budou v rámci širší kultury znevýhodňováni (Link a Phelan 2001: 369-376).

5.3 Projevy stigmatu

Tato definice doplněná o příklady spojené s homosexualitou jasně ukazuje, že na homosexualitu, potažmo na lesbickou orientaci, jako na stigma nahlížet lze. Takže pokud by toto bylo výzkumnou otázkou, na její zodpovězení by ani nebylo potřeba provádět další výzkum. Mým cílem je ale zjistit, jestli a jak se lesbická orientace projevuje jako stigma, zaměříme-li pozornost na její konkrétní nositelky. A proto se stigmatu věnuji ještě z jiného úhlu a zkoumám, jak se jeho působení může projevovat v jejich každodenním životě.

První způsob, jakým se může působení stigmatu projevovat, je skrze reakce druhých, které naznačují, že kvůli stigmatu v jejich očích klesla hodnota jeho nositele nebo nositelky. Jak jsem zmínila dříve, Goffman rozlišuje tři typy stigmatu, z nichž homosexualitu řadí mezi stigmata morální, kde předpokládá pokles hodnoty stigmatizovaného kvůli morálním soudům stigmatizátora. Ve své práci sice dále specifikuje, že ke snížení hodnoty nositele stigmatu může docházet i kvůli předpokladu, že stigma svého nositele z nějakých situací vylučuje: „My normální si vytváříme představy, ať již na objektivním základě či nikoliv, ohledně sféry životní činnosti, z níž dané stigma svého nositele zejména vylučuje“ (Goffman 2003:63). Taková vyloučení však spojuje spíše se zdravotními vadami.

³² Viz například článek <http://archiv.ihned.cz/c1-63933400-srovnal-jsem-si-ze-jsem-gay-a-ted-chci-deti-rika-muz-ktery-zene-adopce-k-soudu> nebo Analýza české právní úpravy osvojení dítěte GLB osobami (Wintř 2009).

Druhý způsob, kterým se působení stigmatu může projevat, je skrze využívání metod zacházení s daným atributem jako se stigmatem, a proto je zde alespoň ve zkratce uvedu. Stigmatizovaní se dle Goffmana dají rozdělit do dvou skupin, a to na diskreditované a diskreditovatelné. Za diskreditované se označují jedinci, jejichž stigma je viditelné na první pohled. Pro takové jedince se stává hlavní okolností osobního života nutnost spolupracovat s normálními na „vytváření dojmu, že jejich prokazatelná odlišnost je irelevantní a není jí třeba věnovat pozornost“ (Ibid.54). Tím, že se druzí usilovně snaží ve vztahu ke stigmatu nedávat nic najevo, vzniká napětí, které se diskreditovaný neustále snaží redukovat. O diskreditovatelných stigmatizovaných mluvíme, pokud stigma není viditelné ani není předem známo.

Diskreditovatelní se snaží regulovat informace o své vadě, takže stojí před neustálou otázkou komu, kolik a jakých informací o sobě dávat. Pro regulaci informací, využívají různé strategie, jako skrývání či zahlazování znaků stigmatu, prezentace znaků stigmatizace jako znaků méně diskreditujícího stigmatu, rozdělení světa na velkou skupinu, jíž neřeknou nic a malou, kterou zasvěťí, udržování osobní distance (Když nenastane blízkost, tak se nemusí svěřovat a riziko, že se o stigmatu přehlednou, je menší).

Pro stigma je tedy typické, že jeho nositelé jsou buď stigmatizovaní, nebo stigmatizovatelní. V každém případě to ovlivňuje jejich interakce s druhými lidmi. Stigmatizovaní jsou ti, jejichž stigma je viditelné a snaží mírnit dopady stigmatu, pomáhat druhým ho zvládat. Zatímco pro stigmatizovatelné je centrální snaha o kontrolu informací (nebo slovy Goffmana předstírání), takže nechtějí, aby stigma bylo viditelné.

Goffman rozlišuje na dvě speciální skupiny druhých, se kterými se stigmatizovatelný regulací informací nemusí neustále zaobírat. První jsou našinci, tedy osoby mající stejné stigma. Ti díky tomu, že se stigmatem mají vlastní zkušenosti, mohou „jedince zasvětit do všech potřebných figlů a otevřít mu dveře, za nimiž si může postěžovat, uchylovat se pro morální podporu a pocit útěchy, ... protože bude přijímán jako kterýkoli jiný normální člověk“ (Goffman 2003:30). Někteří našinci také zakládají různé spolky a snaží se o žádoucí reprezentaci lidí s charakteristikou, která je spojuje. Druhou speciální skupinou druhých jsou zasvěcení, což jsou ti „normální“ (například zdravotní sestra v domě pro slepce, žena nedoslýchavého muže), kteří jsou díky blízkému vztahu se stigmatizovaným obeznámeni s jeho tajnými aspekty života, takže se před nimi stigmatizovaný nemusí přetvařovat (Ibid.39). V tomto bodě se však vůči Goffmanovu pojetí musím vymezit, neboť to tak možná je v případě lidí nedoslýchavých, ale u homosexuálů je takové pojetí dosti zavádějící. To, že

kupříkladu rodiče díky blízkému vztahu s potomkem zjistí, že je homosexuál, popřípadě jim to potomek sám řekne, automaticky neznamená, že mu budou oporou. Za zasvěcené tedy budu považovat osoby, které stigmatizovaný zasvětil a tedy jim s využitím nějaké strategie, nebo alespoň s rozmyslem a úmyslně, o své odlišnosti řekl.³³ Být zasvěcený může být problematické, neboť někdy dochází k přenosu stigmatu.

6 Metodologie výzkumu

Základní výzkumná otázka, kterou jsem si položila je, do jaké míry zůstává v žitém světě lesbická identita stigmatem a co podmiňuje, zda jako stigma bude zvýznamňována. Pro hodnocení, zda ve vyprávěních komunikačních partnerek lesbická identita jako stigma působí či nikoliv budu využívat rozpracování konceptu stigmatu od Goffmana spolu s kritickým rozšířením, které jsem nastínila v předešlých kapitolách. Posouzení toho, jestli daný atribut je nebo není stigmatem, pojmám jako situační, a proto jsem si definovala kontexty, v jejichž rámci budu zkoumat. Za ty jsem zvolila práci, rodinu a partnerské vztahy. Zároveň jsem se svých komunikačních partnerek dále vyptávala a nechala je rozvíjet kontexty, které samy považovaly za klíčové. S partnerskými vztahy se pojí první z vedlejších cílů, a to nastínit, jakým způsobem je v jejich rámci lesbická identita relevantní a zda s sebou nese nějaká specifika pro způsoby seznamování. Druhým vedlejším cílem je zjistit, co být lesbou znamená v žitém světě mých komunikačních partnerek.

6.1 Metoda

Výzkumná část vychází z polostrukturovaných hloubkových rozhovorů se ženami, které samy sebe považují za lesby (Otázky k rozhovoru viz příloha č. 3). Komunikační partnerky jsem obeznámila s cíli výzkumu a požádala je o podepsání Souhlasu se zpracováním osobních údajů (viz příloha č. 4), v němž byly vyrozuměny o tom, že rozhovor bude nahráván a jakým způsobem pak s nahrávkou budu nakládat. Jsem vděčná, že všechny ženy na nahrávání přistoupily, čímž mi značně ulehčily další práci. Získané nahrávky jsem

³³ Důležitost úmyslnosti sdělení zdůrazňuji, abych to oddělila od situace, kdy je daná charakteristika všeobecně známá, neboť v takovém případě se už na všechny druhé, kteří to vědí, nedá nahlížet jako na zasvěcené.

poté pro účely analýzy přepsala. Při přepisu jsem také nahradila jména komunikačních partnerek za barvy, k čemuž mne inspirovala symbolika duhy, kterou využívá LGBT hnutí.³⁴ Dále jsem při přepisu nahradila další zmiňovaná jména popisy typu */jméno partnerky/* a obdobně jsem nahradila konkrétní názvy měst obecnějším způsobem */Ústecký kraj 10 000 a více obyvatel/*.³⁵ Takto vzniklé texty jsem třídila a analyzovala s použitím myšlenkových map³⁶ za pomoci programu Mindjet Mindmanager. „Myšlenková mapa je obrazovým vyjádřením paprskovitého myšlení. Jde o proces, jakým lidský mozek přemýšlí a přichází s nápady. Tím že jej zachytíme a znázorníme, vytvoříme myšlenkovou mapu, vnější zrcadlo toho, co se děje uvnitř našich hlav“ (Buzan 2011:42). „Myšlenková mapa vždy paprskovitě vychází z centrálního obrazu. Každé slovo a každý obraz se stává středem dalších asociací, které se teoreticky mohou větvit donekonečna, ale mají společný střed“ (Buzan 2011:38). V mém pojetí byla ve středu mapy výzkumná otázka a k ní jsem přidávala kategorie, jež jsem plnila úryvky z rozhovorů. Využití programu Mindmanager mi mimo jiné dovolovalo kategorie, podkategorie a stejně tak i samotné úryvky rozhovorů dle potřeby přejmenovávat, přemísťovat a komentovat. K samotným úryvkům jsem také dávala štítky s kódy. Vzniklou mapu, respektive dvě nejobsáhlejší mapy, přikládám k nahlédnutí³⁷ v přílohách (Příloha č. 1 a příloha č.2).

Pro vedení rozhovorů a následnou analýzu jsem využívala feministickou perspektivu, tedy perspektivu, jež bere v potaz „podmínky a předpoklady feministického výzkumu, mimo jiné tedy vědomí genderových kategorií ve společnosti a kritickou reflexi vzniku, průběhu a cílů daného výzkumu“ (Šubrt 2010:100). Skrze osobní přístup, vnitřní nastavení zvědavosti a otevřenost vůči tématům, jež samy komunikační partnerky zvýznamňovaly³⁸, jsem se

³⁴ „Duhovou vlajku jako symbol italského pacifistického hnutí navrhl mírový aktivista Aldo Capitini a poprvé byla použita v roce 1961. Od 70. let 20. století je pak vlajkou LGBT hnutí a nahrazuje stávající symboly ... Duhová vlajka má kromě rozmanitosti způsobu života gayů a lesbiček symbolizovat také hrdost.“ (2012)

³⁵ S výjimkou Prahy, tu jsem se souhlasem mých komunikačních partnerek ponechala.

³⁶ Možnost použití myšlenkových map pro analýzu kvalitativního výzkumu testoval Tattersal (Tattersal 2011) pomocí pokusu v nemocnici, kdy se na stejnou výzkumnou otázku pokoušelo odpovědět několik výzkumníků. Z nich jeden za použití interpretativní fenomenologické analýzy a dva použitím myšlenkových map. Zjistil, že všechny metodologie přinesly užitečné informace k pochopení perspektivy zkoumané skupiny pacientů. Můj způsob využití myšlenkových map je oproti tomu zmiňovanému v článku konzervativnější, neboť jsem rozhovory napřed přepsala a až poté jsem je s využitím myšlenkových map třídila.

³⁷ Jedná se o mapy uzavřené, bez možnosti se prokliknout k dalším informacím, jež jsou umístěny dále od středu, tedy zejména ke konkrétním úryvkům z rozhovorů. Vedou mne k tomu dva důvody: prvním je snaha o ochranu mých komunikačních partnerek, neboť v mapách je daleko více úryvků z rozhovorů než v práci, takže by na jejich základě teoreticky někdo mohl zjistit identitu některých mých komunikačních partnerek, ten druhý je praktický, neboť otevřená mapa by vyžadovala prostor mnohonásobně větší než je stránka A4 (tedy formát diplomové práce).

³⁸ To mne mimo jiné vedlo k tomu, že jsem sekundární rodině (respektive strategiím jejího zakládání) dala více prostoru, než jsem původně zamýšlela.

snažila překlenout nerovný vztah mezi výzkumníkem, resp. výzkumníci a subjektem výzkumu. Brala jsem v potaz kategorii genderu a uvědomovala jsem si sociální konstruovanost sexuálních kategorií, což byl jeden z důvodů, proč jsem zahrnula otázku k tomu, co kategorie lesba znamená pro mé komunikační partnerky³⁹. Sama mám určitý vnitřní rozpor vůči centralitě kategorie lesba, neboť souzním s potřebou některých lesbicky orientovaných žen se vůči tomuto označení vymezovat, už jen proto, že ani mne by nebylo příjemné být označována za heterosexuálku, nicméně z praktických důvodů⁴⁰ pojem využívám.

Na tomto místě bych ještě ráda zmínila některé z mých hodnot a zkušeností, které pravděpodobně ovlivňují můj způsob vedení rozhovorů a analýzy. Jak totiž upozorňoval H. Gadamer, lze na hodnoty nahlížet jako na předsudky. Podle Gadamera jsou předsudky "předpojaté dojmy o věcech, které vycházejí z našich dřívějších zkušeností a ze socializace" (Byrne 1998:6). Gadamer nevěřil v možnost uzávorkování předchozích zkušeností, jak to doporučoval E. Husserl. Byl přesvědčen, že není možné se pro porozumění druhým zbavit našich předchozích zkušeností, neboť jsou to právě ony, jež umožňují porozumění druhým. Podle Gadamera jsou předsudky výzkumníka nutné, neboť „spíše než aby byly překážkou k tvorbě znalostí, jejich příjemcům poskytují kontextový smysl." (Byrne 1998:7) Mé postoje k sexualitě a k rodině jsou dosti liberální. Hlavním kritériem „správného“ sexuálního chování je pro mne vzájemný respekt zúčastněných osob. Podobně pokud žena cítí potřebu mít dítě, nevnímám žádné oprávnění to soudit. Za ideál rodičovství sice považuji po emocionální i ekonomické⁴¹ stránce stabilní heterosexuální pár, nicméně jsem přesvědčena, že tomuto ideálu se blíží spíše minorita rodin a navíc pokud bych se měla vyvarovat všeho, co nepovažuji za naprosto ideální, dost možná by mi jako jediná činnost zbyl spánek. Mé předsudky (v Gadamerem zmiňovaném smyslu) také vycházejí z toho, že jsem od šesti let žila v rozvedené rodině a jsem v dlouholetém heterosexuálním vztahu. V neposlední řadě jsem formována sociologickým vzděláním, což je také důvodem toho, že v rozhovorech přikládám daleko více pozornosti interakcím s druhými lidmi než vnitřním procesům mých komunikačních partnerek.

³⁹ Dalším důvodem je, že jsem chtěla prozkoumat, co to znamená v jejich živém světě a nebrat za samozřejmé, že zvnějšku dané označení lesba v něm má stejný význam jako v diskurzu vědeckém.

⁴⁰ Pro psaní nelze než využívat existujícího jazyka a opisovat slovo „lesba“ slovním spojením „homosexuálně orientovaná žena,“ by bylo všestranně nepraktické jak pro mne jako autorku, tak pro čtenáře.

⁴¹ Ekonomicky stabilní alespoň do té míry, aby byl schopný zajistit základní životní potřeby rodičů a jejich dětí.

6.2 Komunikační partnerky

V rámci neformálního předvýzkumu jsem se účastnila jedné víkendové akce pro lesbické, bisexuální, transgender a sympatizující ženy. Kromě toho, že mi to umožnilo nahlédnout do komunity těchto lidí, pootevřelo mi to také dveře k možnosti je kontaktovat. Jedna z administrátorek jejich stránek i na nich potom uveřejnila prosbu o rozhovor (znění viz příloha č.5). Na prosbu o rozhovor k práci, která se, jak v prosbě píše, „bude zabývat lesbami v naší společnosti,“ se mi ozvala i jedna bisexuální žena. Oranžovou (barva, kterou má jako pseudonym) jsem se do práce rozhodla zahrnout hned z několika důvodů. Zaprvé, protože mne kontaktovala s tím, že je několik let ve vztahu se ženou a dokonce s ní plánuje i rodinu, takže má sociální identitu ženy, jež má vztahy se ženami. A za druhé, protože bisexuálky v Českém prostředí nejsou zařazeny do téměř žádných výzkumů,⁴² takže jsem považovala za prospěšné se pokusit ji zařadit do mé práce, s tím, že pokud by její zkušenosti byly kvalitativně odlišné, tak bych rozhovor s ní do analýzy nezařadila. To se však nestalo. Dále jsem kontaktovala dvě ženy, které jsem někdy dříve náhodou poznala na zájezdu (a které se považovaly za lesby)⁴³. Celkem jsem uskutečnila rozhovor s osmi ženami. Je tedy potřeba si uvědomit, že takový výzkum nemá a ani nemůže být reprezentativní pro celou Českou republiku. Navíc mezi mými komunikačními partnerkami převažují ženy žijící momentálně v Praze a ženy s vysokoškolským vzděláním a všechny jsou ve věku mezi dvaceti třemi a třiceti osmi lety⁴⁴. Více informací o mých komunikačních partnerkách je k dispozici v příloze č. 5.

6.3 Limity výzkumu

Vyprávění respondentek používám jako zrcadlo reality. Uvědomuji si, že to je limitující a že jejich vyprávění nepostihne realitu jako takovou, ale spíš její odraz ovlivněný jejich psychikou, osobní historií, vlivem paměti a zapomínání. To co vypráví, však nerozporuji. Takže kupříkladu, když popisují, že šéf je netolerantní, tak nerozebírám stále

⁴² Jediná česká vědecká práce, která se zabývá primárně bisexuálními ženami, je diplomová práce *Narativní konstrukce bisexuální identity v příbězích žen*. (Pfeřlová 2008)

⁴³ Mimochodem to byly právě ony, kdo mne před několika lety přivedl na myšlenku se tímto tématem zabývat.

⁴⁴ Skrze ženy, se kterými jsem rozhovor uskutečnila, jsem se pokoušela dostat k lesbám starším, nicméně pokud nějaké znaly, odmítaly se výzkumu zúčastnit.

znovu dokola, že se jedná o způsob vnímání šéfa komunikační partnerkou, neboť nemám k dispozici další vyprávění, či pozorování, na jejichž základě bych toto mohla ověřovat nebo doplňovat. Teoreticky by bylo nejlepší výzkum doplnit mnohaletým pozorováním interakcí leseb s druhými (a to jak na veřejnosti, tak i v soukromí), to však z praktických důvodů není proveditelné. Nakonec je třeba brát v potaz limitovanost vyplývající z charakteristik a množství komunikačních partnerek.

7 Žitá definice lesby

Jak jsem upozorňovala v teoretické části, sexuální identity jsou sociálně konstruovány a jednoduché definice narážejí na komplexní realitu, jež jimi nelze popsat. Podle Hereka jsou nositelé neheterosexuálních identit - takže i nositelky identity lesbické - ztělesněním sexuálního stigmatu (Herek et al. 2007) a tak mne zajímá, zda tento aspekt budou zdůrazňovat i mé komunikační partnerky. Proto jsem se svých respondentek ptala na to, co pro ně být lesbou znamená. V druhé části této kapitoly se zabývám vznikem lesbické identity v osobních příbězích mých komunikačních partnerek.

7.1 Co to znamená být lesbou

Být přitahována ženami a (eventuálně)⁴⁵ mít s nimi vztahy bylo součástí každé odpovědi. Tyto odpovědi odkazují k sexuální a emocionální přitažlivosti nebo sexuálnímu chování. Překvapivě často se v jejích odpovědích však objevoval dodatek, že nemusí být přitahovány výhradně ženami. Informace o tom, že daná žena není nutně přitahována jen ženami, se objevovala formou dodatku, poznámky k předchozí výpovědi:

Žlutá: No, že se mi líbí holky. I když jako nikdy bych neřekla: „Tak teď kon jsem fakt jenom na holky.“ A to přesto, že si to docela myslím.

Anebo v rámci vyprávění o partnerských vztazích s muži, které byly uspokojivé jak z hlediska emocionálního tak i sexuálního.

⁴⁵ Bílá se považuje za lesbu, ačkoliv ještě žádný vztah se ženou neměla.

Bílá: S muži vztahy byly, dokonce byl jeden vztah tříletej po všech stránkách naplněnej, hezkej. Ale přesto mne nikdy nepřestaly ty holky zajímat a nikdy jsem nepřestala mít představy, že by to mohlo být fajn.

Červená: Abych se trochu ukotvila v té zmatenosti, tak jsem si to pak ujasnila tak, že nehledám holku, ale osobnost. Protože i chlapy mě zajímali a oslovovali, ale nikdy to nedošlo do té fáze, že bych s nima dokázala žít.

Podobně jako Červená, vymezuje také Oranžová své partnerské vztahy komplexněji, a sice jako hledání osobnosti:

Oranžová: Bych řekla, že být bisexuálkou to je bejt jako jakejkoliv jinej člověk. Akorát, co se týká toho, kdo mne přitahuje, tak že si to dovedu představit a udělat jak s mužem, tak i se ženou. Že v podstatě pro mne záleží na té osobě, na tom člověku jako takovým a ne až tolik na tom, jaký má pohlaví.

Pokud by sexuální orientaci Červené, Oranžové a Bílé na základě jejich vyprávění o jejich sexuálním chování a prožívání hodnotil zvenku sexuolog⁴⁶, tak by ji pravděpodobně označil jinak, než se označují sami. Červená a Oranžová se hledáním člověka jako takového, kde až tolik nezáleží, jaké má pohlaví dosti podobají, jen jedna se označuje za lesbu a druhá za bisexuálku, což poukazuje na fluidnost těchto kategorií a podporuje zahrnutí Oranžové do analýzy.

V odpovědích dalších žen se nicméně objevovala zdůvodnění, která odkazují k tomu, že jsou přitahovány výhradně ženami. Například Šedá to popsala takto:

Ale ten chlap mě vůbec nepřitahuje. Chlapi smrděj? A ženský taky. Já nevím, co na těch ženských vidím, ale prostě asi ty křivky a je to jemnější a není tam takovej sarec. No chlapi, s chlapem mě to fakt nudí, mě to nic nedává, to libidlo nezafunguje.

Součástí žité definice lesby tedy rozhodně je emocionální a sexuální přitažlivost k ženám, nicméně to, do jaké míry je výlučná, se značně různí. Duální kategorizace sexuální

⁴⁶ viz např: <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=9800>.

touhy, v rámci které se mé komunikační partnerky zařadily jako lesby, je mnohým z nich vlastně malá. A to proto, že jsou občas jak po stránce emoční, tak i sexuální, přitahovány také muži.

Kromě sexuální přitažlivosti a sexuální orientace zmiňují některé komunikační partnerky jako součást žité definice lesby také stigmatizaci. Nezmiňují ji však jenom proto, že by ji samy zažívaly. Představa nějakého společenského znevýhodňování se totiž sice objevovala poměrně často, ale ve dvou diametrálně odlišných variantách. A to buď tak, že se vůči ní vymezovaly (jako by se předpokládalo, že být lesbou znamená negativní hodnocení okolí, ale oni to tak nevnímají a cítí potřebu to zdůraznit), anebo tak, že potenciální negativní hodnocení okolí pro ně bylo součástí toho, být lesbou. První případ ilustrují výpovědi Zelené s Karmínovou a ten druhý Šedá.

Zelená: Já to beru jako normální součást svojí osobnosti, za kterou se nestydím, protože nevím, za co bych se jako měla stydět. A ani se svým okolím jsem nikdy neměla problém.

Karmínová: Podle mých zkušeností být lesbou znamená být s holkou a mít ji ráda, že bych v tom viděla nějaký problém vůči společnosti, to jsem zatím moc nezaznamenala. Jako že bych se setkala s odporem, nebo že by mne to v něčem překáželo nebo tak.

Karmínová též zdůrazňuje, že lesbická sexuální identita se oproti té heterosexuální příliš neliší. To je dalším častým společným znakem. Podobně se vyjadřuje i Šedá, ta dodává, že další charakteristikou je i menší výběr⁴⁷ a na rozdíl od dříve zmíněných zmiňuje, že to může být problematické.

Šedá: Přece jenom, jak ty vztahy pozoruji, tak pozoruji i heterosexuální vztahy a někdy mi přijde, že se to ani neliší. Akorát já jako lesba mám daleko menší výběr a musím počítat s tím, že tam můžou být nějaké negativní reakce.

V neposlední řadě se několik komunikačních partnerek proti označení lesba vymezovalo.⁴⁸ Zatímco Šedá si postěžovala, že by ráda našla nějaký ekvivalent pro označení

⁴⁷ Tímto aspektem se budu více zabývat v kapitole zabývající se partnerskými vztahy (strany 61-74).

⁴⁸ Ohrazování se vůči pojmu lesba ve své práci zmiňuje i K. Nedbálková v knize *Matky kuráže* (Nedbálková 2011: 88-89).

lesby, neboť to je pro ni nadávka, pro Červenou to na otázku, co pro tebe znamená být lesbou, byla první a dosti emočně nabitá odpověď:

Červená: *Já nesnáším to slovo, především... Mě to přijde úplně škatulkování. Jakoby někdo vzal pytel a narval mne do toho pytle a řekl, tohle je lesba. Já to slovo nesnáším.*

Součástí vymezení, co pro mé komunikační partnerky znamená být lesbou, je emocionální a sexuální přitažlivost k ženám a navazování vztahů se ženami. Mnohé z nich však dodávají, že tato přitažlivost nemusí být směřována výhradně k ženám. Většina z mých komunikačních partnerek také zmínila nějakou formu stigmatizace, nicméně převážně v tom smyslu, že ji lidé předpokládají, ale ve skutečnosti k ní moc nedochází. V neposlední řadě se několik žen vůči této kategorii vymezovalo.

V teoretické části vysvětluji, že aby nějaké osoby mohly být stigmatizovány, je nutné určitému atributu přikládat velkou důležitost a zároveň jednoznačně duálně rozlišit normální od nenormálního. A právě v rámci této snahy došlo k rozlišení na heterosexuály a homosexuály. Označení lesba tedy skutečně je určitou škatulkou, která umožňuje jednoznačné vymezení se vůči nenormálnímu. Navíc se ani neříká lesbická žena, ale dochází k nálepkování (labellingu), takže se na základě jednoho z mnoha aspektů self (a tedy sexuálního citění či chování) označuje celá osobnost.

7.2 Vznikání lesby

Jak jsem ukázala v kapitole Sexuální identita, s lesbickou sociální identitou se člověk nerodí. V heteronormativní společnosti je lidem automaticky připisována heterosexuality a v kontrastu k ní se poté lesbická identita může vytvářet. Jak vznikl pojem a kategorie lesba se dá zkoumat z mnoha různých perspektiv (historické, sociální, lingvistické,...), což jsem již nastínila v teoretické části (v rámci kapitoly zabývající se historií homosexuality a kapitoly Konstrukce sexuality). Zde se zabývám vznikem, tak jak se objevoval ve vyprávění mých komunikačních partnerek.

V psychologickém diskurzu převažuje popis naznačující, že lesbou je člověk stále, jenom na to musí přijít. Pro mne, jako pro socioložku se však lesbou žena stane až ve chvíli, kdy se tímto způsobem identifikuje. Ve svém dalším výkladu navážu na nálepkování, neboť

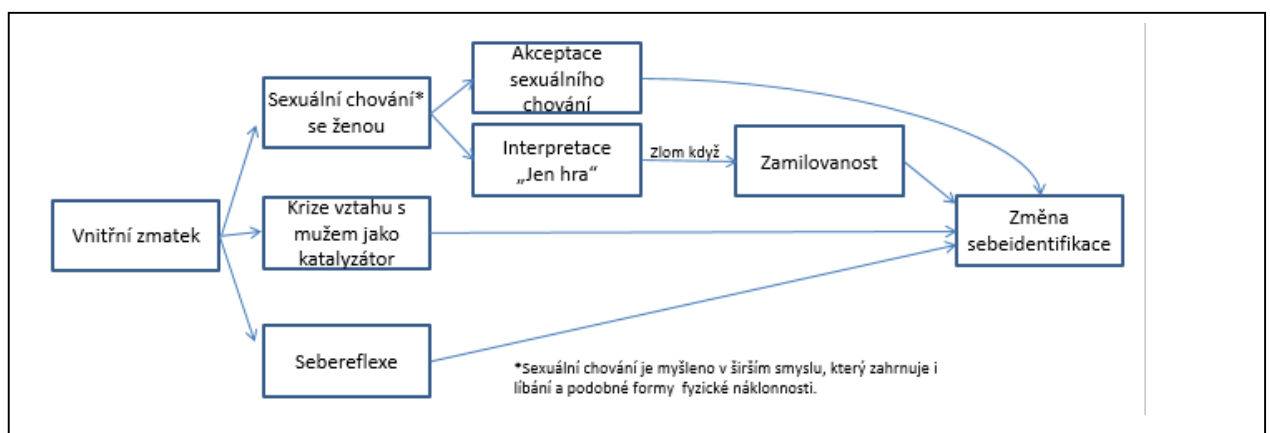
stát se lesbou je možné jedině tehdy, když pojem lesba existuje, což výstižně popisuje Zelená.

Zelená: Já jsem to viděla od jakživa, jsem prostě nikdy neuvažovala, že bych mohla být na kluky. Už z raného dětství si pamatuju, že jsem koukala po ženských, takže už ve školce jsem to vlastně věděla. A poprvé když jsem se dozvěděla ten pojem lesba, tak to bylo, když tenkrát Lucie Bílá zpívala tu písničku: „Láska je láska, holky s holkama, kluci s klukama“. Tehdy jsme byli v nějaký první třídě a ve školní družině jsme to hrozně řešili, jak můžou být ty holky s holkama a kluci s klukama. Takže tehdy jsem se dozvěděla ty pojmy (lesba, gay) a moc jsem nechápala, co na tom všichni řeší, vždyť je to úplně normální, já jsem taky na holky.

U Zelené by se tedy dalo říct, že charakteristiky, které jsou pojmu lesba připisovány, sice splňovala „od jakživa“, nicméně proces identifikování se jako lesba mohl začít až v momentě, kdy se mohla vztáhnout k pojmu, který ji takové sebezařazení umožnil.

Díky dominanci heteronormativity ve společnosti, u sebe heterosexuality často (v mém vzorku kromě Zelené) po různě dlouhou dobu předpokládají i samotné lesby. Názorně to reflektuje Oranžová, když mi odpovídá na otázku: „Jak si myslíš, že druzí vnímají lesby?“ *Asi bych si to fakt netroufla odpovědět. Kdyby ses mne na to zeptala, když jsem byla, jakože ještě heteračka, tak taky nevím, co bych ti na to řekla.*

Způsoby, kterými došlo ke změně sebeidentifikace u mých komunikačních partnerek, shrnuji v následující tabulce. Jak je vidět, průběh procesu identifikace jako lesba byl značně individuální.



Zpočátku popisovali určitý vnitřní zmatek (slovy červené „bordel v hlavě“). Že je sice napadalo, že je přitahují více ženy než muži, ale nechtěli si to připustit, interpretují to, jakože je něco špatně, že to není možné. O tomto jevu se mluví jako o internalizované homofobii a tedy zvnitřnění negativních postojů heterosexistické společnosti.

Většina mých respondentek ke změně sebeidentifikace došla skrze zkušenosti se ženami.

Karmínová: Já jsem se dost kamarádila s gayema. S nima jsem začala chodit do klubů a tam jsem se do něčeho pustila s ženskejma a tak jsem zjistila, že to bude asi ono. Že s nima budu spokojenější.

Nicméně některé přes různé pokusy se ženami zůstávaly u heteterosexuální sebeidentifikace:

Červená: U mě se to projevovalo už tak od první třídy, kdy jsem si s kamarádkou zkoušela věci z Brava. Jako rady jak se máš líbat a jak se u toho máš držet a co máš dělat a tak. Potom to u mě dosáhlo pravidelnosti, už v takovém malém věku, kdy to prostě člověk tak nějak zkouší, hraje si prostě na maminku a na tatínka, ale je to holka. Takhle to probíhalo tak do třetí do čtvrté třídy, pak jsme tydle hrátky s tou kamarádkou přerušily a pak jsme se k tomu někdy v šestý, sedmí třídě zase nějak vrátily. A pak najednou se dostaneš na práh puberty a pak si řekneš sakra, co teď'. A začneš přemýšlet, jak to vlastně máš... Nebo spíš si řekneš oukej, tak teď' to budu dělat s klukama. Jakože to prostě byla hra a teď' si přestanu hrát a začnu s klukama. A ono to tak i bylo, že jsem začala mít normálně chlapy a pak jsem zjistila, aha ale mě tu něco chybí, něco co nedokážu popsat. No a pak v pubertě jsem potkala další kamarádku a to už jsme se někdy i opily a pak jsme přešly na nějaký ty hrátky a to jsem brala úplně v klidu, protože to už jsem zažila. Jenomže potom se do toho dostanou city. Takže si začneš říkat, aha, ono to není jenom na rovině, že to je hra, nějaká zábava, ale potom se prostě do toho člověka zamiluješ. A tam jakoby nastal ten zlom, kdy jsem měla problém si ujasnit, jak to vlastně mám.

Podobně Oranžová popisuje, že to kdy se homosexuálně začala chovat a kdy sama sebe začala vnímat jako bisexuální, byly dva rozdílné momenty, a že pro přechod od jednoho druhému bylo klíčové to, že se do jedné ženy zamilovala.

U Šedé ke změně napomohla vztahová krize s mužem, díky které se hlouběji zamyslela nad tím, co chce:

Šedá: Začala jsem chodit s jedním klukem a vyzorovala jsem na něm, že má asi sklon k pedofilii. A tak jsem nad tím začala přemýšlet a začala jsem přemýšlet i sama nad sebou. Protože jsem tam měla vztahovou krizi dost velkou a vlastně následkem toho jsem přišla na to, že jsem na ženský. Byly tam už i nějaké podněty z dřívějšíka, ale aniž bych si to uvědomovala. Já jsem si říkala: „Sakra, co já vlastně chci?“ A tahle otázka byla klíčová.

Bílá na rozdíl od dříve zmiňovaných došla ke změně sebeidentifikace skrze reflexi, aniž by v tom hrály roli nějaké vztahy či erotické aktivity se ženami (nebo muži)⁴⁹.

Bílá: Probíhalo to tak, že jsem si uvědomovala, že už mne od té střední školy ty ženy vždycky přitahovaly, ale bála jsem se, si to nějak přiznat sama sobě. Jsem si říkala, že to přece není možný, že to přeci není normální a tak podobně. A pak jsem si uvědomila, že jsem vždycky byla fascinovaná tím skrytě a nenápadně pozorovat spolubydlící, jak se třeba převlíkají, nebo jak se procházejí po pokoji nebo já nevím co, a uvědomila jsem si, že mne vlastně ženy přitahují spíš než muži.

Z výpovědí mých komunikačních partnerek jsem identifikovala, že stávání se lesbou představuje složitý proces. Na začátku většinou samy automaticky předpokládají, že jsou heterosexuální, a když mají myšlenky, touhy nebo zkušenosti, které tomu nenasvědčují, tendují k jejich popírání a přehlížení, neboť se v rámci socializace naučily obavám z homosexuality. Žádná společná trajektorie způsobů změny sexuální sebeidentifikace však neexistuje. V kapitole věnující se sexuálním identitám jsem psala, že podle některých teorií při procesu identifikace s lesbickou orientací dávají ženy důraz spíše na emocionální aspekty než na aspekty sexuální, což většina mých komunikačních partnerek zdůrazňovala také.

⁴⁹ Určitá reflexe probíhala u všech mých respondentek, jen u jiných zdůrazňovaly ještě jiné klíčové momenty.

8 Kdy lesbická identita působí jako stigma

V době kdy E. Goffman psal svou knihu *Stigma* (Kniha byla poprvé vydána roku 1963), uváděl homosexuály jako příklad nositelů morálního stigmatu. Ač v některých částech své knihy píše, že to zda nějaká vlastnost bude jako stigma prožívána, je situační, u homosexuality to v jeho knize spíše vypadá, že pokud je někdo považován za homosexuála, je stigmatizovaný a tedy nese znaménko hanby. Dnes je (minimálně v euroamerické kultuře) situace homosexuálů výrazně jiná než tomu bylo v USA padesátých a počátku šedesátých let a navíc v mezinárodním srovnání, jak jsem zmínila výše, ČR vypadá jako jedna z nejméně homofobních zemí. Proto se zaměřím na to, v jakých situacích nese zacházení s lesbickou identitou charakteristiky stigmatu.

8.1 Kontrola informací

Pro zacházení se stigmatem je typické, že se jeho nositelé snaží kontrolovat informace, kterými by se stigma stalo zřejmým.

Viditelnost

Lesbická identita je viditelná zejména skrze interakce s jinými ženami, které ji naznačují, tedy v rámci vztahů.

Červená: Máš potřebu být jakoby s tím člověkem, takže s ním trávíš čas a pak to začne být tomu okolí divný a začnou přemítat: „Tak jsou kamarádky, ale proč spolu tráví tolik času? Proč spolu jezdí na dovolené?“ Prostě začnou to řešit. Že je to divný, proč jako nemám chlapy... Takže jsem se začala schovávat za to, že jsme kamarádky. Pak se nás začali ptát její rodiče, kterým to bylo nepříjemný, jestli jsme spolu nebo jak.. Takže zazdívačka. My jsme nikdy neřekly, že jsme spolu něco měly. Ale to okolí zpozornilo a začli se ptát, jak to vlastně mám.

Červená popisuje, že se pro okolí stalo podezřelým už jen množství času společně stráveného s její partnerkou (bez toho, aby si na veřejnosti nějak fyzicky projevovaly přízeň). Ve snaze vztah udržet v tajnosti musely kontrole informací věnovat značné množství energie.

Také pro Karmínovou je viditelnost tématem: *Tak když jedeš na vodu, tak to hned jako nedáváš najevo. Jako nejsem zas takovej člověk, abych to hned dávala najevo, ale když už se mne někdo zeptá, tak zas to netajím, jako znám takové lidi, kteří to tají furt.*

Tazatelka: *A to teda když jsi s partnerkou, tak se snažíš, aby to nebylo vidět?*

Karmínová: *No asi se nechovám úplně jakože, ale jako chytne se za ruku, není to asi vyloženě, jakože v metru třeba se líbat, i když někdy taky jo... **Já s tím nemám problém ani před těma cizíma lidma, ale občas mi to není úplně příjemný, jako že se třeba raději někde nelíbám, když vím, že jim by to nemuselo být příjemný. Jako nevím, třeba by jim to příjemný bylo a třeba taky ne, tak to radši nezkouším.***

Tazatelka: *A podle něčeho usoudíš, že zrovna jim by to...*

Karmínová: *Podle obličeje, né. **Tak asi to cejtíš tak nějak v sobě, že to není jakoby přirozený, takže to prostě před některýma lidma neděláš.** Někteří lidé to třeba vědí, ale mě to přijde takový blbý před nima něco. Takže i když to vědí, tak se třeba chytne za ruku, ale třeba před našima se ani nelíbám. Před kámošema třeba jo.*

Karmínová nechce, aby skutečnost, že má partnerku, byla hned viditelná, nicméně na tom netrvá vždy. Zatímco držení se s partnerkou za ruku, ačkoliv to vnímá jako znak toho, že jsou spolu v páru, je pro ni běžné, líbání už většinou považuje za příliš vtíravé⁵⁰. Je přesvědčená, že líbání by druhým mohlo být nepříjemné, proto se ho v rámci snahy snižovat napětí většinou vyvaruje. V tomto ohledu tedy s lesbickou identitou zachází jako se stigmatem.

Také Oranžová se viditelností zabývá: *No a vůbec takové to, že nemůžeš jít úplně volně po ulici a objímat se a dát si pusy. Nebo já bych šla, ale partnerka třeba na to úplně není a tím, že celkem je známá v té naší oblasti nebo má své klienty, tak se taky nemůže chovat úplně, jak by chtěla. Že to není, jako když jdeš s klukem, protože tak v podstatě můžeš dělat skoro cokoli.*

⁵⁰ Vtíravost je výraznost stigmatu, to jak moc přitahuje pozornost druhých (Goffman 2003:120).

A jen tak mimochodem vyjadřuje přesvědčení, že by lesbická identita partnerce mohla pokazit renomé před jejími klienty.

Pomocí uvedených třech příkladů ilustruji, že potřeba skrývání znaků lesbické identity, je pro různé ženy důležitá různě.⁵¹ Zatímco Červená praktikuje úplné skrývání, Oranžová se hlavně kvůli partnerce na veřejnosti chová neutrálně (ale na udržování obrazu spolubydlících před svým okolím netrvá) a Karmínová se s partnerkou na veřejnosti klidně drží za ruku, nicméně výraznější projevy partnerské náklonosti reguluje (před kamarády se líbá, ale jinak na veřejnosti či před rodiči spíše ne). Vyprávění Oranžové a Karmínové také názorně ilustruje působení heteronormativity prostoru – Oranžová vysloveně srovnává, že když je v partnerství se ženou, tak se na veřejnosti cítí daleko více svázaná, co do možnosti ji projevovat přízeň, než se cítila dříve, když byla s mužem. Karmínová má integrovaný pocit, že chovat se homosexuálně není přirozené a druhým by takové její chování mohlo být nepřijemné.

Lesbická identita však přeneseně řečeno může být viditelná i skrze neviditelnost projevů předpokládané identity heterosexuální. Slovy Červené: *Prostě začnou to řešit. Že je to divný, proč jako nemám chlapy.*

Podobně se vyjadřuje Šedá: *Možná to o mě tuší spousta lidí, protože se nezajímám o chlapy a strašně se vymlouvám na to, že naši byli rozvedení a mne se do toho vztahu nechce.*

Modrá popisuje obtížnost udržování zdání heterosexuality v práci: *Asi bych to ještě pár let vydržela (v práci neříct, že je lesba), ale tím jak jsme si byli bližší a bližší, to se jako těžko říká, věděli, že mám někoho v Praze, chtěli vidět fotky z dovolené ... A bylo to takový vypjatý, třeba když jsem s partnerkou telefonovala, tak jsem si musela dávat pozor na koncovky..*

Postupem času se kontrola informací v práci pro Modrou stávala čím dál tím obtížnější. Modrá upozorňuje mimo jiné na důležitost jazyka, neboť díky tomu, že se v českém jazyce používají rozdílné tvary sloves pro ženský a mužský rod, může být lesbická identita viditelná i skrze vyslechnutí části rozhovoru s přítelkyní Mimochoodem Goffman viditelností označuje celkově postřehnutelnost stigma pomocí smyslů (Goffman 2003: 62).

⁵¹ Důležitost skrývání znaků lesbické identity se mění také v rámci života jedince, což více nastíním později.

Jak je vidět z vyprávění Modré, kontrola informací není jen o tom, aby vztah se ženou nebyl „vidět“ (či byl jinak rozpoznatelný pomocí jiných smyslů), ale také o tom, aby se o jejím vztahu nevědělo (viz její strategie vyprávět o někom anonymním v Praze a nikoli o své přítelkyni).

K ilustraci tohoto problému poslouží také výpověď Oranžové: *No vnímala jsem, že jsou témata, kterým se musím vyhýbat. Třeba když jsem vyprávěla, že jsme byly někde o víkend, tak jsem musela mluvit tak obecně: „Byly jsme někde“, a když se kolegové přímo zeptají: „A s kým?“ tak je to takový nepříjemný, protože musíš lhát nebo si něco vymýšlet anebo to teda říct. No bylo to pro mne takové nepříjemné, že nemohu být úplně sama sebou, nebo prostě to, co bych chtěla.*

Oranžová popisuje, že při běžných přátelských rozhovorech v práci si, když kolegy nechtěla zasvětit, musela neustále dávat pozor na to, co říká, aby se neprořekla. Interesantní je i její vnímání toho, že když druhé utvrzuje v předpokladu, že je heterosexuální, necítí se být úplně sama sebou, nebo tím, čím by být chtěla. Bytí bisexuálkou tedy považuje za důležitou součást své identity.

Podobně pro Modrou byla kontrola informací v práci skutečně všudypřítomným procesem:

Tazatelka: *To jsi těch 6 let na to myslela a chtěla, aby to (lidé v tvé práci) věděli, nevěděli?*

Modrá: *Jo. Já jsem to řešila pořád dokola, vždycky tam přibyl nějaký jeden dva tři lidé, tak se to postupně rozšiřovalo, ale ti moji nejbližší lidé v tý kanceláři byli až poslední.*

V kontextu kontroly informací narážíme na rozdělení druhých na zasvěcené, tedy ty, kteří o stigmatu vědí, a nezasvěcené, tedy ty, kteří o jeho existenci nevědí. Jak jsem již zmiňovala dříve, pro zacházení se stigmatem je pro stigmatizovatelné typické udržovat před většinou lidí stigma v tajnosti a několik vybraných lidí do existence stigmatu zasvětit. V příští kapitole se budu zabývat tím, co o tom, zda člověk zůstane nezasvěcený, či bude přesunut do kategorie zasvěcených, rozhoduje a jaké strategie mé komunikační partnerky k zasvěcení používají.

8.2 Zasvěcení a nezasvěcení

8.2.1 Nezasvěcení

Častým důvodem tajeň lesbické identity je přesvědčení, že by ji druzí nepřijali a s tím spojený strach. Ten přichází hlavně, pokud se jedná o lidi, kteří jsou pro ně důležití, takže u lidí jim blízkých a u lidí, kteří nad nimi mají nějakou moc – tedy zejména v práci.

V rámci rodiny

Několikrát se objevil strach zasvětit starší členy rodiny. Například Bílá své obavy explicitně spojovala s tím, že jsou hodně konzervativní a babička dokonce doteď zastává již překonaný názor, že homosexualita je nemoc. Předpoklad menší tolerance u starších lidí je postaven na reálných základech. Výzkumy postojů k sexuálnímu chování ukazují, že lidé mladší jsou obecně tolerantnější než starší (s výjimkou lidí pod dvacet, u kterých menší tolerance bývá spojována s nejistotou v oblasti jejich sexuální orientace a s tím spojenou potřebou tvrdšího vymezování). Tento rozdíl je spojen s výrazně rozsáhlejší informovaností o homosexualitě v posledních desetiletích (Pechová nedatováno: 5).

Kromě obav z odsouzení své osoby v rámci rodiny, se také některé komunikační partnerky bály, že by mohlo dojít k přenosu stigmatu:

Karmínová: No je pravda, že někteří to v širší rodině nevědí, třeba jako ty starší ročníky. Tam jsem to nějak neříkala, protože se s nima nestýkám tak často, je vidím třeba jednou za rok. Taky hlavně, že by to mohlo udělat tátovi zle, nebo zle jako v uvozovkách, aby on z toho neměl blbý pocit.

Karmínovou zmiňovaný aspekt četnosti setkávání (tehdy, když se vidáme málo a kdy důležitost zasvěcení je menší) lze sledovat v mnoha úryvcích. Zajímavá je věta říkající, „že by to tátovi mohlo udělat zle“. Táta je tedy zasvěcený a Karmínová vlastně vyjadřuje strach z přenosu stigmatu. U zasvěcených, kteří jsou se stigmatizovaným spojeni skrze sociální

vztahy,⁵² občas dochází k tomu, že jim společnost měří oběma stejným metrem, takže jsou nuceni nést část hanby stigmatizovaného (Goffman 2003:41).

Přenosu stigmatu se obává i Šedá: *Kromě mamky to v rodině nikdo neví. Protože kdybych to řekla ségře, tak to ví celá ta oblast a to nemám zapotřebí. Je dobré si uvědomit jednu věc. **Já v té oblasti nežiju a s prominutím odsírala by to má rodina. Takže je dobré, aby to věděla máma, ale ostatní to nemusí vědět.** Protože jako hrdinka tam můžu přijít a říct s velkou cirkusovou parádou jó já jsem lesba a pak odjedu do Prahy a budu si tu žít svůj život, ale co oni tam? **Oni si to za mne potom vyžerou. To jsem fakt nechtěla, to ne.** A vím, že někteří lidé v tomhle směru jsou fakt zlí. Jestli je 96% héter, tak z toho určitě 4% jsou hétery, které jsou protivné a které by udělaly vyloženě zle, fakt jo a jak je to malý městečko, tak stačí jedna ženská, aby ti zprotivila celý život.*

Ve výroku Šedé je implicitně přítomna reflexe toho, že zasvěcení není tak důležité, když se jedná o lidi, kteří jsou daleko a vídají se málo často, i když tato vzdálenost má hlavně tu roli, že se není nutné zaobírat způsoby utajování. To že je lesba, by totiž zjistili jedině tehdy, kdyby tam přišla a „s velkou cirkusovou parádou“ je zasvětila.

V práci

Druhým místem, kde se vícero z mých komunikačních partnerek zabývalo utajováním informací o své lesbické identitě, bylo v rámci zaměstnání.

Šedá: *V práci to z praktických důvodů neříkám. Třeba pozoruji i jiné lesby. V jednom zaměstnání jsem jednu takhle potkala, ale neříkala jsem jí, že jsem také lesba. Věděla jsem, že v té práci bych si potom neškrtila a skončila bych jako ona. Oni jí tam ti kolegové, co měla okolo sebe, jako brali. Občas si z ní dělali srandu, ale prostě s ní spolupracovali, protože tam byla taková dřina, že bylo jedno, kdo čím je. A já jsem se z té dřiny potřebovala dostat někam dál, takže jsem musela držet pusu a dostat se někam jinam. To by byl hendikep tam, fakt jo. Já jsem se potřebovala dostat z jednoho oddělení do druhého, a proto jsem to o sobě nechtěla říkat, protože jsem tušila, že tam je jedna paní, která dělá strašně zle, prostě*

⁵² Zde se jen vymezují vůči druhé Goffmanem zmiňované skupině zasvěcených, což jsou lidé, kteří vykonávají činnosti specializující se na práci se stigmatizovanými (kupříkladu psycholog či sexuoložka) (Goffman 2003:41-42).

*hétera*⁵³ - ta si tenhle název ani nezaslouží... Jo, když jsem si tohle uvědomila, tak proč já bych se měla trápit v práci. Když to na sebe řeknu, tak mne pošlou na pozici, která bude úplně hrozná, bude vyčerpávající, budu tam sice okolo sebe mít pár lidí, kteří to budou brát, a bude to s nima úplně v pohodě, ale ti lidé nahoře mne sedřou.

Šedá v popisované práci vnímala, že být považována za lesbu je skutečně atributem, kvůli němuž by její hodnota pro lidi ve vedení klesla a byla přesvědčená, že by to bylo překážkou v možnosti zastávat lepší pracovní pozice, resp. pozice lepší než ty úplně nejhorší, jak to vyzorovala u druhé lesby, která tam pracovala. Tento jev popisuje P. Berger ve článku *Status Characteristics and Social Interaction* (Berger et al. 1972): „Jestliže mají členové pracovní skupiny nějaké odlišné vnější statusové charakteristiky, tyto rozdílné statusy určují pozorovatelnou moc a prestiž v rámci skupiny a to bez ohledu na to, zda daná vnější statusová charakteristika s úkolem skupiny jakkoliv souvisí.“ (Berger et al. 1972: 243). Z vyprávění Šedé je zřejmé, že lesbická orientace, což by Berger zařadil mezi vnější statusové charakteristiky, by mohla mít vliv na to, jakou moc a prestiž v práci dostane, a to bez ohledu na to, že pro výkon dané práce tato osobní charakteristika nemohla mít vůbec žádný vliv.

Modrá popisuje obavy, které v práci měla před zasvěcením svých kolegů: *No tak měla jsem trošku strach, protože za tu dobu co tam jsem asi 6 let, bylo několik reakcí typu: „Tak schválili registrovaný partnerství, ježiš marja, to je hrůza, co na to říkáte?“ „A ještě že žádnýho takovýho neznám.“ Takže to jsem pak měla trošku strach, protože jsem o práci nechtěla přijít.*

V předchozích dvou úryvcích stojí též za povšimnutí strategie monitorování názorů na homosexuály a chování k jiným lesbám, což jsou často využívané metody napomáhající k rozhodnutí, zda druhé zasvětit či nikoliv. Dále je z popisu reakcí kolegů vidět, že homosexuál pro ně funguje jako nálepka.

Oranžová popisuje, jaké důvody ji vedly k nezasvěcení většiny kolegů v bývalé práci: *Dělala jsem v takové malé firmičce, byla jsem tam teda jen půl roku, tam byla taková divná atmosféra a všichni byli takoví jako nastražení, bylo tam hodně napětí. Ti majitelé, to byl*

⁵³ Šedá používá pojem hétery protože: *No heterosexuálové to je strašný, tak hétery*. Jinak se jedná o pojem z Řecké mytologie označující vzdělané, svobodné, samostatné společnosti, prostitutky či kurtizány ve starověkém Řecku, ale ve vyprávění Šedé výraz spíše nahrazuje slovní spojení heterosexuální ženy.

otec a syn, a byli takoví netolerantní, uzavření vůči jakýmkoliv odlišnostem, nebo jiným názorům. Tak tam jsem měla trošku strach to říct a pak jsem o tom řekla jenom jednomu kolegovi. Ten byl takovej hodně zarytej křesťan a dokonce chodil na Pride⁵⁴ za křesťany, takže pak jsme si říkali, že jdeme na pride, tedy každý na druhé straně. A ten se to snažil nějak vzít, protože mne znal osobně a, i když to šlo proti jeho přesvědčení, tak jsem cítila, že se snaží být ke mne milej, protože mne má nějakým způsobem rád.

Vnímala hlavně divně napjatou atmosféru s netolerantním vedením, které bylo uzavřené vůči jakýmkoliv odlišnostem.⁵⁵ U dalších dvou zmiňovaných zaměstnanců popisuje, jak za půl roku, kdy tam pracovala, částečně zmapovala jejich názory. U kolegy, který byl zarytý křesťan, měla strach odhalit svou identitu, ale pak ho zasvětila, neboť jejich vztah byl postavený na blízkosti a toleranci.

Poslední zde zahrnutý úryvek z práce je od Žluté: *Právě učím teďka jednoho kluka a ten je takovej, jakože dost asi šovinista. ... Jakože on si prostě neustále ztěžuje: „no já to neumím, když ta holka je nade mnou, jakože něco umí líp.“ Tak v takovém případě nemám potřebu to sdílet, protože už předem vím, že ten člověk by to bral divně. Kór ještě, kdyby to byl člověk, kterej sice vím, že to bude brát divně, ale závisí mi na něm, tak mu to řeknu, ale podle je prostě člověk, se kterým v budoucnu nestrávím moc času.*

Také v poslední citaci je uveden důvod k nezasvěcení, a sice že muž je šovinista a nesouhlasil by. Žlutá by možná zasvětila i člověka, který má charakteristiky naznačující pravděpodobnost horšího přijetí, a to pokud by jí na něm záviselo a měla s ním trávit více času. Tento úryvek byl sice z práce, ale kluk vůči ní nebyl v pozici moci (možná proto by s tím ani neměla problém). V daném příběhu je ještě jeden zajímavý moment spojený s mocí a to naopak s mocí spojenou s tím, že je lesba.

⁵⁴ Pride používá jako zkratku Prague pride, což je pochod hrdoosti LGBTI lidí. Pride vznikli v reakci na policejní zásahy proti homosexuálům v New Yorku, první se uskutečnil roku 1970 a jeho cílem bylo zrovnoprávnění LGBT lidí. Následovalo mnoho dalších pochodů na různých místech, později také v ČR (Od roku 2008, v Praze až od roku 2011). Cílem současných Prague pride je, slovy prezidenta Pražského pochodu hrdoosti Czesława Walka „zlepšit vnímání LGBT lidí veřejností a tím dosáhnout nějaké bazální rovnosti mezi lidmi.“ (Sloboda 2013:52-53)

⁵⁵ Podobně se vyjadřovala i Šedá, když více popisovala zmiňovanou paní, „která dělala strašně zle“: *Ona by mne sejmula, už jenom z principu. Vyhazovala už jen pro to, že ji to bavilo. Takže jakákoliv záminka, pokud byl člověk jakkoliv jiný, tak ona to využila. Pokud člověk nebyl standartní, makající člověk, tak... Ona vždycky hledala cokoliv, aby je mohla shodit.*

Žlutá: *A docela mně balí... Nemá smysl, abych mu vysvětlovala, že támhle mám třeba nějakou holku. Myslím si, že tenhle člověk by to nepřetáhl přes svůj ego, protože má to: „já jsem ten chlap a můžu všechno“ a u mě nemůže, co jako, protože mě prostě chlapi nezajímají.*

V žitém světě Žluté se tedy objevují momenty, kde vnímá, že díky své orientaci se vymaňuje z moci mužů.⁵⁶

Až budu mít vztah

Komunikační partnerky, které vnějším coming outem prošly jen ve velice omezené míře, tedy Šedá a Červená, se vyjadřují v tom smyslu, že alespoň některé ze svých blízkých zasvěťtí, až budou mít vztah.

Šedá: *Nechci, aby to vědělo moje okolí, chci, aby to věděla maximálně máma, a chci jí to připomenout⁵⁷, ale až fakt budu mít pevný vztah. A ona o mne bude vědět, že jsem spokojená a to je myslím hlavní důvod, co ty mámy vlastně chtějí, aby měly spokojené děti.*

Červená: *Vnímám to tak, že až s někým budu, tak to fakt v rodině řeknu, že jim tu partnerku představím. Ale teď jsem vlastně v podstatě sama.*

Na rozdíl od Šedé (která i se svojí matkou zažila, že pro ni přijetí její lesbické identity bylo obtížné), je Červená přesvědčená, že kdyby v rodině řekla, že je lesba, tak by to neovlivnilo jejich vztahy, neboť:

Červená: *Znají /jméno dřívější přítelkyně/ a mají ji fakt rádi, tak si myslím, že kdybychom to řekly, tak by více měně nebyl problém. Že hodně mění přístup i to s kým jseš, ale to je vlastně vždycky tak.*

⁵⁶ K moci, vycházející z lesbické identity se, i když v odlišném kontextu - vyjadřuje také Šedá: Šedá: *Protože mám kamaráda, který to o mne ví. Já ho občas zlobím, že ho provokuji sexuálně, byť on ví, že já mu nedám (smích).*

⁵⁷ Připomenout neboť už jí to dříve řekla: *Já jsem to řekla jenom mojí mámě, ta se z toho málem sesypala, pak jsme se na tohle téma dlouho nebavily a mám podezření, že už na to zapomněla.*

Co však mají obě vyprávění společné, je přesvědčení, že by rodině přijetí ulehčilo, kdyby zjistily, že mají spokojený vztah se ženou.

Ve smyslu nedůležitosti zasvěcení, dokud nemá žádnou známost, se vyjadřuje i Bílá v souvislosti s konzervativní, nezasvěcenou babičkou:

Bílá: A jelikož zatím žádnou partnerku nemám, ani žádnou známost, žádnéj flirt, nic, tak vlastně není co řešit. Že bych si přivedla domů holku, to se zatím nestalo. Až se to jednou stane, tak se to bude řešit.

Ta ovšem většinu rodiny a přátel zasvětila i tak a tuto strategii zaujímá jen v názorech na homosexuály problematickou babičku.

8.2.2 **Zasvěcení**

Na tomto místě uvedu několik příkladů lidí zasvěcených mimo rodinu (těmi se budu více zabývat až v kapitole pojednávající o rodině).

Červená: Těm dvěma kamarádkám a jednomu kamarádovi (jediní, komu jsem to zatím řekla) jsem to řekla vlastně nedávno. Protože jsem měla potřebu to říct. Už mne nebavily ty otázky ohledně chlapů a tak jsem jim řekla, že to asi nebude s chlapama. Takže to tak nějak spíš vyplynulo ze situace. Jestli chceš vědět reakce, tak to byly úplně normální, já jsem byla spíš překvapená, že byly jako tak jo, v pohodě. Vůbec to nějak nezměnilo... Což mi dodává odvalu to říkat dál a dál.

Červená se svou lesbickou identitou zachází jako se stigmatem. Rozděluje totiž lidi na většinu těch, které nezasvětila a na vybrané, jež zasvětila. Nicméně reakce, kterou na zasvěcení dostala, spíše nasvědčovala tomu, že to tito druzí jako stigma nevnímají. Byla „normální“⁵⁸ a ukazovala, že si Červené, když vyjádřila, že je lesba, její přátelé považují stále stejně.

Šedá: No, ráda bych, aby to věděli lidi, které mám ráda, kterým to teďka začnu říkat. Takže svým známým to chci říct. Někteří to ví, ale někteří také ne. A je hezké, že to na mě nebonzli.

⁵⁸ Způsob použití slova normální zde stojí za povšimnutí. Červená má na jednu stranu strach z negativních reakcí a očekává je (jejich absencí byla překvapena), na stranu druhou za normální považuje reakci neutrální.

Právě uvedené vyjádření Šedé ilustruje důležitost, kterou příkládá rozdělení na zasvěcené a nezasvěcené.⁵⁹ Použití slova „nebonzli“ poukazuje na Šedé vnitřní přesvědčení, že se jedná o něco stigmatizujícího, co by bylo vnímáno negativně (výraz „bonzovat“ se nepoužívá ve spojení s pozitivními či neutrálními informacemi).

Podobně Žlutá jako charakteristiky zasvěcených vyzdvihuje blízkost a přidává otevřenost.

Žlutá: Jako bavila jsem se o tom no třeba na gymplu s tou užší skupinou a ty to jako vědí, že se mi líbí holky, ... S těma spolužákama my jsme takoví velmi otevření.

Běžné charakteristiky zasvěcených a nezasvěcených ještě shrnu v příští podkapitole.

8.2.3 Strategie zasvěcení

V předchozí podkapitole jsem se zabývala nezasvěcenými a zasvěcenými a zde se budu zabývat způsobem přesouvání druhých z jedné kategorie do druhé. V podkapitole Nezasvěcení (v Práci), Modrá a Šedá popisují monitorování atmosféry a názorů na homosexuály, což je součástí strategie zasvěcení. Je to takový první krok a to, co v něm zjistí, dále ovlivňuje, zda druhé zasvěťtí.

Monitorování více rozvíjí Oranžová:

Tazatelka: Takže, na čem teda záleží, jestli jim to řekneš, neřekneš?

*Oranžová: Tak záleží určitě na tom, nakolik jim věřím, **nakolik jsou pro mne důvěryhodní. Nejdřív musím zjistit jejich postoje, jako jak se k tomu staví, kolik toho vědí. A když mají ten postoj odmítavý, tak nejdřív mám potřebu je trošku edukovat, abych pak byla přijatá. Že si tak nějak připravím půdu. Ale zase třeba lidi, se kterými moc nepřicházím do styku,***

⁵⁹ Podobně se vyjadřuje i Červená, když vypráví, že jí jedna kolegyně v práci řekla, že je lesba: *Ona právě mluvila, jako jménem o ní mluvila, ale neřikala, že to je její partnerka. Oni (kolegové z práce) se bavili v tom stylu, že to je její partnerka, ale já jsem to nevěděla. A mě přišlo strašně super, že jsem se to nedozvěděla od nich. Že by řekli, hele ona je lesba, prostě ona to tak má. Takže to mi přišlo perfektní.*

*třeba kolegové z vedlejší kanceláře, tak tam jim to samozřejmě necpu, jako hele a víš, že mám přítelkyni. **Spíš to říkám lidem, se kterými se trochu víc bavíme.***

Oranžová tedy u lidí, kteří nejsou úplně vzdálení a kterým alespoň trochu věří, napřed zjistí postoje a pokud jsou odmítavé, tak je trochu vzdělá, čímž si připraví půdu.

Tazatelka: *Takže jestli tě třeba napadlo, že bys chtěla, aby to věděli, když to nevěděli, to se ti stává?*

Oranžová: *Hmmm, tak vlastně se mi to stává jako běžně, že to je taková **ta před fáze toho, než to řeknu**, ale pak to teda většinou řeknu, těm konkrétním lidem. Tady vlastně taky, když jsem nastoupila, tady jsem rok a tři čtvrtě a nejdřív to bylo taky takový jako neutrální, jakože nejdřív jsem tak mluvila, jakože byli jsme někde a že s někým jsem a tak a ono se to pak jako stupňuje to napětí, kdy ti to začne vadit, nebo kdy já si pak vždycky začnu připadat, jakože lžu, že neříkám pravdu. Že jim jakoby nesdělují něco zásadního a současně, že jim tajím i tu partnerku, ale jakože vím, že to tak není. Že jenom před tím, než to řeknu, musím cítit tu připravenou půdu, určitou jistotu přijetí. No většinou to prostě řeknu, když už cítím, že můžu. Což vlastně zjišťuji přes to, že na to zavedu řeč, třeba že jsem někde něco viděla, nebo...*

Pokud Oranžová chce někoho zasvětit, předchází tomu fáze příprav. Když mluví tak, aby nebylo poznat, že se vyjadřuje o partnerce a ne o partnerovi, narůstá tím napětí. Nicméně cítí, že to tak nějakou dobu být musí, neboť je potřeba správného načasování.

Žlutá také zdůrazňuje načasování: *když tak to těm lidem chci říct sama, ale asi jako v momentě, kdy budu chtít.*

I to, že to chce říci sama je dosti typické, v podkapitole Zasvěcení to zmiňuje Šedá a Žlutá. Také samotné sdělení lesbické identity může být provedeno strategicky:

Modrá: *Už to vědělo spousta lidí a měli takový divný narážky, tak jsem usoudila, že už se to prostě musí vědět. Ale jsem se spletla, jsem to na šéfa tak nějak nešetrně vyklopila a on vůbec nevěděl, která bije. Tak to bylo trochu trapný. On chtěl pořád vědět, jak ten Pražák teda vypadá. Tak jsem před jeho dovolenou sebrala sílu a poslala jsem mu naši společnou fotku na jeho pracovní email, protože jsem si myslela, že si ho přes dovolenou bude číst. Jenže on*

se vrátil po dovolený, zapnul si počítač, a divil se, kolik dostal emailů. Tak jsem se ptala, jestli se nekoukal přes dovolenou a on ne, letos jsem to ani nezapnul. A za chvíli říká: „todle je co?“ Jsem byla rudá, jak rajče a on se na mě naštvál v podstatě jenom kvůli tomu, že jsem z něho dělala x let blbce.

Modrá sice vyjadřuje, že se odhalila „nešetrně“, nicméně její způsob, jak svého nadřízeného informovala, byl promyšlený a propracovaný. Nicméně to neproběhlo přesně podle jejích představ, protože si zrovna šéf nečetl emaily na dovolené (což prý jinak vždy dělal), takže o nečekané informaci týkající se sexuální identity Modré neměl čas chvíli přemýšlet, aby ji mohl zpracovat. Problémem narušení důvěry kvůli nezasvěcení („*se na mě naštvál jenom kvůli tomu, že jsem z něho dělala x let blbce*“) se zabývá už Goffman. Podle něj se při odhalení svého stigmatu po delší době vydává stigmatizovaný na milost hned dvojitým způsobem, „jednak kvůli své odlišnosti a jednak kvůli své nepoctivosti a nedůvěryhodnosti“ (Goffman 2003: 112-113). Goffman také zmiňuje důvod, proč k tomu dochází, tedy snahu „toho, kdo má co skrývat, předem si „otukat“ toho, před nímž to skrývá, s cílem ověřit si, že jeho odhalení nevyvolá úplný rozpad jejich vztahu“ (Goffman 2003: 113). „Otukávání,“ jako strategie zvládání stigmatu, o níž psal Goffman, se i v rámci mé analýzy zdá být hojně využívanou – já ji však nazývám monitorováním. A to proto, že se jedná o sledování názorů a postojů druhých k tématu homosexuality za účelem zjistit, jakým způsobem by na odhalení lesbické identity reagovali.

Dalším příkladem strategií, jsou strategie pro zjišťování sexuální orientace žen, jež je zajímaví. Těmi se zabývám v kapitole *V rámci partnerských vztahů*.

8.2.4 Proč dojde ke změně, tedy k zasvěcení

Zatím jsem ukázala, jakým způsobem některé lesby rozdělují druhé na zasvěcené a nezasvěcené a že i samotné zasvěcení může probíhat strategicky. Na tomto místě osvětlím, jaké faktory napomáhají rozhodnutí konkrétní druhé zasvětit.

Modrá: Ty lidi si stačej udělat názor za těch šest let. Když už si s někým rozumíme, tak předpokládám, že tohle to nezmění.

V tomto vyjádření se spojují dvě hlavní charakteristiky zasvěcených – že se znají dlouho a že jsou si blízcí (už si spolu rozumí).

Toto přesvědčení Modré, je dle Gofmanna názorem všeobecně rozšířeným: „Existuje všeobecně rozšířený názor, že ačkoli neosobní kontakty mezi cizími lidmi obzvláště podléhají stereotypním reakcím, jak se lidé postupně navzájem sblíží, tento kategorický přístup ustupuje a je postupně nahrazován náklonností, pochopením a realistickým hodnocením osobních vlastností.“ (Gofmann 2003:65)⁶⁰ Zároveň tento výrok zrcadlí, že se lesby stále setkávají se stereotypy.

Mezi dalšími zmiňovanými důvody bylo přesvědčení, že už druzí vědí, že je lesbou a je potřeba to „potvrdit“ (občas spojované s potřebou se nepřetvařovat, být „sama sebou“).

Naopak (plánovitě) nezasvěcení často vykazují některé z charakteristik jako konzervativní smýšlení, netolerantní přístup, snahu hledat chyby druhých. Nebo mají odmítavé názory na homosexuály a vyjadřují se způsobem, jež naznačuje, že pokud by jim ženy řekly, že jsou lesby, tak by je to diskreditovalo.

8.2.5 Negativní reakce na zasvěcení

Na tomto místě se zaměřím jen na reakce spíše negativní, které poukazují na to, že lesbickou identitu druzí berou jako stigma. Zároveň ponechám stranou reakce v rodině, neboť tou se budu zabývat později. Fakt, že zde uvádím relativně málo příkladů, není náhoda – ve vyprávěných příbězích jich mnoho nebylo.

Šedá: Většinou je to překvapí a teď záleží už na povaze tý slečny, jak to pobere. Tam potom třeba poznám, jestli se se mnou fakt chce doopravdy bavit.

Překvapení je častou reakcí, nicméně to samo o sobě nevyovídá o tom, že lesbickou identitu vnímají jako stigma (vysoká žena nebo třeba vlastnictví bavoráku může též překvapit,

⁶⁰ Pro ilustraci tohoto přesvědčení přidám ještě jedno vyjádření Žluté: *strašně moc záleží na těch lidech. Prostě je taková lepší část lidí, která je ochotná to vzít a hlavně takové nejdůležitější je to **uvědomění - hele, ale ty ses tím vlastně nijak nezměnila** - tadyten bod je pro mě klíčovej.*

ačkoliv to není stigmatem). Šedá však dodává, že se pak pozná, zda se ní chce skutečně bavit – vnímá to tedy jako překvapení negativní, které ji může natolik zdiskreditovat, že by ukončilo jejich vztah.

Oranžová: Jedna kamarádka, která nás s přítelkyní znala jako spolužačky, tak ta, *když jsem jí to řekla, z toho byla jako úplně mimo, musela si jít zakouřit a rozdejchat to. Pak s námi měla jet na dovolenou a tak řešila, jestli teda s námi má jet nebo nemá, ale nějak to vzala a bere to v pohodě... Nakonec na tu dovolenou s námi jela a jako zvládly jsme to samozřejmě.*

Reakcí blízké kamarádky Oranžové na zasvěcení byl šok. Bylo to pro ní něco, s čím se potřebovala vyrovnat, co vnímala jako překážku a kvůli čemu by s nimi možná neměla jet na dovolenou.

Zelená: *S negativními reakcemi jsem se setkala hlavně v tom /město, kde žila v mládí - v Ústeckém kraji 10 000 a více obyvatel/. Tam vždycky když jsme vyrazili, tak vzhledem k tomu, že tam je hodně nepřizpůsobivých, tak těm to bylo jako trnem v oku hodně. A to jsou vlastně jediné negativní reakce, které jsem zažila. Ale to jsem neřešila, protože to pro mne nebyli důležití lidi.*

Zelenou v části věnující se stigmatu téměř necitují, neboť lesbická identita v jejím vyprávění není zvýznamňována jako stigma (až na některé příběhy v rámci partnerských vztahů, jimiž se budu zabývat později). Jediné negativní reakce zažila od Romů, kteří ji však nebyli blízcí, takže „to neřešila“ (nebylo to pro ni významné).

Více prostoru zde věnuji Bílé, která je stigmatizovaná hned několika způsoby najednou – jako nevidomá s poruchou sluchu a zároveň jako lesba.

Bílá: *A myslím si, že když před někoho přistoupím s holí a ještě se dozví, že jsem lesbička, tak už to může být pro lidi docela silné kafe. Myslím si, že už jako těch odlišností, které potřebují zpracovat, je najednou u mne, jakože dost.*

Tazatelka: *Jak lidé zpracovávají ty odlišnosti?*

Bílá: No většinou je to chvílku, alespoň chvílku takové rozpačité, protože nevědí, co s tím, protože nevědí co se mnou jako teda s tou zrakově postiženou, jak se vlastně s tou zrakově postiženou teda jedná, co můžu říct a co nemůžu říct. Takové je to trošku furt nervózní a oni pořád neví, a když navíc ještě zjistí, že teda jsem homosexuální, tak to najednou zboří všechny jejich předsudky a domněnky o obou menšinách vlastně. Protože si asi nedokážou představit, že i homosexuální lidé mohou mít zdravotní postižení a naopak si zase neumí představit, že zdravotně postižení by mohli mít třeba ještě nějakou jinou odlišnost, než to svoje zdravotní postižení. Jako najednou: „tyjo ona je zdravotně postižená a ještě je to lesbička? To jako jde? To se taky děje?“

Tazatelka: To se ti pak ptají nebo co?

Bílá: Tak jako už se mi jeden fakt zeptal, jestli opravdu to myslím vážně. Tak říkám: „A proč si myslíš, že to nemyslím vážně, co je na tom špatně?“ A on na to: „No ale vždyť přece vy slepci jste takoví slušní.“ A já říkám: „co je neslušného na tom, že jsem lesbička prosím?“ „No ne, tak jsem to jako nemyslel, ale je to takový jako divný.“ A já říkám: „Ne to není divný, jenom ses s tím ještě nesešel. Tak si to srovnej v tý makovici. Takoví lidé existují.“

Kumulaci odlišností lidé neočekávají, pokud se objeví, jsou touto situací překvapení a nevědí, jak na ni reagovat. Výrokem „vy slepci jste takoví slušní“, je vyjádřeno přesvědčení, že lesby jsou neslušné, tedy že se jedná o vadu charakteru a je to stigmatizující. Bílá na tuto percepci reaguje požadavkem, aby si daný člověk předefinoval, co znamená lesba, a vynechal z nové definice jakákoliv morální hodnocení. V jejím doporučení se odráží změna diskurzu, ve kterém je v dnešní době homosexualita dekriminalizována a demedikalizována, což umožňuje vznášet požadavek k jejímu plnému přijetí

8.2.6 Našinci

Speciální skupinou zasvěcených jsou dle Goffmana našinci. Jedná se o osoby postižené tímž stigmatem, kteří jsou tedy z vlastní zkušenosti obeznámeni s tím, co postižení daným stigmatem obnáší. Díky tomu někteří z nich mohou jedince zasvětit do všech potřebných figlů a nabídnout mu prostor pro sdílení a morální podporu. V rámci skupiny našinců se stigmatizovaný může uklidnit, neboť je tam přijímán jako každý jiný člověk

(Goffman 2003: 30). Proto mají někteří nositelé stejného stigmatu tendenci se sdružovat a vytvářet podpůrné skupiny.

Na specifickou roli jiných leseb jsem narážela i ve svých rozhovorech. Dříve v této kapitole jsem popisovala jejich roli v rámci monitorování reakcí ostatních na lesby, o kterých se ví, že jsou lesby, případně obecně monitorování názorů na homosexuály. Zde se zaměřím ještě na další aspekty, podle kterých jiné lesby lze vnímat jako našince v Goffmanově pojetí.

Červená: Potřeba o tom mluvit se projevila třeba i s tou kolegyní v práci, že jsem jí na to rovnou odpověděla: „Hele, já to mám taky tak,“ A to mi třeba strašně pomohlo. A pak jsem se jí ptala, jak to měla ona a ona to měla vlastně úplně podobně. Já jsem se jí spíš začala ptát, jak na to přišla nebo jak se to že je lesba projevovalo. A ona mi říkala, že se jí na základce začala líbit její učitelka a tak.

Lesbická kolegyně v práci pro Červenou znamenala možnost sdílení a podporu. Sdílení s našincem jí „strašně pomohlo“.

Bílá: Jako první jsem si povídala s jednou lesbičkou v práci, když jsem vlastně procházela tím coming outem. Tak s tou jsem to hodně řešila. Dozvěděla jsem se od ní i některé informace, kam se třeba obrátit, nebo jaký spolek navštívit, kde tak hledat podobně orientovaný lidi a vlastně potom už to nebyl takovej problém.

Bílé též pomohlo povídání s našincem. Dozvěděla se od ní užitečné informace a bylo to pro ni i jako podpora, neboť její lesbická identita už potom „nebyla takový problém.“

Oranžová: Určitě co se s moji jinou sebeidentifikací změnilo, tak je okruh lidí, se kterými se stýkám. Protože mám teda pořád hetero kamarády a kamarádky, ale možná bych řekla, že tak půl na půl, že se víc třeba vídám s lidmi z komunity, s těma jako našema. Jinak změny ani nevím, občas nějaká akce jako je třeba ten pride nebo něco takovýho. Jinak si myslím, že ne, že to zůstalo při starým.

Oranžová se více schází s „těma jako našema.“ Někdy se účastní Prague pride, zasazuje se tedy o prezentaci našinců. V případě lesbické identity dnes jsou našinci vnímáni jak ve smyslu užším jiné lesby, tak v širším smyslu (například pochodů hrdosti) i jiné sexuální

menšiny, tedy všichni lidé identifikující se jako queer. V mých rozhovorech se nejčastěji jako k našincům vztahují k lesbám a k lesbám a gayům.

Skupinu našinců zároveň vnímá jako bezpečný prostor:

Oranžová: Když jsme v rámci komunity, tak prostě je nás víc, tak je takové to bezpečí skupiny, tak tam se to dá (objímat se a dát si třeba pusy, což když jde třeba po ulici, tak to nemůže).

Skupiny nositelů stejného stigma pak často mají své mluvčí a své známé představitele. Do povědomí veřejnosti se také, zejména díky masmédiím, dostávají osoby s daným stigmatem, které nějak vynikají (ať už pozitivně nebo třeba tím, že svým vystupováním pobuřují) a stávají se mediální senzací. Shodně stigmatizované osoby tak díky tamtamům, „začínají žít ve světě obecně známých hrdinů a ničemů, ze svých vlastních řad, přičemž jejich vztah k tomuto světu zdůrazňují jejich bezprostřední bližní, kteří ať už jsou normální či nikoli, jim přinášejí zprávy o úspěších jednoho z nich“ (Goffman 2003:39).

Působení tamtamů popisuje Modrá:

*Jako úplně nevím, ale když na Prague pride pobíhají holky s vyholenou hlavou oblečený jako chlapy, tak jak si pak lidé mají myslet, že vypadají lesby. Stejně tak s gayi. Nikoho se nechci dotknout. Tohle prostě, když uvidí můj táta, tak si řekne: „Pane bože, co to prostě je?“ **Chodit někam s duhovou vlajkou není ten způsob, ti lidé o to nestojí. Konkrétně reakce v práci mých kolegů - „Vidělas ty zjevy?“ takový pochody že to je hrozný, to ti řekne každé takhle.** Jestli komunitu takhle reprezentuje tahle část, tak mně to nic neříká.*

Zde se Modrá vymezuje vůči způsobu reprezentace komunity našinců a popisuje působení tamtamů, tedy reakce jejich kolegů v práci. Chci však upozornit na jeden aspekt, který Modrá nereflektuje, a to na mediální stereotypizaci, ke které dochází díky tomu, že se média pokouší vytvářet senzací. Proto nezobrazují celek, ale vybírají si to nejvíce neobvyklé a zvláštní. Je to pro ně forma marketingu, neboť čtenáře kontroverze láká.

Modrá: Právě jsou výrazné ty holky, které mají tu potřebu ukazovat se prostě do médií, jakoby prezentovat tu svoji sexualitu. V pozadí jsou takový ty normální prostě, jako jsme my, já se prostě cítím úplně normálně. Jako je fajn, když občas někdo řekne, že Langerová je takováhle, ale to právě vyselektuje, že ta veřejnost si myslí, že je pár leseb výjimkami a pak jsou to prostě nějaká slezina v nějakém pajzlu, v baru. A mě strašně chybí ten střední proud,

ty holky, který žijou normálním životem, nemaj potřebu měnit přítelkyně každěj půlrok, vezmou si hypotéku, když mají ty nervy, tak si pořídí dítě. To mi tady hrozně chybí. S takovejdléma lidma se člověk nepotká. Třeba doktorka říkala, že zná takových holek pár v Plzni, ale já jsem tyhle lidi prostě nikdy neviděla. Pak je to v tý společnosti tak, jak to je. A jestli to takhle půjde dál, tak pořád budeme ufo.

Mluvčí našinců podle ní nereprezentují „ten střední proud“ žen, které jsou spíše konzervativní (budují partnerství na konzervativních základech), zůstávají v dlouhodobých partnerstvích a případně si i společně zakládají rodiny. Je přesvědčená, že jejich chybějící reprezentace (vlastně mediální neviditelnost) má za následek, že na ně druzí nahlíží jako na zvláštnost, kterou nechápou. Na malou viditelnost a nezapojení lesbických rodin do komunity (jak v užším smyslu do komunity leseb, tak v širším smyslu do komunity GLBTI) upozorňuje i K. Nedbálková. V rámci jejího výzkumu lesbických rodin se matky spíše vztahovaly k „normálním“ rodinám a lg komunitu vnímaly převážně negativně (Nedbálková 2011: 93-96).

Jak je vidět, při zkoumání vyprávění o druhých lesbách ať už jednotlivých, nebo komunitě, lze nalézt vícero aspektů, které Goffman popisuje jako typické pro speciální skupinu zasvěcených, nositele stejného stigmatu, našince. Některé komunikační partnerky popisují možnost sdílení a podpory, vztahují se ke skupině leseb jako k těm našim⁶¹ a zmiňují působení tamtamů. Informace, které zdůrazňují, však nezahrnují „figle“ ke zmírňování dopadů stigmatizace, tedy jak to skrývat, případně jaké využít strategie, aby to druhým ulehčilo jejich přijetí. Potřeba sdružování navíc v případě leseb tak trochu vychází z podstaty jejich odlišnosti, což ve svém vyprávění přibližuje například Šedá:

Je pravda, že jsem věděla, že je potřeba něco dělat a vždycky když byla nějaká akce, tak jsem šla... Jsem už tehdy chodila na nějaké výlety, a to my přišlo, že tam chodí ten zbytek, co si nikoho jiného nenašel. Nebo se to tam nějak popárovalo a /Šedá/ zase nic. To byly výlety pro holky (pro lesby). Jsem si tam hledala vztahy. Vždycky jsem si někoho našla na chvíli a pak to z nějakého důvodu umřelo.

⁶¹ Na tyto charakteristiky konkrétně ve spojení s homosexuály, potažmo i lesbami upozorňují mnohé výzkumy. Například K. Plummer popisuje, že lesbická komunita může jak jednotlivci, tak páru nabídnout pomoc, oporu a prostor ke sdílení (Plummer 1992).

Šedá ilustruje, že hledání vztahů je pro lesby nezanedbatelnou motivací k setkávání se stejně orientovanými ženami.⁶²

To, že se vztahují ke skupinám našinců tedy nelze interpretovat pouze v intenci toho, že se jedná o stigma. Navíc i lidé nestigmatizovaní si vytvářejí skupiny (fotbalisté, skauti) a mohou mít skupinovou identitu a dokonce i o lidech příslušícím k takovým skupinám může vznikat stereotypní představa.

9 Kdy lesbická identita nepůsobí jako stigma?

V rámci minulé kapitoly jsem se zabývala způsoby zacházení s lesbickou identitou jako se stigmatem a reakcemi druhých, které naznačují, že to jako stigma vnímají. Popisovala jsem způsoby kontroly informací a jakým způsobem rozdělují druhé na nezasvěcené a na zasvěcené. Na tomto místě dám naopak prostor vyjádřením, která naznačují, že lesbická identita v žitém světě stigmatem není.

9.1 Neskrývání lesbické identity

Zelená: Tak já jsem se s tím nikdy netajila, takže když jsem třeba chodila s nějakou holkou, tak jsem s ní chodila za ruku prostě jako venku. A vzhledem k tomu, že /město Ústecký kraj, 10000 a více obyvatel/ i když má celkem dost obyvatel, tak se všichni znají.

Zelená se chová tak, že se o ní v rámci celého města vědělo, že je lesba. Sama tedy lesbickou identitu neskrývá. Nicméně reflektuje, že její okolí skrývání předpokládá:

*V /název města v Ústeckém kraji/ je to takový jakože **všichni si tam šuškej o tom člověku, a přitom jako člověk to normálně říká, ale všichni okolo si to šuškej.** Tak mi to přišlo vždycky jako takový: „tak proč mi to neřeknete jako?“ Vždyť já vám to klidně řeknu. Třeba*

⁶² Nechci tím říct, že je to motivací pro všechny ženy navštěvující společné akce. Chci jen upozornit na to, že sdružování může být motivováno i naprosto nezávisle na tom, že by lesbická orientace byla prožívána jako stigma. Prostě jenom proto, že s ohledem na minoritní zastoupení žen, které jsou přitahovány ženami v populaci, je tak jednodušší si najít partnerku.

*na gymplu si o mne holky šuškalý a já jsem to nějak zaslechla a tak se ptám: „Proč to tak hrozně řešíte? Tak se mi zeptejte, já vám to prostě řeknu.“ A ony z toho byly úplně vyvalený: „Jako ty bys o tom jako mluvila?“ „No jo, já nejsem nějak jako smrtelně nemocná nebo něco, abych o tom nedokázala mluvit.“ **Oni si všichni mysleli, že to skrývám, že to je nějaké tajemství, o kterém se jako ví, ale nikdo to neřekne. Takže spíš to okolí z toho dělalo tajemství, než já. Protože to o mne věděly učitelky, věděly to o mne spolužáci, ale nikdo to neřešil. Nebo řešili to možná někde za dveřmi, ale kromě nejlepších kamarádů se mi nikdo nezeptal.***

Zelená v interakcích s druhými neměla pocit, že by jí to, že je lesbou jakkoliv diskreditovalo. Druzí si o tom „šuškali“, předpokládali, že je to tajemství, takže se dá říct, že to pro ně byla senzace. Aspektem jinakosti a senzace se budu zabývat ještě v reakcích na zasvěcení 2.

Také Karmínová se vyjadřuje ve smyslu, „že se to o ní ví“: *Vědí to rodina samozřejmě, vědí to kamarádi, to jsou většinou holky, se kterýma se stýkáme, v práci to také vědí. Nikdy jsem se s tím netajila, že když se mi na to někdo zeptal, že bych mu řekla, že ne. To už by muselo být v nějaké takové zemi jako Indie, tam kdyby se mne někdo zeptal, tak řeknu, že ne. Třeba v Kanadě jsme bydlely u nějakých Indů a tam jsme to radši nedávaly najevo.*

Když Karmínová zmiňuje, že u nějakých Indů to radši nedávaly najevo, poukazuje svým výrokem na to, že si je vědoma toho, že si v rámci České republiky odhalení může dovolit, zatímco v některých jiných zemích, resp. kulturách spíše nikoli.

Žlutá: Tak jako svěřuji se lidem, o kterých vím, že to jako berou, nebo jako já je beru aspoň. A dál v tý škole no tak jako pár lidem a třeba i v bakaláři, když se na to někdo zeptá, tak mu to řeknu, ale ne že by byla potřeba to někam vyvěsit. Nemám nic proti tomu, pokud je ten člověk takovej trošku normální a fajn.

Zde stojí za povšimnutí způsob použití slova „normální“, a to ve smyslu nevyhraněný vůči homosexuálům, „že to jako berou“. Trochu to ilustruje posun normality, kdy za normu považuje přijímání homosexuality a ne její stigmatizaci. Žlutá řekne, že je lesba, když se jí

někdo zeptá, ale není třeba „to někam všet.“⁶³ Takový přístup je celkem častý, vícero mých komunikačních partnerek upozorňuje na to, že u lidí, kteří pro ně nejsou důležití, nedává smysl, aby to věděli. Je to pochopitelné, neboť ostatně ani heterosexuálové o svých vztazích a sexuálních představách neinformují každého na setkání.

Podobně se vyjadřuje také Červená: *S mýma kamarádama jsem přestala hrát tu hru (bavit se o chlapech a neříkat, jak to mám), protože byli součástí mého soukromí.*⁶⁴ *Já jako nemám problém s nima o tom mluvit, jakoby jenom rozlišuju ty dva póly.*

To, že někteří lidé zůstávají nezasevěni, tedy nemusí vždy znamenat, že lesba svojí sexuální identitu utajuje (a tedy s ní zachází jako se stigmatem), ale může to jednoduše znamenat, že v kontaktu s danými lidmi není sexuální identita relevantní.

9.2 Neutrální reakce na zasevěni

Ve chvíli, kdy je někdo zasevěný, nebo prostě o stigmatu ví, je nositel stigmatu diskreditovaný. Tato dis-kreditace tedy vlastně odebrání bodů může v případě lesbické orientace být dvojí. Tou první je negativní hodnocení morální (zjednodušeně řečeno přesvědčení, že to je nemravné či neetické). Druhým důvodem odebrání bodů může být přesvědčení, že stigma jeho nositele z nějakých činností buď úplně vylučuje, nebo mu oproti osobám normálním dává menší šanci v nich být úspěšný či je provádět efektivně. Na tomto místě se budu zabývat tím prvním důvodem, neboť ten druhý se v rámci každodenního života objevuje méně často a dám mu prostor v podkapitole Sekundární rodina. Nejprve uvedu obecné reakce a poté přejdu ke konkrétnějším případům.

⁶³ Jinde v rozhovoru říká, že v práci to nevědí, neboť je tam jako výpomoc, takže se o osobních tématech nebaví. Z druhé strany to popisuje Bílá: *A vlastně kolegům jsem to tak postupně, když jsme se sešli, a když se dostalo na vztahy a sex a podobný věci, jak se tak v hospodě dostane, tak jsem to prostě řekla.* Bílá odhalila svou sexuální identitu před svými kolegy ve chvíli, když se dostali na téma vztahů a sexu.

⁶⁴ Důraz na soukromí nejvíce rozebírá Šedá: *Já se s nima bavím pracovně, slušně se k nim chovám všechno, ale proč já bych jim sakra měla říkat zmatky ze svého soukromého života. Myslím si, že i kdybych byla hētera, kdybych nebyla lesba, tak jim třeba neříkám, jakýho mám kluka, jaký mám děti, jaký mám zájmy. Prostě jim to neřeknu, protože proč by je to mělo zajímat.*

Zelená: *Já jsem nikdy neměla problém, jako se svým okolím. Tím, že to všichni o mě věděli úplně od začátku, tak to nikdo neřešil, že jsem na holky. Jako kamarádi to tak jako brali a bavila jsem se s klukama o holkách, takže to prostě brali normálně.*

Zelená popisuje, že její lesbickou identitu druzí lidé⁶⁵ brali normálně ve smyslu, že to pro ně nepředstavovalo problém. Ani ze strany okolí tedy k pomyslnému odebrání bodů nedocházelo.

Podobně se vyjadřuje také Bílá: *Nikde jsem se nesečkala s nějakým pohrdáním nebo odmítnutím, nebo že by se ode mne někdo odvrátil jenom proto, že jsem se přiznala, že jsem lesba. Vlastně žádný z mých kamarádů a známých se ode mne neodvrátil.*

Karmínová je též přesvědčená, že chování okolí vůči ní není tím, že je lesba, ovlivněno.

Karmínová: *Já doufám, že to že jsem lesba, chování mého okolí vůči mne neovlivňuje. Já nevím. Toho blízkého okolí určitě ne, a jestli se někdy někdo přetvařuje, tak to fakt nevím. Někdo se se mnou třeba kvůli tomu nebaví, ale nevím o tom.*

Karmínová upozorňuje na důležitý moment, když si je vědoma, že se jedná o její percepci vnímání pohledu druhých a že nemůže vědět, co si druzí skutečně myslí.

Jedním ze způsobů zpracování dané odlišnosti druhými je **využití humoru**, což výstižně popisuje Modrá:

No ale samozřejmě sedím tam se třema chlapama v jednom kanclu, tak teď si z toho dělaj srandu, ale to je lepší... Třeba přijde nějaký zákazník, nějaká pěkná ženská, tak mi jí tam pošlaj, ať to zkouknu. Takovej ten humor že bych byla docela fajn holka, kdybych byla normální. Přistoupila jsem na tudle hru a hrozně se mi prostě ulevilo, že už tam nemusím nic hrát.

V líčení Modré lze nalézt i znaky zacházení s lesbickou identitou jako se stigmatem, neboť v rámci snahy snižovat napětí přistupuje na „tuhle hru,“ ve které druzí vyjadřují, že není

⁶⁵ U Zelené záměrně ani nepoužívám výrazu zasvěcení, neboť Zelená žádné strategie rozlišování lidí na zasvěcené a nezasvěcené nepopisovala a tomu, zda o ní druzí vědí, že je lesba, nevěnovala pozornost.

normální. Nicméně pokud „nebýt normální“ má představovat stigma, musí to být spojeno i s negativním hodnocením. Zde jde spíše o „nenormálnost“ ve smyslu, že to není běžné.

Ve vyprávění o konkrétních reakcích se často objevuje právě toto pojetí, tj. „nenormálnosti“, jako něčeho, co není běžné, a co tedy druhé překvapovalo, představovalo to pro ně něco zajímavého, nebo dokonce tak trochu senzaci:

Oranžová: *Já jsem dřív školila, dělala jsem kurzy měkkých dovedností. A když jsem dávala třeba příklady k asertivitě, jako co teďka řekne ten partner doma, tak jsem si říkala, že když řeknu: „Tak já když doma udělám tohle, tak partnerka se se mnou začne hádat.“ Že oni všichni převedou pozornost na to, že já mám doma tu partnerku a začnou řešit, že mám doma ženskou, a ne se soustředit na to téma. Takže v takových případech jsem raději používala partner, aby se tam hned nepřevodila ta pozornost. A to si myslím, že asi je založený na realitě, že **přece jenom je nás tady méně procent, takže když se člověk dozví něco takového, tak ve svém okolí těch leseb a gayů nemá asi tolik, aby to pro něj nebylo tak trochu senzační.***

Oranžová předpokládala, že kdyby řekla, že má partnerku, odvedlo by to pozornost publika od tématu, které prezentovala.⁶⁶

Modrá: *Dříve za mnou přítelkyně dojížděla do mé vesnice a už nás tam samozřejmě ti lidi také registrovali a teď se to všechno potvrdilo, takže **jsme teď na chvíli zajímaví, no...***

Jakože lidi koukají, no prostě koukaj. Vědí, že spolu jsme, takže když přijdeme na nějakou akci společně, tak koukaj. Předpokládám, že je to taky třeba přestane bavit.

⁶⁶ Oproti tomu Zelená vypráví příhodu, kterou ilustruje, že lesbická identita ani nemusí být brána jako senzace: *Vědí to o mne všichni, co mne znají. Jako nenosím to napsané na čele. **Ale o rodina, přátelé, všichni. V práci to o mne vědí, moji žáci to o mne vědí a jim to nepřijde vůbec jako zvláštní.** To jsem se přesvědčila zrovna včera, jsem měla sexuální výchovu a probírali jsme jako sexuální identitu a tadydle ty orientace. Já mám jako skupinu kluků a viděla jsem, že se jako uculují a hahaha a tak jsem si myslěla, že to o mne vědí a že se bojí zeptat. Tak jsem je v tom nechala jako koupat a pak jsme se bavili, jak by člověk na druhém poznal, jestli je teda lesba nebo gay a já říkám, jak by to teda poznali na mne. A oni jako tak koukali: „no vždyť to všichni jako vědí devátáci, normálně si o tom povídáme, že jsem lesba, mám přítelkyni a tak“ A pak dodali: „Ale my jsme řešili něco jiného.“ Já říkám: „co jste řešili?“ A oni: „Že tam zrovna byl nějaký bývalý deváták a prozradil jim, že já s partnerkou na Xboxu hrajeme vojenské hry“. A oni kluci z toho byli úplně pifpaf, že já jako ženská prostě hraju na odstřelovače. Takže tohleto jako řešili. **Prostě dvacet minut si šuškali o tom, kterou hru hraju a jestli bych si s nima zahrála online, ale nějaká sexuální orientace je vůbec nezajímala.** Tak říkám, no tak nic.*

Oranžová: *Ale co se týká lidí, tak jakoby nevnímám nějakou změnu vztahu s těma, co jsem znala předtím (před coming outem) a potom. Spíš se tak jako třeba zajímají, ptají se na něco.*

Lesbická orientace tedy často přitahuje pozornost druhých prostě jenom proto, že je to něco méně obvyklého, nečekaného, s čím se neseškávají často. Skutečnost, že nečekaná sexuální orientace přitahuje pozornost, jsem ostatně jednou zažila sama. Bylo to na akci pořádané zejména pro ženy s lesbickou nebo bisexuální orientací, které jsem se účastnila v rámci neformálního předvýzkumu. Na této akci vládla homonormativita. Tím nemyslím, že by heterosexuality ženy hodnotily nějak negativně, ale nebyla pro ně v rámci této akce běžná. Takže vždy, když jsem zmínila, že mám přítele, přitáhla tato informace na sebe pozornost. A vzhledem k tomu, že jsem spíše chtěla získat představu o druhých, byla pro mne tato pozornost na mou jinakost nežádoucí. Díky tomu jsem si vlastně na chvíli vyzkoušela, jaké to je, kontrolovat informace o své sexualitě.

9.3 Důležitá role coming outu

V kapitole Stigma jsem ukázala, že mé komunikační partnerky nezažily mnoho vysloveně negativních reakcí na to, že žena je lesba (a ví se to o ní). Stejně tak nepopisují, že by se jejich spolupráce s jinými lidmi na vytváření dojmu, že jejich odlišnost není důležitá, stala důležitou okolností jejich osobního života (Goffman 2003:54). Rozhodně vytváření dojmu, že jejich odlišnost není důležitá, netvoří součást jejich každodenních interakcí. Co však každodenní interakce ovlivňuje je snaha lesbickou identitu před bližšími lidmi skrývat.

Dobře to ilustruje Modrá

Tazatelka: *Takže nemáš pocit, že by tě to, že jsi lesba, pracovně nějak postihlo?*

Modrá: *Ne, myslím, že jsem měla štěstí na ty lidi tam. Ale spíš si myslím, že to bylo tím, jak mě dlouho znali. Já už jsem tam 8 let, z čehož takhle otevřený to mám poslední dva roky. Ty lidi si stačej udělat názor za těch šest let. Když už si s někým rozumíme, tak předpokládám, že tohle to nezmění, ale nikdy nevím, jak by to bylo, kdybych přišla do jiný práce. Už si tímhle nechci projít, takže kdybych šla do jiný práce, tak bych to řekla rovnou na začátku.*

V jejím líčení je důležité vyjádření, že „už si tímhle nechce projít“. Tím totiž odkazuje na šest let, kdy se lesbickou identitu snažila v práci skrývat, takže tam neprošla CO, a kdy se neustále zabývala tím, zda to druzí vědí či nevědí a musela si dávat pozor na to, jak mluví o své partnerce (kolegové věděli, že někoho má), nebo jak s ní mluví po telefonu:

Modrá: Já jsem to řešila pořád dokola, vždycky tam přibyl nějaký jeden dva tři lidé, tak se to postupně rozšiřovalo, ale ti moji nejbližší lidé v té kanceláři byli až poslední.

Těch šest let se chovala jako stigmatizovatelná a přinášelo jí to veškeré nevýhody s tím spojené, neboť se neustále zabývala kontrolou informací o svém stigmatu, čímž na ni působilo napětí.

Roli CO zdůrazňuje Oranžová:

Řešila jsem to (že jsem bisexuálkou) hodně v průběhu toho coming outu, což už je vlastně nějakých pět let, od té doby, co jsem to zjistila – komu to říct, komu to neříct, jak se na mne budou dívat?

Tazatelka: Říkáš si někdy, že kdyby to věděli, že by mluvili nebo jednali jinak? ... Nebo jestli s tím máš zkušenost, že se to změní.

Oranžová: Asi si to úplně nemyslím. Myslím si spíš, že to tak nějak máme v hlavě a dokonce mám i tu zkušenost, že čím dřív to řeknu, tak tím je to přirozenější. Že kdybych prostě přišla a byla bych třeba první, druhý den a řekla prostě no a včera jsme byli s přítelkyní na super filmu, tak že by to vzali asi úplně jako fakt. Že to je spíš o tom, jak jsem s tím smířená já, jakou já v tom mám jistotu. A když pak o tom mluvím úplně běžně, že to je normální věc, tak se nad tím ti lidé až tak nepozastaví, jako když s tím dělám třeba rok tajnosti, kdybych teda dělala rok tajnosti, že pak z toho vlastně udělám nějaké drama... Zezačátku, s tím jak jsem to měla nepřijaté, jsem si myslela, že se na to lidé budou dívat divně, že třeba budou reagovat divně, že teďka mne budou hodnotit jenom skrze mou orientaci.

Oranžová svou bisexualitu před coming outem považovala za problematickou a myslela si, že ji druzí budou hodnotit hlavně skrze její orientaci. Nicméně to se jí ve skutečnosti nepotvrdilo. Oranžová s Modrou shodně popisují, že před tím, než druhé zasvětily, myslely často na svou lesbickou orientaci jako na něco, na základě čeho by je druzí mohli odsuzovat, a tak i věnovaly značné úsilí tomu, aby ji udržely v tajnosti. Zdá se, že pokud lesba ještě neprošla CO, dochází k jevu nazývanému Thomasův teorém: „Jestliže je určitá situace lidmi definovaná jako reálná, stává se reálnou ve svých důsledcích“ (Thomas a Thomas 1928: 571-572).

To jinými slovy znamená, že pokud žena ještě neprošla coming outem, zachází se svou lesbickou identitou způsobem, jako by byla stigmatem, takže se ve svých důsledcích stigmatem stává. Slovy Oranžové: *když pak o tom mluvím úplně běžně, že to je normální věc, tak se nad tím ti lidé až tak nepozastaví, jako když s tím dělám třeba rok tajnosti, kdybych teda dělala rok tajnosti, že pak z toho vlastně udělám nějaké drama...* Na to, že v případě „dělání tajnosti“ často dochází k narůstání napětí, upozorňuje už Goffman (Goffman 2003) a stejně tak to zmiňovalo vícero mých komunikačních partnerek. Jak je vidět v kapitole Stigma, používání strategií a rozlišování lidí na zasvěcené a nezasvěcené (tedy zacházení s lesbickou identitou jako se stigmatem) celkově zmiňují daleko více ženy, které prošly vnějším CO jen v omezené míře, nebo jako v případě Modré vyprávějí zpětně o době, kdy jím ještě neprošly. Pokud už CO před pro ně nejdůležitějšími lidmi (zejména před užší rodinou a blízkými přáteli či dlouhodobými spolupracovníky) prošly, strategiím skrývání a způsobům zasvěcení věnují u dalších lidí buď výrazně méně času (a tedy je zasvěti po kratší době)⁶⁷, nebo je nepoužívají vůbec.

Podobnou zkušenost popisuje Zelená, která se vůči coming outu vymezuje s tím, že ona to vlastně nikdy moc neřešila, neboť ji už od dětství přitahovaly holky a nikdy nepředstírala, že tomu tak není (tedy nikdy nepotvrzovala předpokládanou heterosexuální, aby poté z této představy musela vyjít s tím, že je lesba): *Nějaký coming out jsem spíš řešila přes své partnerky, protože ty to neměly srovnány v té rodině a nikdo z jejich okolí to nevěděl a furt to jako hrozně tajily. A já jsem to furt nechápala, co na tom proboha tak strašně tajem a proč se s tím tak strašně trápěj, jako utápěj se v tom. Mě přijde, že ty lesby se v tom hrozně jako topěj a mají pocit, že v tom jsou jako sami samotný, že to musej ubojovat proti celý*

⁶⁷ Případně k tomu, aby je nezasvěcovali, potřebují daleko pádnější důvody jako výrazné projevy netolerance homosexuálů těch konkrétních jedinců.

společnosti. Ale přitom prostě, kdyby s tím vyšlyven, tak zjistěj, že to taková tajnost není, že to prostě není tak jako hrozný.

Zelená též popisuje, že lesby před coming outem bývají přesvědčené o tom, že by je sdělení informace o jejich sexuální orientaci stigmatizovalo, nicméně ve chvíli, kdy s tím vyjdou, se předpokládané stigma projevuje v daleko menší míře.

10 V rámci partnerských vztahů

Jedna z mých hypotéz byla, že lesbická sexuální identita bude relevantní v kontextu partnerských vztahů. Myslela jsem si, že budou nějak zjišťovat sexuální identitu žen, které je přitahují. To občas dopředu neřeší a jako relevantní pak spíše popisují to, zda se jejich partnerky považují za lesby a pokud ano, nakolik prošli CO. Dále též popisovaly specifika a podobnosti v seznamování.

10.1 Ne/zjišťování sexuální identity druhých

Pro zjišťování sexuální identity žen, jež je přitahují, se objevují různé strategie. Některé komunikační partnerky „to dopředu neřeší“.

Červená: *Já jsem to neřešila, ale to bych asi měla udělat no. Takhle ti řeknu, ale to je asi spíš osobní, že se necháš unést tou situací a tím člověkem. No a u těch holek, to prostě se nechávám jenom unést tou osobností. No a pak zjistím, že bych měla řešit i tu druhou otázku, to jestli to tak mají.*

Zároveň, ale popisuje, že pokud ji nějaká žena zajímá, tak má strach z odmítnutí.

Červená: *U holky, co mne zajímala, tam jsem byla posraná. Bojíš se toho, aby tě ten člověk neodmítl. Aby to nebrala jako něco špatného.*

Šedá má vymyšlenou strategii, jak se na to zeptat: *Nepoznám, jestli druhá je lesba, musím se zeptat, to je většinou velmi choulostivá situace. Je to náročný no, protože může se stát, že se ty slečny otočí o 180 stupňů a úplně se s tebou přestanou bavit. Takže já nejdřív sonduju mezi řečí, jestli jim to nevadí, jaký na to mají názor. A pak se jich třeba zeptám hele, co*

kdyby přišlo na lámání chleba? Jo a potom (smích). Je dobré vystihnout chvílku, kdy slečna je v pohodě, kdy se baví a nemá třeba starost, že musí třeba rychle do práce, jo.

V obou úryvcích komunikační partnerky popisují informování žen, které je zajímají, o své sexuální orientaci jako choulostivou situaci, kde se bojí toho, že by je na základě toho mohla daná žena odmítnout, nebo se s nimi dokonce úplně přestat bavit. Strach z odmítnutí je častý při navazování jakýchkoliv partnerských vztahů, nicméně zde se jedná nejen o strach z odmítnutí potenciálního vztahu, ale o strach z apriorního negativního hodnocení člověka na základě jeho lesbické sexuální orientace. Dá se tedy říct, že je v popisovaných situacích prožívána jako stigma. Šedá dále popisuje strategii monitorování a zasvěcení.

Jiné mé komunikační partnerky jsou přesvědčené, že to poznají, ale dodávají, že to funguje jen někdy.

Zelená: To je taková jako výhrada, že už člověk jako vycítí, která ta holka jako je lesba a která jako ne. Jo, u některých to člověk jako nepozná, ale u některých, když člověk vidí, jak se usměje nebo jako jak kouká, tak se to dá.

Karmínová: Já si myslím, že já to poznám, jakože jsou teplý. Většinou, co jsem měla předtím, to přiznaly jakže jo, až teď kon teda jakože ne. Ale jinak prostě si myslím, že to na tý holce poznám. Neřeknu ti jak nebo čím, se říká, že máš taky na to nějaký radary tak já nevím. Ale můžeš se samozřejmě mýlit, neříkám, že to je stoprocentní.

Karmínová později doplňuje, že to pozná zejména ve své komunitě, tam kde se to předpokládá. Někdy také, podobně jako Zelená, podle toho, jak ta druhá reaguje.

Často zmiňovaným úskalím je, že žena s nimi sice komunikuje způsobem, jenž naznačuje zájem o vztah se ženou, někdy i dojde k sexuálnímu styku, ale přes to se nepovažuje ani za lesbu, ani za bisexuálku. Dokonce to tak může zůstat i při dlouhodobém vztahu se ženou.

To popisuje Červená: *Ty moje - oni nechcous slyšet, že byly moje partnerky⁶⁸ - ale pro mě to byly moje partnerky. Já nevím. Oni mají takovou zvláštní definici, že jsou na chlapy a na mě. A to je docela blbý.*

S partnerkami, které zmiňuje, přitom s každou strávila v partnerském vztahu přes pět let.

Podobnou zkušenost má i Karmínová: *Se současnou přítelkyní je to takový složitý, no. Protože ona to má trošku jinak než to mám já. Jakože ještě to nemá úplně rozhodnutý, takhle bych to řekla. Zatím je to můj nejsložitější vztah. Předtím to bylo jednodušší, protože jsem byla s holkama, které věděly, co chtějí a věděly, že jsou na holky. Ted' to je takový jakože jí je se mnou dobře, ale přitom pořád říká, že je jakoby na chlapy... Nebo co si myslíš ty, že takovýhle lidi. Přece nepůjdeš s holkou, když by si nebyla jako na holky. Jako neříkám, že musíš být stoprocentní lesba, ale minimálně bisexuální, ale když je s tebou a přitom říká, že je furt hetero, tak mi to prostě přijde divný. Jako vem si, že by sis ted' začla něco s holkou. Mě by zajímalo, jestli je to jako normální, anebo není. Jakože seš prostě s holkou, žiješ s ní, ale přitom říkáš, že nejseš na holky. Tak asi jo, asi to je možný...*

Zde se znovu dostáváme ke kategoriím sexuálních identit. Lesby na jednu stranu svým chováním narušují heteronormativní řád, zároveň jsou však mnohé samy překvapeny, zmateny až pohoršeny tím, když ho někdo další narušuje způsobem, kdy se odmítá zařadit do kategorií tímto řádem vytvořených a udržovaných.⁶⁹ Často předpokládají, že je to dočasné a že se postupem času přirozeně zařadí do jedné z nich. To vyjadřují slovy typu: „Nemají to ještě srovnané.“

Homosexualita je ta stigmatizovaná, horší sexualita (ta „ne běžná“ a „ne normální“), a proto je těžké se s ní vyrovnat a přijmout ji. V mnohých případech je toto pravděpodobně důvodem, proč je CO tak náročný. Na druhou stranu by však bylo zajímavé připustit, že se

⁶⁸ Zde narážíme na úskalí kategorií sexuální orientace, která je pojímána jako duální (na základě genderu) a jako trvalá charakteristika, na základě které pak vznikají sexuální identity. Pokud nějaká žena zažívá přitažlivost k mužům a k jedné konkrétní jiné ženě, neexistuje pro to označení. Zároveň pokud bude mít vztah se ženou, tak bude pravděpodobně automaticky považována za lesbu. Předpokládám, že v takovém případě označení lesba bude vnímat jako více stigmatizující, než ženy, které se s ním identifikují.

⁶⁹ Jak bude vidět na příštích několika stránkách, důvodem pro vyžadování tohoto zařazení do kategorie bývá to, že pokud její partnerka odmítá, tak to vnímají jako nejistotu do budoucna.

jako samozřejmá součást coming outu (a tedy vycházení z něčeho ven) předpokládá určitý „coming in“ (a tedy vcházení do něčeho dovnitř). A jestliže obrazné vyjádření vycházení ze skříně⁷⁰ znamená „vyjít“ z automatického předpokladu heterosexuality, to, kam se „normálně“ vchází, je do jiných existujících kategorií označujících trvalou a neměnnou přitažlivost – osobnostní charakteristiku, tj. u žen do kategorie lesba popřípadě bisexuálka. Problém coming in, který zde předkládám, je domněnkou založenou na několika rozhovorech a bylo by zajímavé, kdyby jej někdo hlouběji prozkoumal. A to zejména ve spolupráci se ženami, kterých se toto vyhýbání se zařazení do kategorií týká, v této práci tomu ale nemůže být dáno více prostoru.

10.2 Utajované vztahy/closeted relationships

Lesbická sexuální identita tedy není důležitá jen vlastní, ale v kontextu vztahů je důležitá i sexuální identita partnerky. A to stejné platí i o coming outu – pokud jím partnerka před svojí rodinou a přáteli neprošla, ovlivňuje to celý vztah. V tom, jaké to má důsledky a jak se s tím vypořádávají, jsou si situace, kdy se partnerka nepovažuje za lesbu a kdy ještě neprošla CO dost podobné, proto je nastíním souběžně.

Tazatelka: A proto je to složitější i s tím okolím, že tvá přítelkyně nechce, aby teda byla brána jako lesba?

Karmínová: No momentálně jo. Jako z její strany je to takhle složitější. To víš co, hlavně jak jsme teďkon v tom /město - Ústecký kraj, kategorie 10000 a více obyvatel/, tak tam máme hlavně její kamarády, já tam jako víceméně skoro nikoho neznám. Takže se stýkám s jejíma kamarádama. Někteří z nich to vědí, ale stejně dělají, jakože ne. Víš a je to takový prostě složitý.

Pokud partnerka nechce být považována za lesbu, nechce ani být viděna jako partnerka ženy. V interakcích s kamarády je pak nutné udržovat zdání, že jsou jen kamarádky. Občas tím vznikají absurdní situace, kdy okolí sice tuší, či ví, že jsou partnerky, ale tváří se, že tomu tak není.

Podobné problémy jako Karmínová popisuje Zelená.

⁷⁰ Slovní spojení CO původně vzniklo jako zkratka coming out of closet.

Tazatelka: *Takže proč pro tebe bylo důležité, aby to ty holky měly otevřený, aby to o nich věděly?*

Zelená: *Abych, když půjdu někam s kamarádama a prostě ji tam přivedu, tak abych ji mohla vzít za ruku a říct, že tohle je prostě moje holka. A ne že ona bude jakoby na vážkách a neví, jak se má chovat a co dělat a nebude prostě vůbec svá, to mě jako hrozně vadilo. Ony prostě dělaly, jako že jsou jenom kamarádky. Takže já jsem byla v hrozně blbě pozici, kdy já jsem svým kamarádům říkala, že mám novou holku a ona ze mě dělala kamarádku. Takže kámoši mohli jen hádat, kdo z nás dvou kecá. Pro mě to bylo hrozně nepříjemný, jakože mne nikdy nepřizná.*

Zelená mluví o interakcích s lidmi, kteří ji znají a vědí o ní, že je lesba. Mezi nimi je udržování zdání kamarádství s partnerkou ještě složitější (až nemožné) a navíc si to ani sama nepřeje a je jí nepříjemné, že ji partnerka tají. Dochází tedy k již dříve zmiňovanému přenosu stigmatu – Zelená se často vymezuje vůči tomu, že by být lesbou bylo nějak stigmatizující a vyjadřuje přesvědčení, že to je „často jen v hlavách těch holek“. Pokud však partnerka nechce být považována za lesbu, v interakcích se společnými přáteli a známými se lesbická identita Zelené jako stigma projevuje.

Situace Červené se v tomto lišila, neboť ta ještě neprošla vnějším CO. Postupem času se to, že se partnerka za lesbu nepovažovala, stalo důvodem, proč i ona sama zůstávala u tajení své orientace:

Červená: *Já už jsem pak došla do fáze, kdy jsem chtěla, aby to už věděli. Ale pořád jsem musela respektovat tu partnerku, která to má vnímá tak, ženění lesba. Takže já jsem se spíš podřídila tomu, že když to tak ten druhý nemá naplno, tak to nemá smysl říkat.*

Červená a Karmínová tedy přistoupily na to, že partnerka jejich vztah tají a respektují to. Zelená se vůči tomu postupně vyhradila ostřeji a buď vztahy se ženami, které „to neměly v hlavě srovnány“, tedy neprošly CO, ukončovala hned v začátcích, v případě současné partnerky ji k vnějšimu coming outu donutila:

Zelená: *Že si to nepřizná sobě a nepřiznává to mne, tak jako já nikde jako tajničkařit nebudu, abych se někde s ní schovávala a nikdo to nevěděl. Takže /jméno partnerky/ jsem k tomu v podstatě donutila a pak si k tomu i došla sama si myslím. Dneska už to o ní taky vědí všichni v práci, ona teda taky pracuje ve škole, ve speciálním školství a taky se kvůli tomu nic jako neděje.*

Svoji důvod k tomu partnerku donutit popisuje o chvíli později:

Zelená: *Já když jsem se s /jméno partnerky/ seznámila, tak vlastně nikdo z její rodiny nevěděl, že /jméno partnerky/ je na holky, což pro mne byl dost nepříjemný stav, protože jsem si říkala, že ve chvíli, kdy to zase neví ta rodina, tak zase nevím, jestli ona je doopravdy lesba, nebo jestli si zase se mnou hraje. Takže tenkrát, no dneska vím, že jsem byla asi hodně tvrdá, prostě jsem ji donutila, aby to těm rodičům řekla po třech měsících, co jsme spolu chodily. Já jsem prostě chtěla mít jistotu, že to myslí vážně a že mne těm rodičům představi a ne že budu zase jenom jako nějaká bokovka, která se bude skrývat támhle někde v průjezdu, když půjde maminka a podobně.*

Zelená hledala vážný vztah a chtěla, aby byly brány jako partnerky a nemusely se skrývat. Navíc v ní partnerčino skrývání vzbuzovalo nejistotu, nevěděla, jestli si s ní partnerka „jen hraje.“

Podobně i Červená spojuje partnerčino trvání na tom, že je heterosexuální s nejistotou a s tím, že to není slučitelné s vážnějším vztahem:

Červená: *A vždycky jsem došla do toho bodu, že ty holky to tak nemaj a já už jsem chtěla něco víc, budovat prostě budoucnost. Že s tím člověkem můžeš myslet třeba i na rodinu, nebo že s ním chceš třeba koupit byt nebo cokoliv. Takový ty materiální i nemateriální věci, že s tím člověkem chceš klidně být na delší dobu, nebo klidně do konce života. Že to prostě tak máš vzájemně a že s tím člověkem počítáš do budoucna. A třeba teď jsem taky ten krok chtěla udělat, ale vím, že prostě ta kámoška to tak nemá. A mne už nestačí být jenom v takovém tom provizóriu, tak proto se to jakoby ukončuje.*

Jak už jsem zmínila dříve, Červená mluví o dvou delších vztazích se ženami, které slovy Červené jsou: „na chlapy a na mě.“ Oba vztahy se poté ukončily v souvislosti s tím, že

partnerky začaly „řešit chlapy.“ Pokud tedy partnerka nechce být považována za lesbu, omezuje to daný homosexuální vztah. Na veřejnosti nebo i mezi přáteli či s rodinou se dvojice žen musí kontrolovat a přetvařovat. Partnerka, která se za lesbu považuje, je tím také nucena se svou lesbickou orientací zacházet jako se stigmatem. Navíc to ztěžuje další rozvoj vztahu, vytváření společného zázemí a společné budoucnosti. Zatímco v Čechách je téma utajovaných vztahů neprobádanou oblastí, v angličtině se tím články zabývají. V USA například Caron a Ulin provedli analýzu dat od 124 leseb, které v tu dobu byly v partnerském vztahu. Zjistili, že kvalita jejich vztahů byla nejsilněji ovlivněna tím, zda byl partnerský vztah vůči rodině a přátelům otevřený anebo utajený (Caron a Ulin 1997).

10.3 Specifika seznamování

Při popisování partnerských vztahů mé komunikační partnerky také zmiňovaly specifika a podobnosti vůči seznamování heterosexuálnímu (toto připodobnění vnášely samy).

Jaká jsou tedy specifika seznamování? Pokud bych to na základě provedených rozhovorů měla vyjádřit dvěma slovy, bylo by to: Žádná, ALE...

Některé ženy popisují, že seznamování se od seznamování heterosexuálního nijak neliší:

*Karmínová: S jednou jsem se seznámila na diskotéce, s další přes kamarádku, s další v práci, no to stačí. Tak se seznamuješ většinou, že někoho prostě potkáš. Nebo jdeš s někým někam, tam poznáš zase někoho třeba. **Jako zatím jsem nikoho třeba nesháněla nebo jsem se neseznamovala přes internet nebo tak. Nebo na zájezdech. /Jména společných přátel/ se poznaly takhle na jednom vodáckém zájezdu...***

*Jsem se snažila asi nějak zaujmout. Psala jsem si s ní. **Tak asi jako normální lidi se seznamují. V tomhle jakoby nějaký rozdíl není, jestli seš hetero nebo homo.***

Karmínová zde popisuje způsoby, které jsou stejně tak běžné u heterosexuálů jako u homosexuálů, takže v tomto ohledu se seznamování neliší. Dále se vymezuje k seznamování přes internet (její potřeba se vůči tomu vymezit naznačuje, že je to pro lesby častý způsob seznamování), kterému se ještě budu věnovat dále v tomto oddíle. Určité specifikum seznamování je schované i v příběhu o seznámení se na vodáckém zájezdu, a to takové, že to byl zájezd jen pro ženy, a to zejména s neheterosexuální sexuální orientací.

Podobnost zdůrazňuje i Šedá, jen dodává: *Mně jenom přijde, že já jako lesba mám daleko menší výběr. S tím, že musím počítat s tím, že tam můžou být nějaké negativní reakce.*

Strachem z negativních reakcí, na který lze nahlížet jako na jedno ze specifik seznamování, jsem se zabývala už výše (v podkapitole Ne/zjišťování sexuální identity). Dalším specifíkem je, že mé komunikační partnerky při navazování vztahů často narážely na bariéru toho, že ženy, které je zajímaly či zajímají, jsou heterosexuální (viz zmiňovaný menší výběr)⁷¹.

Šedá: *Jako partnerky jsme spolu nebyly. Já jsem se hodně snažila (smích), jsem ji svedla a tím to skončilo (upřesnění o kousek dál v rozhovoru: prostě sexík, nic víc jiného), protože u ní bylo jasné, že ona na to není. A já jsem věděla, že ji s tím nemůžu otravovat. Dost dlouho mne to trápilo a dost dlouho jsem se z toho dostávala asi několik let.*

Bariéru heterosexuality popisuje také Bílá: *Svoji nejdůvěrnější a nejlepší kamarádce jsem to řekla, že se mi líbí a tak jako říkala, že ji to teda těší a lichoť, ale samozřejmě obě moc dobře víme, že ona je jasně heterosexuální a že tam jako to nepůjde.*⁷²

Také Karmínová, podle níž v seznamování lidí rozdíl není, na jiném místě zmiňuje limitovanost sexuální orientace, která je pro ni dost zásadní: *U současné přítelkyně jsem nevěděla dopředu, jestli je teplá ... Já jsem si myslela, že jo. Protože jinak bych ji neoslovila, samozřejmě. Až pak ona mi řekla, že ne.*

Důležitost limitu sexuální orientace je zřejmá z předpokladu, podle něhož by svou partnerku ani neoslovila, pokud by si nemyslela, že je homosexuální orientace.

Opačnou strategii a tedy oslovování pravděpodobně heterosexuálních žen, zvolila Šedá. Rozhodla se „to zkusit“ mezi heterosexuálními ženami, neboť komunitní akce organizované pro lesbické (a bisexuální) ženy vidí jako limitované tím, že na ně chodí stále stejné ženy, jejich množství je omezené a mnohé z nich už jsou zadané. Popisuje, že určitou

⁷¹ Zde by se dalo namítnout, že ani u heterosexuálních vztahů si člověk nemůže být jist sexuální orientací (potenciálního) partnera. Vzhledem k převažující heterosexuálnosti se s tím však jedinci s většinovou sexualitou setkávají mnohem méně často a navíc většinou heterosexuální druhých berou za samozřejmou a proto je ani nenapadne vytvářet si strategie k potvrzení tohoto předpokladu.

⁷² V obou příhodách zároveň lesbická orientace nebyla brána jako stigma a kamarádský vztah to nijak negativně neovlivnilo (Šedá se k tomu vyjadřuje později v rozhovoru).

potřebu blízkosti si může naplnit i s pravděpodobně heterosexuálními kamarádkami, akorát co se týče sexuálního styku, je to více limitované.

Často zmiňovaný způsob seznamování je přes inzeráty, zejména **pomocí internetu**. Přestože seznamování přes internet je rostoucím trendem, u nás se jím zatím nikdo systematicky nezabýval. Podle výzkumu realizovaného v Nizozemí je využívání internetových seznámek čtvrtým nejoblíbenějším prostředkem k seznamování a využívá ho 37% lidí, kteří se chtějí seznámit (Valkenburg, 2007 v Grohol, 2007). U sexuálních menšin je pak jeho využití ještě častější než u heterosexuálních jedinců.⁷³ A to hlavně proto, jak říká Šedá, že mají menší možnost výběru. Navíc pokud ženy nechtějí být považovány za lesby a ke svému okolí v tomto ohledu tedy nejsou upřímné, snižuje jim to šanci nalézt další podobně orientované ženy a navázat s nimi vztah ať přátelský, nebo partnerský (Burke, 2000).

Tazatelka: *Tak ještě na tebe mám pár otázek ohledně partnerských vztahů. Tys vlastně říkala, že teď máš nějakou přítelkyni, jak jste se seznámily?*

Zelená: *Přes internet. Nějak tím, že jsem vlastně jako někdy od dvanácti od třinácti začala brouzdat internet a nebyla možnost se seznámit s nějakou holkou jako v běžném životě, ve škole nebo tak, tak jsem brouzdala na internetu. Sháněla jsem si rande na slepo, to vždycky jako nedopadlo, protože jsme si nesedly. Pak jsem odešla do Prahy na vysokou školu, abych jako měla větší rozhled. No a musím říct, že to bylo teda šílený, protože potom už jsem měla těch inzerátů a těch odpovědí tolik, že jsem už vůbec nestíhala. Takže jsem to různě filtrovala, pak jsem s několika holkama zjistila, že už jsme se viděly třeba třikrát, takhle naslepo.*

Tazatelka: *Takže jako nemáš ani fotku nebo vlastně identifikaci nemáš toho člověka?*

Zelená: *Ne, ne, většinou ne. Jsme si prostě jako na internetu začaly psát, většinou pod nějakým nicknamem a dohodly jsme se, že se sejdeme. Pak už teda jo, později jsem už jako dávala i fotky a už jsem rovnou chtěla i od nich fotky, abych si je jako odfiltrovala, když už*

⁷³ Podle výzkumu realizovaném v Americe homosexuální a bisexuální lidé zveřejňovali své profily na seznamkách častěji než heterosexuální. Z lidí, kteří uvedli, že během posledního roku nějakou seznamku navštívili, svůj profil zveřejnilo 85,4% lesbických žen oproti 73,5% žen heterosexuálních (Lever, 2008).

podle fotky mi nebyly sympatické. Bylo to mnohem jednodušší v tom, že člověk neztrácel čas, když to řeknu hnusně.

Zelená vnímá seznamování přes internet jako prostředek k seznámení se, neboť v běžném životě považovala seznámení za nemožné.⁷⁴ Jednou z výhod internetu je i možnost anonymity - v případě seznámk lze dělat zmíněná rande naslepo. Na druhou stranu seznamování se naslepo je časově náročné, proto později Zelená změnila strategii a začala dávat k dispozici fotky a zároveň je i vyžadovat od druhých. Později zmínila další specifikum seznamování přes internet:

Tazatelka: A jak jsi říkala, že jsi mněla ty vztahy různě ty krátký, tak proč jste se rozpadávaly?

*Zelená: Většinou to nakonec bylo tak, že to byla vdaná ženská, anebo to byly holky, které to chtěly zkusit. Protože to neměly v hlavě vůbec srovnaný, jestli jsou nebo nejsou lesby. A já jsem ztrácela trpělivost být jako pokusnej králik jestli jo nebo ne. Fakt už mne to pak začalo jako dost štvát a ve chvíli, kdy mi ta holka řekla. "No já vlastně nevím, jestli jsem teda jako na holky nebo ne." Tak jsem prostě zdrhala, protože to nemělo cenu. Protože to pro mne akorát bylo děsný trápení a pro ni to bylo jako experiment, aby si to jako vyzkoušela, o. Jo prostě to byly takový ty krátký vztahy no, kdy o sobě na internetu tvrdila, že je lesba a že chlapa nikdy, a pak najednou člověk zjistil, že támdle má ještě nějaké kamarády, se kterýma teda občas jako spí a takovýdle. Tak to už na mne bylo moc, no. Anebo byly vdaný, takže to zase byla taková bokovka, že si kompenzovaly něco, co jim manžel jako nedokázal dát, nějaké něžnosti nebo romantiku. A já jsem nechtěla být na té druhé koleji. Já jsem chtěla mít normální, trvalej, dlouhodobej vztah a ne na někoho čekat až přijde z práce, obstará manžela, obstará děti a pak si přijde zacvičit ke mne. **To právě na tom internetu to bylo většinou to vnímání, že jde o nějakej krátkodobej vztah a že je to prostě jenom o tom sexu. A já jsem prostě tohleto nehledala.** Takže mne takhle pod rukou prošlo těch holek docela dost, protože pak když jsem je poznala a zjistila, o co jim jde, tak jsem se s nima prostě rozloučila, no.*

⁷⁴ Zelená žila v malém městě (Ústecký kraj 10 000 a více obyvatel). Obtížností setkávání se s lesbickými ženami v menších městech se zabývá S. K. Burke, když píše o tom, že lesbické komunity se rozvíjely hlavně ve velkých a středních městech (Burke, 2000).

Zde se Zelená dotýká dalšího specifika seznamování přes internet, a sice toho, že ho mnoho lidí používá k hledání krátkodobých vztahů a lze ho využívat k experimentům v rámci sexuálního chování, což Zelená, která hledá vážný vztah, hodnotí negativně.

Náhled na seznamování z jiného úhlu svým vyprávěním nabízí Oranžová:

Tazatelka: *Co jsi dělala v době, když jsi nebyla zadaná, když tě zaujala nějaká žena?*

Oranžová: *Když jsem měla takové to období, když jsem si hledala ty holky, jakože jenom tak na flirt, tak jsem chodila na seznamky, prostě přes inzeráty. Tehdy jsem to tak jako zkoušela, tak jsem se ji snažila dostat do postele a tím jsem si zase jako potvrdila, že to není pro mne. Což bylo ještě před tím přijetím toho a teďka v podstatě nedělám nic, protože jsem zadaná.*

Tazatelka: *A že sis potvrdila, že to tak není, tak jak to myslíš?*

Oranžová: *No, že vždycky tím, že jsem se s ní vyspala, tak jsem si vlastně potvrdila, že mi to nic neříká. Že se mi to až tak nelíbilo a že to jako není pro mne, že to byl jenom úlet a flirt. Až pak vlastně s tou partnerkou se to změnilo, že když jsme se spolu milovaly poprvé, tak naopak jsem chtěla znovu a bylo to ještě hlubší, hezčí a tak.*

Pro Oranžovou byly internetové seznamky místem pro sexuální experimenty⁷⁵. Dalo by se říct, že její přístup byl opačný než přístup Zelené. Chovala se totiž způsobem, vůči němuž se Zelená vymezuje. Zajímavé je i to, jak popisuje, že dokud to zůstalo jen u sexuálního chování, nevedlo to u ní ke změně sebeidentifikace. K té došlo až ve chvíli, kdy do toho vstoupily city.⁷⁶

Poslední specifikum seznamování přes internet zmiňuje Zelená:

⁷⁵ Využití internetu k experimentům v rámci sexuálního chování je zkoumáno hlavně u gayů v souvislosti s riziky přenosu viru HIV. Ve Švédsku se jím zabýval R. Tikkanen a M. W. Ross (Tikkanen, Ross, 2003).

⁷⁶ Zamilovanost jako zlomový bod pro změnu sebeidentifikace pro některé lesby zmiňují už v podkapitole Vznik lesby. Rozdíl je zde to, že Oranžová se považuje za bisexuálku.

Vlastně všechny dlouhodobý vztahy jsem měla přes internet. Tam se člověk víc vyprofiluje. Jako koho hledá a tak se to dává dohromady, než takhle, když se člověk poznává naživo, to trvá dost dlouho než o druhém zjistí některé důležité věci a pak se to rozpadne, no.

Zelená vyjadřuje přesvědčení, že pokud si člověk napíše pravdivě svůj profil, je seznamování přes internet dokonce efektivnější než seznamování naživo.⁷⁷ Takto se seznámila se svou současnou přítelkyní, se kterou už je šest let. Nicméně do jaké míry je tato zkušenost sdílená, se nedá odhadnout.

S již zmiňovaným menším výběrem také souvisí tendence přestěhovat se někam, kde bude větší šance se seznámit, což je jedním z důvodů, proč je v koncentraci LGBTIQ lidí v Praze vyšší, než je v České republice obvyklé. V rámci kvantitativního výzkumu heteronormativity prostoru M. Pitoňák zjistil, že z LGBTIQ lidí žijících v Praze jen 27 % žije v Praze celý život oproti 73 %, kteří se do ní přistěhovali. Sexuální orientace měla na přestěhování do Prahy vliv pro 40% přistěhovaných (pro polovinu z nich – tedy 20 % - šlo o důvod vedlejší) (Pitoňák 2011). V mém výzkumu je převaha žen žijících v Praze, ačkoliv jen dvě z mých komunikačních partnerek z Prahy pochází (a z nich jedna se naopak přestěhovala z Prahy pryč)⁷⁸. Proto bych na tomto místě chtěla zahrnout reflexi toho, **čím je Praha specifická** a zda pro přestěhování do Prahy hrála u mých komunikačních partnerek jejich lesbická identita roli.

Lepší možnost seznámení, zmiňovali jako jeden z důvodů přestěhování do Prahy Zelená a Šedá.

Obě tyto ženy zdůrazňují jako výhodu Prahy větší různorodost a možnost si vybírat přátele a činnosti, stejně jako větší pravděpodobnost seznámení. Zelená navíc zdůrazňuje, že v Praze může potkávat lesby z různých koutů republiky nebo i z jiných zemí (později povídá o ženách z Polska a ze Slovenska s tím, že tam to jako lesby mají daleko těžší).

Fakt, že je v Praze většina leseb přistěhovaných zdůrazňuje i Modrá, která to však zmiňuje v souvislosti s tím, že ona sice v Praze nějaký čas strávila, ale teď se raději s partnerkou usadila v městě v Plzeňském kraji.

⁷⁷ Tato efektivita je však závislá i na pravdivosti profilů druhých – „když kdy o sobě na internetu tvrdila, že je lesba a že chlapa nikdy a ve skutečnosti to tak nebylo,“ efektivita seznamování byla daleko nižší.

⁷⁸ Přibližné informace o místě narození a momentálního pobytu mých komunikačních partnerek jsou k dispozici v příloze č. 5.

Modrá: *Když jsem jezdila do Prahy tak jsem se tam poznala s různými lidmi a zjistila jsem, že z těch dvaceti co tam znám, je z Prahy jeden. Protože buď tam jedou hledat přítelkyni, nebo se ztratit do davu, žít prostě anonymně no a já prostě jsem si řekla, že to takhle nechci.*

Obdobně jako Modrá, také Oranžová a Žlutá reflektují anonymitu Prahy: Oranžová: *Praha ta je asi nejtolerantnější, tady se toho ztratí.*

Žlutá: *V Praze lidi moc neřeší druhé, jednou jsme jeli tramvají po Praze v kostýmech a čekala jsem, že se lidé budou třeba smát, podívat. A oni vůbec nereagovali. Když se dvě holky vedou za ruku, tak je to takové normální, to nikdo neřeší.*

Hlavními specifiky Prahy v souvislosti s lesbickou orientací jsou z pohledu mých komunikačních partnerek lepší možnost najít si partnerku a větší anonymita, nebo také větší nezájem okolí vůči odlišnému chování. Nicméně musím dodat, že kromě Zelené uváděly komunikační partnerky jako hlavní motivaci, proč žít v Praze, jiné důvody, a to zejména možnost lepšího pracovního uplatnění a většího kulturního vyžití. Pro některé z nich lesbická orientace nehrála v rozhodnutí žít v Praze vůbec žádnou roli (například Oranžová se do Prahy přestěhovala dlouho předtím, než se vůbec začala považovat za bisexuální). Karmínová, která se v Praze narodila, se dokonce kvůli partnerce naopak odstěhovala z Prahy pryč.

V této kapitole jsem dále ukázala, že navazování a udržování lesbických vztahů je podle mých komunikačních partnerek dosti podobné tomu, co pozorují u vztahů heterosexuálních. Na druhou stranu však musí čelit některým specifickým problémům a omezením spojeným s převažující heterosexuální. Některé zmiňují strach z toho, že je na základě jejich lesbické orientace kamarádka odmítne, a to nejen přejít do partnerského vztahu s ní, ale i že ji kvůli její sexuální identitě odmítne jako kamarádku (tato obava se však žádné z mých komunikačních partnerek nepotvrdila).

Očekávala jsem, že se s převládající heterosexuální budou vypořádávat nějak strategicky. V tomto ohledu se však ženy značně různí. Některé jsou přesvědčené, že zda je žena lesba poznají, jiné se snaží nějak opatrně zeptat a některé se prostě pouštějí do vztahů, aniž by sexuální identitu druhé ženy nějak zjišťovaly. To s sebou potom nese obtíže v rámci vztahu, neboť pokud se partnerka nepovažuje za lesbu, značně to omezuje rozvoj vztahu. Podobně je omezující, pokud partnerka neprošla CO. V takovém případě vztah utajují a

lesbická identita obou (tedy i té, která už CO jinak dříve prošla) se v interakcích projevuje jako stigma.

Mnohé z mých komunikačních partnerek popisovaly, že k seznamování využívají internetových seznamek a to zejména proto, že je tak jednodušší stejně orientované ženy nalézt. Zmiňovanými specifiky tohoto způsobu seznamování jsou možná anonymita, možnost si o druhém přečíst informace dopředu (ty však nemusí být pravdivé) a to, že mnoho žen přes internet hledají spíše jednorázové sexuální vztahy.

11 V rámci rodiny

11.1 Primární rodina

Na tomto místě věnuji ještě trochu prostoru⁷⁹ tomu, jak se svou sexuální identitou nakládají v rámci rodiny. Zejména zasvěcení rodičů je dost možná pro lesby tím nejtěžším.⁸⁰ Podobně pro rodiče může být obtížné přijmout, že jejich dcera je lesba. Někteří autoři mluví o tom, že i rodiče prožívají coming out, v rámci něhož se vyrovnávají se sexuální orientací dítěte (Procházka, 2002, s. 14).

V rámci této práce se jedná o téma dílčí, takže mu budu věnovat méně pozornosti a zaměřím se zejména na to, zda a v čem se lesbická sexuální identita v rámci rodiny projevuje jako stigma.

Oranžová: V rodině to vědí všichni, dokonce i babička devadesátiletá, kde třeba máma měla strach, že té to říct nemůžeme a ta to vzala úplně v pohodě. Dokonce i poznala, kdo to je jenom podle fotky. Ona viděla fotku z promoce, kde byla i přítelkyně a pak dlouho na to se mě ptala: „tak co, Oranžová, už někoho máš?“ „No mám.“ „A kdo to je a co dělá ten chlapec?“ Tak říkám: „No víš babi, když ona je to ženská.“ „Jo a není to ta, co s tebou byla na té promoci? No a já jsem teď o tom četla, že je to teď takový

⁷⁹ Jedná se o určité doplnění, neboť se tím již okrajově zabývám v kapitole: Kdy lesbická identita působí jako stigma.

⁸⁰ České lesbické ženy dle výzkumu J. Talandové považují za nejobtížnější část vnějšího coming outu sdělení rodičům. Na prvním místě obtížnosti je uvedlo 52 % dotazovaných (Talandová v Janošová, 2000:22).

populární, nebo jak to mám říct. No a taky plánujete třeba děťátko?“ Říkám: „no plánujeme.“ No prostě úplně v klidu. Tak to bylo takový jako milý no. Naši to taky vzali. Možná taková nějaká jako širší rodina, se kterými se nestýkám, nebo sestřenice, bratrance, který jsou na Moravě, tam nevím, jestli jim to máma říkala, to si asi nemyslím. Ale prostě to neřeším.

V kapitole o nezasvěcených několik žen zmiňuje dilemata se starší generací. Oranžová měla též strach to říci babičce, ale její obavy se nepotvrdily.

*Oranžová: **Ti co to vědí, se to dozvěděli ode mne. Každému jsem to řekla osobně.** Třeba brácha mi řekl: „No tak nejsem blbej, mě to je jasný už dávno.“ Ségra ta byla úplně v šoku, ta reagovala: „Ježiš a co řeknu dětem?“ Dětem to bylo samozřejmě úplně jedno. Mamka to vzala v klidu. Ta říkala, no jo, tak se ženskou se vždycky líp domluvíš. Já to chápu, to je jasný, že si spolu víc rozumíte, a kdyby tenkrát byla jiná doba, tak já bych asi taky byla se ženskou. A pak mi vyprávěla nějakou svoji zkušenost, když se zamilovala do sousedky. No a táta řekl, že mu to vůbec nevadí, že on se rád podívá na to video se dvěma ženskýma. Tak jsem mu vysvětlila, že ty umělý blondýny s těma dlouhýma, červenýma, umělýma nehty fakt lesby nejsou no a pak tomu dal ještě korunu tím, že kdyby s tím přišel brácha, tak že to asi nerozdejchá, že to ho asi zabije, ale u mne mu to nevadí. No ale dobrý, taky to nějak moc neřešil. Takže v pohodě.*

Jako stigma bisexualitu Oranžové (respektive její vztah se ženou) brala jediná sestra, kterou zjištění vyděsilo, a obávala se, že to nemůže říct dětem (na ně už však tato informace nijak negativně nepůsobila). Ostatní to brali neutrálně. Mamky „kdyby tenkrát byla jiná doba“ naznačuje přesvědčení, že to dříve mělo stigmatizující sílu, ale ta je dnes už výrazně menší. Táta popsal svou stereotypní představu leseb, vůči níž se Oranžová vymezila.

V rámci rodiny o své lesbické orientaci většinou, podobně jako se to vícekrát objevovalo v kapitole stigma, chtějí říkat osobně. Případně to, podobně jako bratr Oranžové, rodinní příslušníci vyzorovali:

*Karmínová: V rodině to bylo tak, že já jsem si vodila tu jednu slečnu domů, tam přespávala. A tak si mne jednou tatínek zavolal a zeptal se mne, jak to teda je a tak jsem mu to řekla, že asi budu lesba. **Nebyli nadšení samozřejmě, ale nedělali scény nebo tak.** Ségra mi řekla, že to tušili, nebo že to vlastně věděli a byli rádi, že jsem jim to řekla.*

U Karmínové její sdílení lesbické orientace ocenili jako projev důvěry. „Samozřejmostí“ toho, že rodiče homosexualitou svého potomka nejsou natčení se zabývá Matějček. Popisuje, že mezi potřebami rodičů v rámci rodičovství je potřeba pokračování svého rodu a se zjištěním o homosexualitě svého dítěte se obávají, že k naplnění této potřeby nedojde. Většinou si také vytvářejí představu o budoucnosti svého potomka, v níž je zahrnuto, že bude mít heterosexuální vztah a zplodí děti. Dalším důvodem můžou být obavy z toho, že v heteronormativní společnosti bude jako homosexuál mít obtížnější život (Matějček, 1989).

Podobně Zelená popisuje, že rodiče její sexuální orientaci asi spíše vyzorovali, neboť měla vylepené plakáty žen kolem postele a celkově z toho, jak ji viděli vyrůstat. Podobně jako dříve Červená (která ji však zmiňovala zejména s přáteli) zmiňuje potřebu o své sexuální orientaci mluvit. Explicitně jim o své lesbické orientaci řekla ve spojitosti se vztahem s tehdejší přítelkyní, což je způsob, který preferuje více žen – v kapitole stigma a podkapitole nezasvěcení zasvěcení rodičů tímto způsobem plánuje Šedá a Červená. Pro babičku bylo obtížné lesbickou identitu vnučky přijmout a byl to vlastně určitý proces, v němž napomohlo, když viděla, že je Červená s přítelkyní šťastná. Podobně jako u Oranžové tedy neheterosexuální identita není stigmatem ani u starší generace.

Jako stigma se lesbická identita projevovала u Šedé, kde na informaci o tom, že je lesba její matka raději zapomněla a nikomu jinému z rodiny o tom Šedá neřekla. Navíc měla strach z přenosu stigmatu. Dále se lesbická identita v souvislosti s rodinou projevovала jako stigma u Červené v tom, jakým způsobem se svou lesbickou identitou zacházela, respektive tím, jak se jí snažila tajit. Ukázkový příklad reakce na lesbickou identitu dcery jako na něco stigmatizujícího pak popisuje Modrá:

Oni to vyhodnotí, že se stala někde chyba, která je třeba u nich, že tě špatně vychovali a takhle najednou mají problém s tebou začít mluvit. Tomu co s tebou řešili vždycky, se začnou vyhýbat, vidíš, že jim jakoby není dobře, sklopí oči. Což tě samozřejmě zraňuje, když je to tvůj táta, ale pořád si říkáš, dám mu čas a pak přijde okamžik, kdy si říkáš, tak buď to prostě zkousne, anebo ne. Že člověk jako se snaží nedělat nic špatného, řekneš mu: „Jsem slušně vychovaná, práci mám dobrou, starám se o sebe, ostudu ti nikde nedělám, jsem samostatná.“ Jenže ono to nestačí, oni chtějí, ať si prostě někde najdu toho chlapa. Toho když si nepřivedeš, tak je všechno špatně. Takže kdybych školu nedodělala, kdybych neměla práci, tak je jim to

jedno. Jejich prioritou je prostě, přived' si toho chlapa. A řekneš jim, ale já bych nebyla šťastná. A jim je to jedno, ale musíš s ním být, protože tak to prostě má být.

Goffman o situaci stigmatizovaných píše, že: „spolupráce stigmatizovaného s normálními na vytváření dojmu, že jeho prokazatelná odlišnost je irelevantní a není jí třeba věnovat pozornost, představuje hlavní okolnost jeho osobního života (Goffman 2003:54).

To dobře popisuje stav, který ve vztahu s rodiči po jejich zasvěcení zažívala Modrá. Rodiče s ní najednou jednali jinak, bylo vidět, že se s dcerou kvůli její lesbické orientaci necítili dobře. Oranžová napřed čekala a pak se je pokoušela přesvědčit, že by měli věnovat pozornost i jiným aspektům její osobnosti. V mysli rodičů však Oranžová byla redukována z osoby celistvé na osobu, která je poskvrněna a jejíž hodnota klesla (Goffman 2003:10). Aby to napravila, chtěli po ní, aby svou lesbickou orientaci naprosto potlačila, skryla její vnější projevy a podvolila se normě – přivedla si chlapa „protože tak to prostě má být.“⁸¹

Důvod, proč lesbická identita bývá v rámci rodiny hodnocena více problematicky, než tomu je s jinými lidmi může být také spojen s tím, že pokud se homosexualita týká někoho vzdáleného, není to tak ohrožující. Pokud se totiž týká někoho v rodině, tak přestává fungovat kognitivní distinkce na my „normální“ a oni „druzí.“ Na my „správní“ a oni „špatní“. A to z toho důvodu, že lesba najednou není někým vzdáleným a cizím, koho lze jednoduše odsoudit, ale členem vlastní rodiny, tedy „my“. K druhým navíc můžeme být nevěšmaví, nezajímat se o ně a nazývat to tolerancí. U člena rodiny je i zavedení takového přístupu daleko obtížnější.

Ke změně k lepšímu ve vztahu s rodiči došlo, až když Modrá s partnerkou vychovává dítě, které si společně pořídily.

Modrá: *Táta se mnou v podstatě pět let nemluvil, byli jsme jen v občasném kontaktu. Se s tím srovnával a pořád dokola mi tvrdil, že se s tím nikdy nesrovná. Moji přítelkyni viděl až teď, po skoro šesti letech. Prolomily se ledy. Nebýt teď'ko toho malýho, tak se to nezměnilo. Ale moje přítelkyně to měla doma úplně stejně, tam já jsem taky mohla až*

⁸¹ Náhled z jiného úhlu nabízí Sobotková, která popisuje, že rodiče homosexuálního dítěte obvykle procházejí pěti fázemi, jimiž jsou: šok, popření, vina, zlost a přijetí (Sobotková, 2007, s. 193-194).

ted'ko, když se narodil malej. A ted' se to všechno úplně otočilo a život je krásnej. Jako je to fajn, ale naši si dali opravdu hodně načas, většinou co znám lidi to poberou rychleji.

Pro pozitivní zlom v přístupu rodičů hrálo zásadní roli narození dítěte. „Prolomily se ledy“ a rodiče obou partnerek přijaly, že mají za protějšek ženu a to už jenom tím, že se s ní seznámily.

Podobně se vyjadřuje Zelená v souvislosti se vztahem s matkou její partnerky:

No mamka, ta si prošla takovým tím cyklem strašnýho odmitání a házela na mě veškerou špínu, nebyly jsme spolu zadobře. Ale ted' se to docela změnilo tím, že se snažíme o to dítě. To byl asi velký posun, protože ona se bála, že nebude mít /jméno partnerky/ děti. A ted', když jsme se začaly snažit o to dítě, tak ona se těší, že bude babička... a doufá, že my jí to dítě půjčíme. Což já bych hrozně ráda... Takže se snaží jako a už mi jako volá, už mi jako píše a doufá, že to jako vyjde a že konečně bude ta babička a že pojede s tím kočárkem.

O dvě stránky výše jsem zmiňovala, že dle psychologa Matějčíčka, jedním z důvodů, proč je přijetí lesbické orientace dcery většinou pro rodiče obtížné, je obava, že dcera nebude mít děti. Tato vyjádření to potvrzují z jiné strany, tedy tím, že pokud se tato obava nenaplní, přijetí lesbické identity dcery to rodičům ulehčí. To, že dítě mají (nebo se o něj s partnerkou pokouší) může dokonce vést k výrazné pozitivní změně v přístupu rodičů. Roli v tom pravděpodobně hraje i jejich motivace být s vnoučetem (za povšimnutí také stojí, že se k vnoučeti vztahují i v případech, že jejich dcera je matkou sociální).

Tím se dostáváme k poslední podkapitole, která se věnuje rodině sekundární.

11.2 Sekundární rodina

V kapitole věnující se stigmatu jsem zmiňovala, že diskreditace stigmatizovaných může být dvojitá. Negativním hodnocením morálním jsem se už zabývala. Druhý důvod odebrání bodů může být ať už více či méně podložené přesvědčení, že stigma jeho nositele z nějakých činností vylučuje⁸² (například slepec nemůže být plavčíkem, neboť by neviděl, že se někdo topí) nebo ho předurčuje k menší efektivitě či úspěšnosti ve vykonávání těchto

⁸² Rozvíjím zde myšlenku, kterou nastínil Goffman při vysvětlování vnímaného ohniska stigmatu (Goffman 2003: 63)

činností. Jediné, z čeho jsou lesby, které mají vztah se ženou, z podstaty své jinakosti vyloučeny, je možnost mít se svým protějškem dítě, jemuž by obě byly biologickými rodiči.⁸³ Pokud tedy spolu dítě mají (ať už skrze to, že jedna z žen se stará o dítě z předchozího vztahu s mužem nebo si ho „pořídí společně“, tedy zajistí, aby jedna z žen otěhotněla), nachází se sociální matka z pohledu biologického ve stejném vztahu k dítěti jako muž, jež se stal otcem dítěti ženy z dřívějšího vztahu, či muž neplodný, jehož žena podstoupí umělé oplodnění. Nicméně z pohledu práva má v takovýchto případech ve srovnání se zmiňovaným mužem pomyslných bodů méně a to bez ohledu na to, zda s partnerkou uzavřela registrované partnerství (pro homosexuály jediný možný právní svazek) či nikoliv. Vůči dítěti tedy v České republice nemůže žádným způsobem získat práva srovnatelná s právy, která může získat daný muž.⁸⁴ V uvedených úryvcích rozhovorů ukáží na to, jakým způsobem se tato přesvědčení o diskreditaci leseb a jejich právní diskreditace⁸⁵ v oblasti rodiny odráží v jejich životech.

Modrá: Protože pak když se normální heterosexuálové začnou do článku, který vyjde na naše téma, a pak si přečtete tu diskuzi, kterou já už mám zakázanou číst, protože tam jsou argumenty jako: co ty buzny pořád chtěj, nejdřív chtěly registrovaný partnerství, teď chtěj adoptovat děti, ať jdou do háje, to teda ten svět dopadne, když děti budou vychovávat dvě mámy nebo dva tátové. Chudáci děti. A takhle to prostě je jako. Já musím říct, že nejsem přesvědčená o tom, že to je v pořádku, že to dítě vychovávají dvě ženy, dva chlapy. Udělaly jsme to taky tak, protože bohužel, máme nějakou tu potřebu toho to dítě mít. Teď čekáme, co se bude dít. Chceme toho malýho vychovat, jak nejlíp umíme, ale jestli nás pak pošle do háje s tím, že jsme ho vychovaly blbě... Nicméně pořád jsem přesvědčená o tom, že když vidím kolem sebe rozpadající se rodiny, tak že jsou rodiny, kde na tom budou děti mnohem hůř, než náš malej. Ty lidi odsuzují něco, o čem nemají žádný informace. Třeba řeší osvojení a lidi to prostě odsuzují a nechtějí to, ale prostě o tom nic neví. Že jde prostě jenom o to, abych já jako nebiologická matka mohla jít s dítětem k doktorovi, abych dostala informace.

⁸³ O trochu méně jednoznačné je vyloučení z možnosti mít naplňující emocionální i sexuální vztah s mužem. Z mých komunikačních partnerek, které sami sebe považují za lesby, by to, dle jejich vyprávění, jednoznačně platilo jen u některých.

⁸⁴ Problematiku práv homosexuálních jedinců kvalitně shrnuje dokument vytvořený pracovní skupinou pro otázky sexuálních menšin ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny MUDr. Džamily Stehlíkové (Stehlíková 2007:21-27).

⁸⁵ Ombusmanka pro lidská práva vyjadřuje, že zákon bránící homosexuálům adoptovat dítě je dokonce protiústavní (Šabatová 2014).

Aby kdyby se partnerce něco stalo, abych mohla malého vychovávat já, když už s ním do té doby třeba deset let budu.

V první části úryvku Modrá reflektuje častý negativní postoj heterosexuálů vůči homosexuálnímu rodičovství. Je zde vidět, že odebrání bodů v souvislosti s rodičovstvím je z pohledu části veřejnosti daleko rozsáhlejší než vychází z biologické podstaty. Je totiž spojeno s morálními soudy o správnosti či nesprávnosti toho, aby lesby děti měly a vychovávaly.⁸⁶ Zajímavá je i nejistota samotné Modré, která ač by se vychovávání dětí v lesbickém partnerství mohlo zdát být dosti liberálním počinem, vlastně zastává názory konzervativní. Zdůrazněná část na konci se vymezuje vůči současné právní diskreditaci sociálního rodiče v rámci homosexuální rodiny.

Zelená se chce s partnerkou registrovat, aby obě měly stejné příjmení jako dítě. V následujícím vyprávění popisuje absenci dalších výhod, které jí to z pohledu práva přinese:

Zelená: Tak to je pro mne takové největší zklamání. Jsem si myslela, že registrované partnerství je něco jako manželství, ale zjistila jsem, že vůbec ne. Že vlastně nám to nedává vůbec žádný práva. Ted' akorát od prvního ledna 2014 aspoň zavedli něco jako společný jmění manželů, nebo jako společný zdanění, ne jmění. Že když budu na mateřský, tak si mne /jméno partnerky/ bude moct odepsat z daní, ženu i s dítětem, ale jinak to žádné výhody nemá.

Tazatelka: *A alespoň v právním vztahu k tomu dítěti?*

Zelená: Vůbec ne. Já vždycky říkám, že až já porodím dítě tak /jméno partnerky/ na něj bude mít asi tak stejné právo, jako kterákoliv jiná ženská v České republice. Ona tím, že budou ve společný domácnosti, tak má sice za povinnost ho vychovávat, vyživovat, ale nemá k němu v podstatě žádná práva, má prostě jenom povinnosti. Což mi přijde úplně šílený. No a to, že vlastně člověk nedostane ani žádný příspěvky, protože se posuzujeme jako společná domácnost, takže se ty dva platy posuzují dohromady. Ale přitom, když člověk chce něco jako

⁸⁶ Pro ilustraci morálních soudů homosexuálního rodičovství může posloužit například článek: *Máte slovo s M. Jilkovou: Mají homosexuální páry adoptovat děti?* (POSPÍŠIL 2004).

od toho státu, tak nedostane nic, tak najednou to není moje partnerka, že jo. Nebo jako najednou nejsme nahlíženy jako rodina.

Jak ukazuje Zelená, instituce registrovaného partnerství zdaleka z hlediska právního neupravuje partnerský svazek srovnatelně s institucí manželství. Největším problémem, který z toho podle mých komunikačních partnerek plyne, je nemožnost toho, aby sociální matka získala právní vztah k dítěti. Oproti nebiologickým otcům v heterosexuálních partnerstvích je tedy nebiologická sociální matka v partnerství lesbickém diskreditována.

12 Závěr

V diplomové práci si kladu otázku, do jaké míry zůstává lesbická identita relevantní jako stigma. V teoretické části jsem ukázala, jakým způsobem je lidská sexualita ovlivňována a formována společností a jak se měnily normy, které sexualitu usměřňovaly, přičemž jsem se také vždy věnovala konkrétně vnímání ženského homosexuálního chování. Dále jsem vysvětlila, jakým způsobem chápu pro řešené téma důležité pojmy, jako jsou kupříkladu sexuální identita a lesba a rozebrala jsem, co znamená „stigma“ a jak se projevuje v životech jeho nositelů a nositelek.

Ve výzkumné části jsem se zpočátku zaměřila na to, co podle mých komunikačních partnerek znamená být lesbou. Ty se shodují v tom, že být lesbou znamená být citově a eroticky přetahována ženami. V míře, do jaké je tato přitažlivost směřována výhradně k ženám se však značně liší: Od toho, že je muži nepřetahují vůbec, přes zpochybňování výhradnosti přitažlivosti k ženám až po zkušenosti se zcela naplněnými vztahy s muži. Většina z nich nespojuje „bytí lesbou“ s nějakým společenským znevýhodňováním. To sice zmiňují, ale převážně proto, aby se vůči němu vymezily. Některé se také vymezují vůči samotnému označení „lesba“, a to buď proto, že to podle nich ve společnosti nese negativní konotace, anebo protože jim toto označení přijde přílišně omezující a nevystihující jejich zkušenost.

Z analýzy rozhovorů vyplývá, že to, zda je lesbická identita zažívána jako stigma, je situační. Pokud žena, která se jako lesba identifikuje, neprošla coming outem, figuruje její skrytá lesbická identita v interakcích jako stigma daleko častěji. Takové ženy totiž čelí napětí

spojenému s neustálou snahou udržovat představu heterosexuální identity. Přitom čím lépe se s lidmi, před kterými udržují zdání heterosexuality, znají, tím více narůstá v jejich vztahu napětí z toho, že jim něco tají. Dá se to vidět jako uplatnění tzv. Thomasova teorému (Thomas a Thomas 1928: 571-572), kdy se svojí lesbickou identitou zacházejí jako se stigmatem a ta se v důsledcích toho jako stigma projevuje.

Naopak pokud lesba své orientaci nepřikládá v jednání s druhými větší důležitost, a tedy se jí nesnaží skrývat a plánovitě zasvěcovat jen některé konkrétní osoby, jako stigma se lesbická identita projevuje jen zřídka. To znamená, že její hodnota pro druhé na základě této charakteristiky klesne jen výjimečně a pokud druzí vědí, že je lesba, většinou to v rámci jejich vztahu nehraje žádnou výraznou roli. Častou reakcí na zjištění, že daná žena je lesba, bývá překvapení. Pro druhé bývá takové zjištění nečekané a nenormální pouze ve smyslu, že to není běžné, takže této jinakosti mají tendenci nějaký čas věnovat pozornost. To samo o sobě však neznámá, že je podle nich lesbická orientace stigmatem. Neboť pro stigma je charakteristické, že kvůli němu jeho nositel či nositelka ztratí v očích druhých hodnotu, k čemuž, alespoň podle vyprávění mých komunikačních partnerek, docházelo výjimečně.

Specifika pro navazování a udržování vztahů jsou spojena hlavně s menším zastoupením lesbických žen ve společnosti. Zatímco heterosexuálně orientované ženy automaticky předpokládají, že muži, kteří je zajímají, jsou také heterosexuálové, ženy lesbické si sexuální orientací druhých žen nejsou nikdy jisté. Jakým způsobem se s tím vypořádávají, je do značné míry individuální. Zatímco některé se snaží navazovat vztahy jen se ženami, které se považují za lesby, jiné v tomto ohledu vůbec nejednají strategicky a chovají se podle citu. Podobně některé lesby zmiňovaly přesvědčení, že sexuální orientaci u žen poznají a jiné to považovaly za nemožné. Několik z mých komunikačních partnerek ve spojitosti se zasvěcením žen, které je zajímaly, zmiňovaly svůj strach z odmítnutí kvůli tomu, že jsou lesby. Žádná z nich se s tím však nesešla.

V rámci partnerských vztahů se ženami, které trvaly na heterosexuální sebeidentifikaci nebo se ženami, které neprošly CO se pak v interakcích s druhými lidmi lesbická orientace obou žen - a to bez ohledu na to, zda už jedna z nich prošla CO - projevovala jako stigma. Utajování vztahu způsobovalo v interakcích s druhými lidmi napětí a skryté partnerky se neustále zaobíraly kontrolou informací. Pokud se navíc o jedné z žen vědělo, že je lesba, bála se ta druhá přenesení stigmatu na svou osobu. Tedy toho, že nebude považována za její kamarádku, ale za její partnerku a tedy za lesbu.

Na tomto místě bych chtěla zmínit ještě jeden aspekt, který zdůrazňovalo několik mých komunikačních partnerek. Zatímco Goffman (Goffman 2003:12) diskreditaci

homosexuálů, a tedy i leseb spojuje jen s negativním hodnocením morálním, dnes se dá mluvit o jejich diskreditaci ještě v jedné souvislosti. A to v souvislosti s přesvědčením, že nemůžou být matkami. Ve svých důsledcích se toto přesvědčení projevuje tak, že pokud matkami jsou (respektive jedna z nich je matkou biologickou a druhá nebiologickou, tedy sociální), z pohledu práva matka sociální nemůže dojít stejného uznání, jakého může dojít nebiologický otec v rodinách heterosexuálních. To se pak odráží i v každodenních situacích, kterým musí čelit.

Co se týká dalšího možného zkoumání v oblasti sexuálních identit, narazila jsem na jeden zajímavý fenomén. Překvapivě často mé komunikační partnerky zmiňovaly ženy, které sice měly ať už výlučně sexuální, nebo dokonce i dlouhodobé partnerské vztahy se ženami, ale přesto trvaly na heterosexuální sebeidentifikaci. Další práce, by se mohly zaměřit na to, jakým způsobem takové ženy nakládají se svou sexuální identitou a jak ji prezentují ve vztahu s druhými lidmi.

Závěrem bych chtěla poděkovat svým komunikačním partnerkám za jejich otevřenost a ochotu sdílet svoje pocity a zkušenosti. Zůstávám s důvěrou, že můj inovativní výzkum stigmatizace spojené s lesbickými identitami bude ženám s touto identitou ku prospěchu. Věřím, že přístup akcentující pohled samotných leseb k jejich sexualitě vnese inspiraci do převažujícího psychologicko-sexuologického způsobu nahlížení sexualit u nás, který je většinou esencialistický. Na základě mého uchopení „stigmatu“ a provedeného výzkumu mohu konstatovat, že zpochybnění premisy stigmatizace leseb je v současné době v České republice na místě.

13 Summary

In my thesis I raise the question to what extent remains lesbian identity relevant as stigma. In the theoretical part, I showed how human sexuality is influenced and shaped by society and how the norms which used to regulate it have changed, with focus on the female homosexual behavior. I also explained my understanding of the terms important for this topic such as, for example, „sexual identity“ and „lesbian“ and I defined what the term „stigma“ means and how it manifests in the lives of its bearers.

In the research part, I initially focused on what it means to be a lesbian according to my communication partners. They agree, that to be a lesbian means to be „emotionally and erotically attracted to women“. The extent to which this attraction is directed exclusively to women, however, varies considerably: from not being attracted to men at all, through questioning the exclusivity of attraction towards women, to having experienced a completely fulfilled relations with men. Most of them do not associate „being a lesbian" with a social disadvantage. They do mention it, however mainly to define to it. Some also define themselves against the label „lesbian", either because it carries a negative connotation according to them, or because they find this designation too restrictive and not fitting their experience.

The analysis of the interviews shows that whether a lesbian identity is experienced as a stigma, is situational. If a woman who identifies as a lesbian did not come out, her hidden lesbian identity figures as a stigma in interactions more often. That happens because such a woman faces a tension from a constant effort to maintain the appearance of her heterosexual identity. Whereas the better she knows the people in front of whom she maintains the appearance of heterosexuality, the more tension emerges from the fact that she is hiding something. It can be seen as an assertion called Thomas theorem (Thomas and Thomas 1928: 571-572), where she treats her lesbian identity as if it was a stigma and as a consequence it does manifest itself so.

Conversely, if a lesbian does not make an issue of her sexual orientation while interacting with others and therefore does not try to hide it and initiate others in a strategic way, lesbian identity rarely happens to approve as a stigma. That means that her value in the eyes of others decreases rarely and when others know that she is a lesbian it usually plays no significant role in their relationship. A common reaction to the discovery that a given woman is a lesbian, is a surprise. For others, such a finding is unexpected and abnormal only in the sense that it is uncommon, so they tend to pay attention to this otherness for some time. Since a stigma is defined by devaluation of its bearer, this in itself does not mean that a lesbian orientation is stigmatizing according to them.

Creating and maintaining lesbian relationships is specific, because there is a small number of lesbian women in the society. While heterosexual women assume that men who are attractive for them are heterosexual as well, the lesbian women can be never sure of the orientation of their counterparts. The way they deal with this is highly individual. While some connect only with clearly lesbian women, others do not behave strategically, but rather intuitively. Moreover some women were convinced they can assess the sexual orientation of

a newly met woman, others held this for impossible. Some of my communication partners also felt afraid to come out to an attractive woman, due to their fear of rejection. Interestingly, none of them has experienced it.

In relationships with women, who insisted on their heterosexual self-identification or with women who did not undergo their coming out has their homosexual orientation appeared as a stigma for both partners, regardless of the fact that one of the partners has already come out. The hiding of the relationship has created a tension in interaction with others and the hiding partner has always tried to control the information. Moreover, if one partner was openly lesbian, the other usually feared the transference of the stigma. She feared she would not be considered her lesbian partner's friend but a lesbian as well.

Here I would like to mention another aspect many of my communication partners have mentioned. While Goffman (Goffman 2003:12) mentions the discrediting of homosexuals only in the moral sense, we need to add their discrediting as parents. The common belief, that lesbians cannot be mothers is discriminating them. If one partner is a biological mother and the other only a social mother, the social mother cannot attain the same legal rights as a non-biological father in a heterosexual partnership. This creates great difficulties in their everyday lives.

Furthermore, while researching the sexual identities I found another interesting phenomenon: quite often my communication partners mentioned women, who had either purely sexual or even long term relationships with women but insisted on their heterosexual self-identification. There could be further research conducted on the question how do these women perceive their sexual identity and how they present it in relationships with others.

In conclusion, I would like to thank my communication partners for their openness and willingness to share their feelings and experiences with me. I trust that my innovative research of stigmatization of women with lesbian identity will benefit them. I believe that my approach of building on the lesbian's self-perception of their sexuality will inspire the usual essentialistic psychological-sexuological understanding of this phenomenon. Based on my defined understanding of stigma and my research, I conclude that questioning the stigmatization of the lesbians in the Czech Republic is legitimate.

14 Zdroje

BEM, Sandra Lipsitz. *The lenses of gender: transforming the debate on sexual inequality*. London: Yale University Press, 1993, xii, 244 s. ISBN 03-000-6163-3.

BEŇOVÁ a kol. Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR. Úřad vlády ČR, Praha, 2007, 72 s.

BERGER, Joseph, Bernard P COHEN a Morris ZELDITCH, 1972. Status Characteristics and Social Interaction. *American Sociological Review* [online]. roč. 37, č. 3, s. 241–255. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2093465>

BERGER, Peter L a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, 214 s. ISBN 80-859-5946-1.

BURKE, S.K. In search of lesbian community in an electronic world. *Cyberpsychology & behavior*. 2000, Vol 3, No 4. Dostupné z databáze ProQuest.

BUTLER, Judith. *Trampoty s rodou: feminizmus a podryvanie identity*. 1. vyd. Bratislava: Aspekt, 2003, 222 s. Knižná edícia feministického kultúrneho časopisu Aspekt. ISBN 80-855-4941-7.

BUZAN, Tony a Barry BUZAN. *Myšlenkové mapy: probud'te svou kreativitu, zlepšete svou paměť, změňte svůj život*. Vyd.1. Brno: Computer Press. 2011, 213 s. ISBN 978-80-251-2910-4.

BYRNE, Michelle M. (U.S.Department of education), 1998. *Hermeneutics 101* [online]. Dostupné z: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED427988.pdf>

CARON, Sandra L a Marjorie ULIN. Closeting and the quality of lesbian relationships. *Families in Society* [online]. 1997. roč. 78, č. 4, s. 413–419. ISSN 1044-3894. doi:10.1606/1044-3894.799

CASS, V. C. Homosexual identity formation: a theoretical model. *Journal of Homosexuality*. 1979, 4 (3).

CRAWLEY, Sara L. a K. L. BROAD. “Be Your(Real Lesbian)Self”: Mobilizing Sexual Formula Stories through Personal (and Political) Storytelling. *Journal of Contemporary Ethnography* [online]. 2004. roč. 33, č. 1, s. 39–71. ISSN 08912416. Dostupné z: doi:10.1177/0891241603259810

COYLE, A. Developing lesbian and gay identity in adolescence. COLEMAN J, a ROKER D. *Teenage sexuality: health, risk and education*. London: Harwood Academic. 1998.

DIAMOND, Lisa. M. a SAVIN-WILLIAMS, R. C. Explaining diversity in the development of same- sex sexuality among young women. *Journal of Social Issues*, 2000, 56.

DIAMOND, Lisa M. *Sexual fluidity: understanding women's love and desire*. 1st Harvard University Press pbk. ed. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2009. ISBN 978-067-4032-262.

FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Věrovany: Jan Piszkiwicz, 2004. 159 s. ISBN 80-867-6806-6.

FRA AGENCY. EQUALITY EU LGBT survey. European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey Results at a glance [online]. 2013. ISBN 9789292391737. doi:10.2811/37741

HEREK, Gregory M, Regina CHOPP a Darryl STROHL. Sexual Stigma : Putting Sexual Minority Health Issues in Context. The health of sexual minorities [online]. 2007. s. 1–28. Dostupné z: doi:10.1007/978-0-387-31334-4_8

HEREK, Gregory M. Beyond "Homophobia": Thinking about sexual prejudice and stigma in the twenty-first century. *Sexuality Research and Social Policy* [online]. 2004. roč. 1, č. 2, s. 6–24. ISSN 1868-9884. Dostupné z: doi:10.1525/srsp.2004.1.2.6

GAGNON, John H, William SIMON. *Sexual conduct: the social sources of human sexuality*. 2nd ed. New Brunswick [N.J.]: AldineTransaction, c2005, xxvii, 348 p. ISBN 02-023-0664-X.

GIDDENS, Anthony. *Introduction to sociology*. 8th ed. New York: W.W. Norton, 2012, xxiii, 633 p. ISBN 978-039-3912-135.

GIDDENS, Anthony a Simon GRIFFITHS. *Sociology*. 5. ed., Cambridge, UK: Polity Press, 2006. ISBN 978-074-5633-787.

GOLDEN, C. Diversity and variability in women's sexual identities. Boston Lesbian Psychologies Collective (Eds.), *Lesbian psychologies: explorations and challenges*. Urbana, IL: University of Illinois Press, 1987.

GREEN, Sarah F. *Urban amazons: lesbian feminism and beyond in the gender, sexuality, and identity battles of London*. New York: St. Martin's Press, 1997.

Grohol, J. B. (2007). Who's online dating. [online]. Dostupné z: <http://psychcentral.com/blog/archives/2007/12/18/whos-online-dating/>

Hacker Hana. *Lesby-by-by: Aspekty politiky identit*. Bratislava: Aspekt, 2004. ISBN 808554945.

JANOŠOVÁ, P. *Homosexualita v názorech současné společnosti*. 1. Vyd. Praha: Karolinum, 2000. 218 s. ISBN 80-7184-954-5.

KAHN, M. J. Factors affecting the coming out process for lesbians. *Journal of Homosexuality*, 1991, 21(3).

LEVER, J. GROV, Ch. ROYCE, T., GILLESPIE, B.J. (2008) Searching for love in all the „Write“ places: Exploring internet personale use by sexual orentation, gender and age. *International Journal of sexual health*, 2008, 20(4).

Lesbian psychologies: explorations and challenges. 1987. Urbana: University of Illinois Press. ISBN 02-520-1404-9.

LEWIS, L. A. The coming-out process for lesbians: integrating a stable identity. *Social Work*, 1984, 29.

LINK, Bruce G. a Jo C. PHELAN. Conceptualizing Stigma. *Annual Review of Sociology* [online]. 2001. roč. 27, č. 1, s. 363–385. ISSN 0360-0572.

LONG, P., 2004. Politics of Sexuality. *Feminist Theology* [online]. roč. 12, č. 2, s. 187–202. ISSN 0966-7350. doi:10.1177/096673500401200206

MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha, Avicenum 1989. ISBN 08-056-89.

MARKOWE, L a, 2002. Commentary - Lesbian and gay identity: European perspectives. *Journal of Community & Applied Social Psychology* [online]. roč. 12, č. 3, s. 223–229. ISSN 1052-9284. Dostupné z: doi:10.1002/casp.674

MONTEFLORES, Carmen a SCHULTZ, Stephen J. Coming Out: Similarities and Differences for Lesbians and Gay Men. *Journal of Social Issues*. 1978, 34(3).

MUNKOVÁ, Gabriela. 2001. *Sociální deviace: (přehled sociologických teorií)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 134 s. ISBN 8024602792.

NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Matky kuráže: lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti*. Vyd. 1. Brno: Sociologické nakladatelství (SLON) ve spolupráci s Masarykovou univerzitou, 2011, 119 s. Studie (Sociologické nakladatelství), sv. 68. ISBN 978-802-1056-480.

PECHOVÁ, Olga, nedatováno. *Homofobie, heterosexismus, diskriminace sexuálních minorit? Olga Pechová* [online]. [cit. 2014-05-09]. Dostupné z: <http://www.mkc.cz/uploaded/antidiskriminace/Homofobie.pdf>

PFEFRLOVÁ, Lenka. Narativní konstrukce bisexuální identity v příbězích žen [online]. 2008 [cit. 2015-05-09]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Ivo Čermák. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/75057/fss_m/>.

PLUMMER, Kenneth. *Telling sexual stories: power, change, and social worlds*. New York: Routledge, 1995, xii, 244 p. ISBN 04-151-0296-0.

PLUMMER, Kenneth. *Sexual stigma: an interactionist account*. London: Routledge and Kegan Paul, 1975.

PLUMMER, K. *Modern homosexualities*. New York, Routledge, 1992.

POLÁČEK, František. *Československé trestní zákony platné v zemích České a Moravskoslezské*. V Praze: V. Linhart, 1946.

POLÁŠKOVÁ, Eva. *Plánovaná lesbická rodina: klíčové aspekty přechodu k rodičovství*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-802-1050-136.

PROCHÁZKA, I. *Coming out: průvodce obdobím nejistoty, kdy kluci a holky hledají sami sebe*. Brno: STUD, 2002.

PUTNA, Martin C. 2012. *Křesťanství a homosexualita: pokusy o integraci*. Vyd. 1. Praha: Torst, 161 s. ISBN 978-807-2154-340.

SANDERS, G L a I T KROLL. Generating stories of resilience: helping gay and lesbian youth and their families. *Journal of marital and family therapy* [online]. 2000, roč. 26, č. 4, s. 433–442. ISSN 0194-472X. Dostupné z: doi:10.1111/j.1752-0606.2000.tb00314.x

SEIDL, J. *Od žaláře k oltáři: emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti*. Brno: Host. 2012.

SLOBODA, Zdeněk. Pride: Propagace homosexuality, projev hrdosti na utlačovanou identitu, nebo velká párty?. *Gender, rovné příležitosti, výzkum: Otevřené hranice sexualit.* 2013, roč. 14, č. 2.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Vyd.2. Praha: Portál, 2007. 224s. ISBN 978-80-7367-250-8

SOKOLOVÁ, Věra - Reprezentace gayů a leseb v mainstreamových vizuálních médiích. In *Mediální obraz leseb a gayů*, Jan Kout, Aleš Rumpel a Martin Strachon, eds. (Brno: STUD, 2006): 3-7.

SOKOLOVÁ, Věra - Otec, otec a dítě: gay muži a rodičovství. Věra Sokolová. In: *"Miluji tvory svého pohlaví" : homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí / Pavel Himl, Jan Seidl, Franz Schindler (edd.)* Praha : Argo, 2013 s. 555-595.

STAFFORT, MC a RR SCOTT. 1986. Stigma deviance and social control: some conceptual issues. AINLAY, Stephen C, Gaylene BECKER a Lerita M COLEMAN. *The Dilemma of difference: a multidisciplinary view of stigma*. New York: Plenum. ISBN 0306423049.

STEHLÍKOVÁ, Džamila a kolektiv. *Analýza situace lesbické , gay , bisexuální a transgender menšiny v ČR* [online]. [cit. 2015-04-08]. 2007 Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/sexualni-mensiny/ANALYZA_final.pdf

ŠUBRT, Jiří. 2010. *Soudobá sociologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 383 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 978-802-4617-893.

TATTERSALL C. et al Mind mapping in qualitative research. *Nursing Times*; 107: 18, [online]. [cit. 2015-05-09]. 2011. Dostupné z: <http://www.nursingtimes.net/nursing-practice/clinical-zones/educators/mind-mapping-in-qualitative-research/5029215.article>

THOMAS, W.I. a THOMAS, D.S. *The child in America: Behavior problems and programs*. New York: Knopf, 1928.

TIKKANEN, R., ROSS, M. W. *Technological tearoom trade: characteristics of swedish men visiting gay internet chat rooms. AIDS education and prevention*, Guilford press, 2003, 15(2)

VOŠMIK, Josef. Regulace sexuálního chování jedince jako politikum (na základě analýzy úpravy v ČR). Praha, 2014. 146 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí diplomové práce Mgr. Ing. Olga Angelovská.

WEST, Candace a Don H. ZIMMERMAN. Dělat gender: Doing gender. *Sociální studia* [online]. 2008, č. 1 [cit. 2014-01-15]. Dostupné z: <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080911125531.pdf>

WINTR, Jan (Gender Studies), 2009. Analýza české právní úpravy osvojení dítěte gayi, lesbami a bisexuálními lidmi ve světle práva Evropské unie a Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách [online]. [cit. 2014-02-13] Dostupné z: http://www.diskriminace.cz/do-sexualni/gay_lesbicke_rodicovstvi.phtml

Další zdroje:

Duhová vlajka - kde se vzala? 2012. *Fresh gay magazine* [online]. [cit. 2015-05-09]. Dostupné z: <http://www.freshgaymag.cz/cz/news/read/38/>

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY. 2015. *Srovnal jsem si, že jsem gay. A teď chci děti, říká muž, který žene adopce k soudu* [online]. [cit. 2015-05-13]. Dostupné z: <http://archiv.ihned.cz/c1-63933400-srovnal-jsem-si-ze-jsem-gay-a-ved-chci-deti-rika-muz-ktery-zene-adopce-k-soudu>

JANSOVÁ, Petra. 2014. *Historik: Léčba homosexuality byla československá specialita* [online]. [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: <http://magazin.aktualne.cz/historik-lecba-homosexuality-byla-ceskoslovenska-specialita/r~27580b4a17fb11e484a50025900fea04/>

KOHUT, Andrew & Collective. The Global Divide on Homosexuality: Greater Acceptance in More Secular and Affluent Countries.[online]. [cit. 2014-12-18]. Dostupné z: <http://www.pewglobal.org/files/2013/06/Pew-Global-Attitudes-Homosexuality-Report-FINAL-JUNE-4-2013.pdf>

PECHOVÁ, O. Homofobie, heterosexismus, diskriminace sexuálních minorit? [online]. [cit. 2015-05-03] <<http://www.mkc.cz/uploaded/antidiskriminace/Homofobie.pdf>>

POSPÍŠIL, Ignác. 2004. Máte slovo s M. Jílkovou: Mají homosexuální páry adoptovat děti? *Duše a hvězdy: Časopis psaný katolíky především pro katolíky* [online]. [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: <http://www.duseahvezdy.cz/2014/09/05/mate-slovo-s-m-jilkovou-maji-homosexualni-pary-adoptovat-deti/>

PROCHÁZKA, Ivo a Helmut GRAUPNER. Historie právních postojů k homosexualitě. In: [online]. [cit. 2014-12-17]. Dostupné z: <http://www.ecn.cz/PRIVATE/logos/pravhist.htm>

STEHLÍKOVÁ, D. a kol. Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR [online]. 2007 [cit. 2015-03-01] http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/sexualni-mensiny/ANALYZA_final.pdf. Praha: Úřad vlády ČR.

Šabatová- Zákon brání homosexuálům adoptovat dítě je protiústavní. In: *ČT24*[online]. [cit. 2014-10-28]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/281830-sabatova-zakon-branici-homosexualum-adoptovat-dite-je-protiustavni/>

15 Seznam příloh

Příloha č. 1: Myšlenková mapa výzkum 1 (obrázek)

Příloha č. 2: Myšlenková mapa výzkum 2_Stigma (obrázek)

Příloha č. 3: Otázky k rozhovoru_kostra (text)

Příloha č. 4: Souhlas se zpracováním osobních údajů (text)

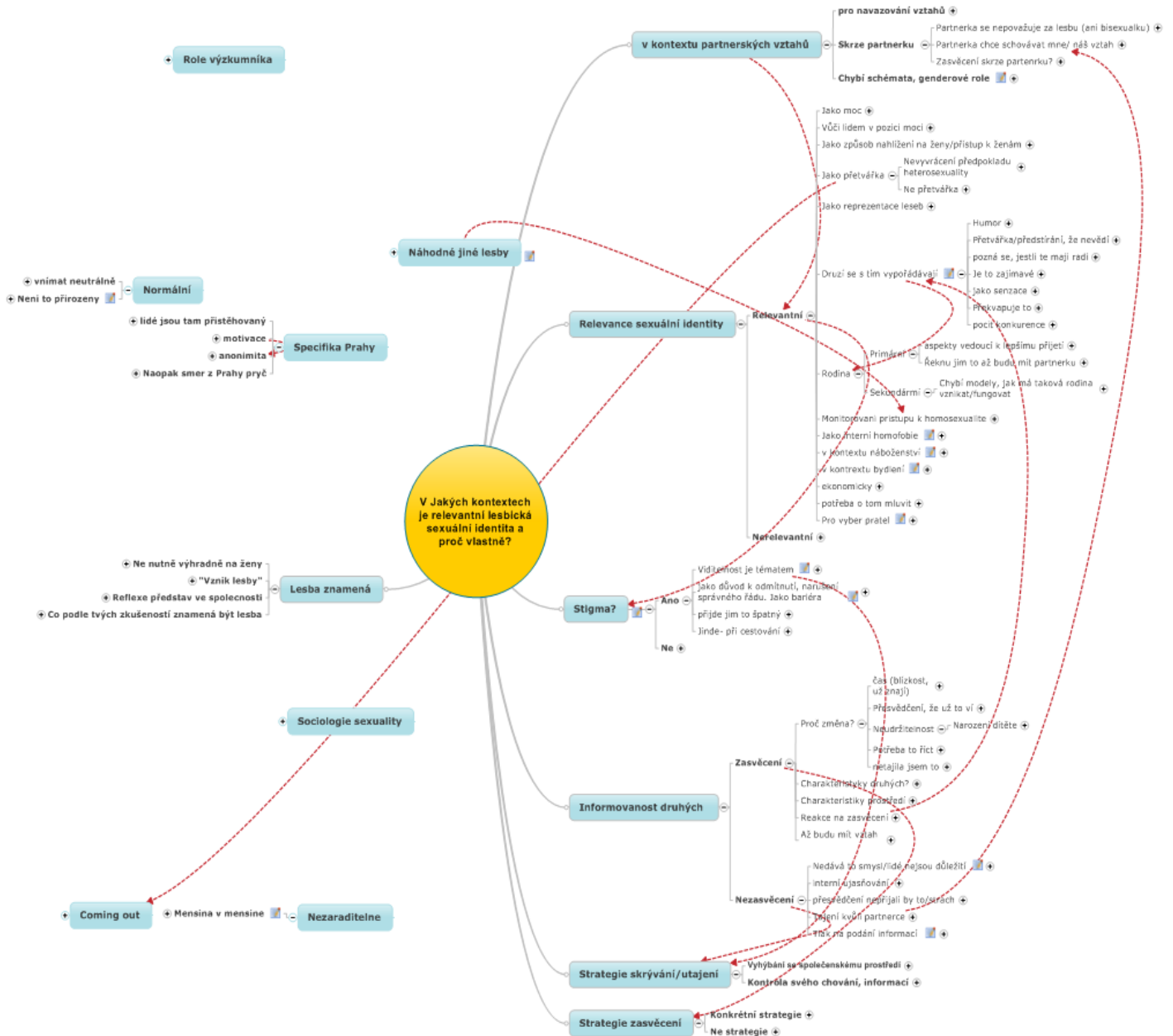
Příloha č. 5: Prosba o rozhovor (text)

Příloha č. 6: Komunikační partnerky (tabulka)

16 Přílohy

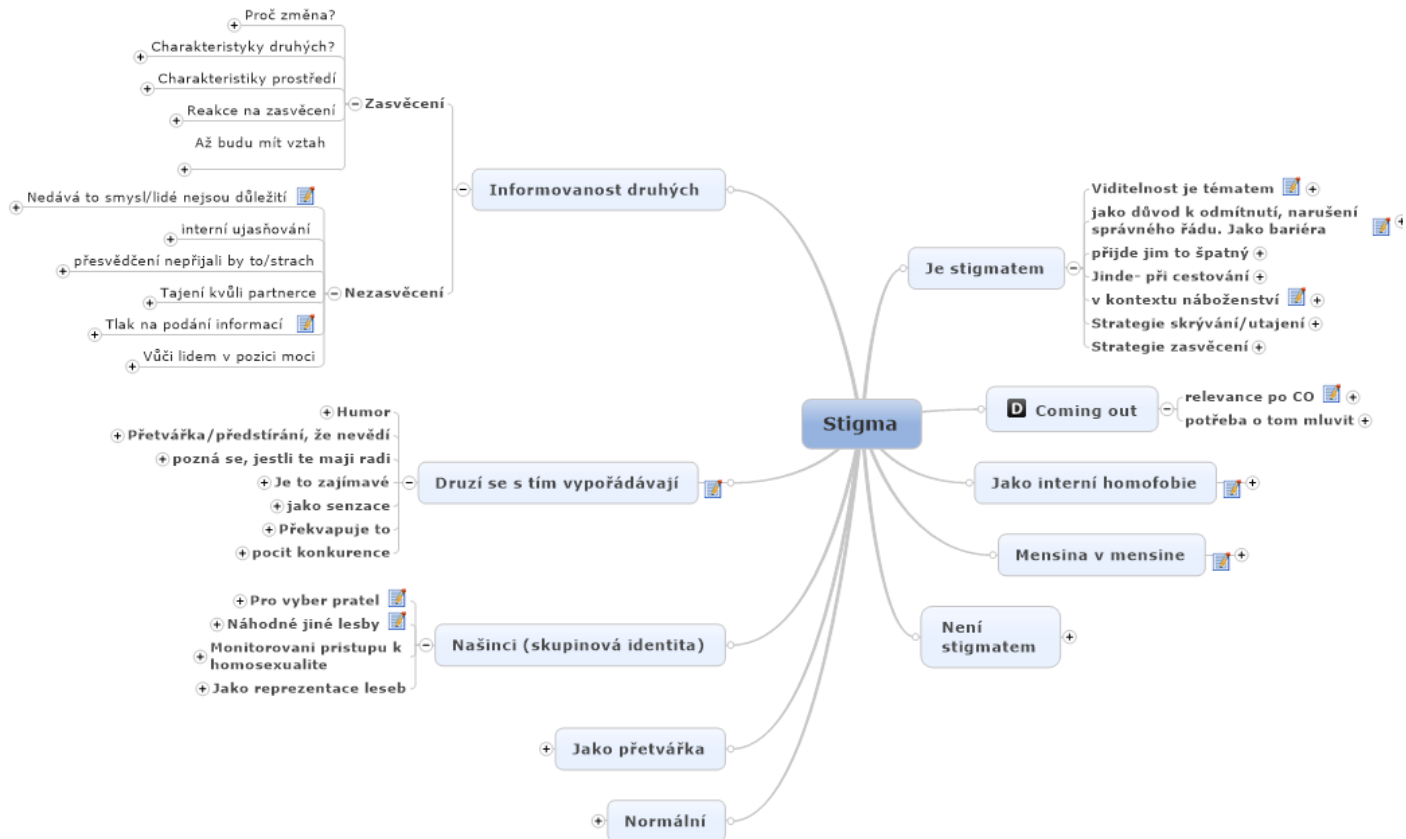
Příloha č. 1: Myšlenková mapa výzkum 1 (obrázek)

Každé „+“ v kroužku odkazuje k dalším informacím, nicméně přiložit zde celou mapu není z prostorových důvodů možné a stejně tak by to nebylo vhodné kvůli ochraně informací o mých komunikačních partnerkách, neboť v mapě je uvedeno příliš mnoho citací.



Příloha č. 2: Myšlenková mapa výzkum 2_Stigma (obrázek)

Každé „+“ v kroužku odkazuje k dalším informacím, nicméně přiložit zde celou mapu není z prostorových důvodů možné a stejně tak by to nebylo vhodné kvůli ochraně informací o mých komunikačních partnerkách, neboť v mapě je uvedeno příliš mnoho citací.



Příloha č. 3: Otázky k rozhovoru_kostra (text)

I: Příběh „sebeuvědomění“

Kdy si sama sebe začala považovat za lesbu a jak to probíhalo? Vyprávěj mi prosím příhody, kdy tě to napadlo.

A jak to bylo dřív? („vnitřní podotázka“: Proč podle nich došlo ke změně?)

Změnil se (tvou jinou sebedefinicí) nějak tvůj každodenní život?

II. Sebereflexe a reflexe okolí

Co podle tvých zkušeností znamená být lesbou?

Vědí o tobě lidé, že jsi lesba?

Kdo to o tobě ví? Z jakých jsou ti lidé prostředí (škola, práce, volný čas, rodina i ta širší)?

Jak se to dozvěděli?

Jak na to reaguje tvé okolí? Ovlivňuje to jejich chování vůči tobě? Napadlo tě někdy, že bys chtěla, aby to ne/věděli? Říkala sis někdy, že kdyby ne/věděli, že jsi lesba, tak by mluvili/jednali jinak? (Vyprávěj mi prosím příhody, kdy tě to napadlo)

Pokud to okolí neví – Proč to nevědí? Proč to nezveřejníš? Vadí ti něco na představě, že by to okolí vědělo? Jaké to má následky? Co z toho vyplývá?

Jak si myslíš, že druzí vnímají lesby?

III. Partnerství

Ještě na tebe mám pár otázek ohledně partnerských vztahů.

Máš teď nějakou přítelkyni? Jak jste se seznámily?

Jakým způsobem se seznamuješ? Přijde ti to snadné nebo spíš nesnadné?

Co děláš (cos dělala v době, kdy jsi nebyla zadaná), když tě zaujme nějaká žena?

Příloha č. 4: Souhlas se zpracováním osobních údajů (text)Souhlas se zpracováním osobních údajů – výzkum leseb v naší společnosti

Definice osobních údajů podle zákona 101/2000 Sb.:

Pro účely tohoto zákona se rozumí

a) osobním údajem jakákoliv informace týkající se určeného nebo určitelného subjektu údajů. Subjekt údajů se považuje za určený nebo určitelný, jestliže lze subjekt údajů přímo či nepřímo identifikovat zejména na základě čísla, kódu nebo jednoho či více prvků, specifických pro jeho fyzickou, fyziologickou, psychickou, ekonomickou, kulturní nebo sociální identitu,

Účelem zpracování osobních údajů je výzkum prováděný v rámci diplomové práce Pavly Kalinové na FSV UK.

Rozhovor s Vámi bude nahráván. Nahrávka a získané informace o Vás budou důvěrné. Nahrávka bude částečně přepsána a to tak, aby přepis neobsahoval žádné osobní údaje. Máte právo vyžádat si diplomovou práci, stejně jako částečný přepis rozhovoru, což Vám pak bude zasláno e-mailem. Pokud nebudete spokojena se zpracováním Vašich osobních údajů v těchto dokumentech, máte právo v nich požadovat úpravy.

Souhlasím se zpracováním osobních údajů za podmínek uvedených výše.

Jméno.....

Datum.....

Podpis.....

Příloha č. 5: Prosba o rozhovor (text)

Dobrý den,

chtěla bych Vás poprosit o rozhovor pro můj výzkum, který se bude zabývat lesbami v naší společnosti. Výzkum bude součástí diplomové práce, kterou píši v rámci studia sociologie na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Mým záměrem je nabídnout hlubší pochopení leseb, jakožto skutečných žen a dívek a jejich prožitků v převážně heteronormativní společnosti. Rozhovory zaberou přibližně hodinu a osobní údaje budou anonymizovány.

Za Vaši pomoc budu nesmírně vděčná a na oplátku jsem ochotná poskytnout Vám svoje výsledky po ukončení výzkumu.

Email: kalvap@seznam.cz

Pavla K.

Příloha č. 6: Komunikační partnerky (tabulka)

	Původem obec	Žije obec	Věk	Socioekonomický status	Poznámka
Žlutá	Praha	Praha	23	Studuje VŠ	
Modrá	Plzeňský kraj, obec do 999 obyvatel	Plzeňský kraj, obec do 999 obyvatel	33	VŠ vzdělání, práce v korporaci	Má s přítelkyní dítě
Červená	Kraj Vysočina, obec 1000 až 4999 obyvatel	Praha	30	VŠ vzdělání, Monitoring v obchodním domě	
Karmínová	Praha	Ústecký kraj, obec 10000 a více obyvatel	38	VŠ vzdělání, práce ve finančním sektoru	
Bílá	Jihočeský kraj, obec do 999 obyvatel	Praha	29	VŠ vzdělání, práce v kulturním sektoru	Je téměř slepá
Šedá	Jihomoravský kraj, obec 10 000 a více obyvatel	Praha	37	SŠ vzdělání, momentálně nezaměstnaná	
Oranžová	Jihomoravský kraj, obec 10 000 a více obyvatel	Praha	37	VŠ, lidské zdroje v korporaci	Plánuje dítě
Zelená	Ústecký kraj, 10 000 a více obyvatel	Středočeský kraj, obec 10 000 a více obyvatel	29	VŠ, učitelka	Plánuje dítě